

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
Fakulta verejnej správy

**KVALITA ŽIVOTA OBČANOV -
VÝZVY, DETERMINANTY A RIEŠENIA III.**
Nekonferenčný zborník vedeckých prác

Eva Mihaliková (ed.)

Košice 2024

Zborník je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0055/22 „Význam smart technológií v procese zmiernenia ekonomických a sociálno-psychologických dopadov pandémie COVID-19 na kvalitu života občanov,“ ktorý sa rieši na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulte verejnej správy, Katedre ekonomiky a riadenia verejnej správy.

KVALITA ŽIVOTA OBČANOV - VÝZVY, DETERMINANTY A RIEŠENIA III.
Nekonferenčný zborník vedeckých prác

Zostavovateľ:

Ing. Eva Mihaliková, PhD., univerzitný docent
Fakulta verejnej správy, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Recenzenti:

doc. Ing. Jaroslava Janeková, PhD.
*Katedra riadenia podniku a inžinierstva prostredia
Strojnícka fakulta, Technická univerzita v Košiciach*

Ing. Jaroslav Korečko, PhD.
*Katedra financií, účtovníctva a matematických metód
Fakulta manažmentu, ekonomiky a obchodu, Prešovská univerzita v Prešove*

Tento text je publikovaný pod licenciou Creative Commons: Attribution – NonCommercial - NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

Za odbornú a jazykovú stránku tohto zborníka zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Dostupné od: 06.06.2024

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

ISBN 978-80-574-0331-9 (e-publikácia)

OBSAH

VPLYV VYBRANÝCH DEMOGRAFICKÝCH A MAKROEKONOMICKÝCH UKAZOVATEĽOV NA KVALITU ŽIVOTA OBYVATEĽSTVA <i>Katarína ČULKOVÁ, Marcela TAUŠOVÁ</i>	5
MZDOVÉ ROZDIELY AKO FAKTOR DETERMINUJÚCI KVALITU ŽIVOTA OBČANOV <i>Ladislav SUHÁNYI, Alžbeta SUHÁNYIOVÁ</i>	15
IMPLEMENTÁCIA INICIATÍVY NA PODPORU ZAMESTNANOSTI MLADÝCH ĽUDÍ NA SLOVENSKU <i>Eva VÝROSTOVÁ</i>	27
OTVORENÉ DÁTA MESTA BRATISLAVA V KONTEXTE OBČIANSKEJ PARTICIPÁCIE <i>Filip SEKAN</i>	40
ORGANIZAČNÉ PONÍMANIE OBECNÉHO ZASTUPITEĽSTVA A JEHO ORGÁNOV Z POHĽADU PRAXE POČAS SITUÁCIE PANDÉMIE COVID <i>Jozef ANDREJČÁK, Michal JESENKO</i>	49
PRÍSTUPY K MERANIU KVALITY ŽIVOTA <i>Anna ČEPELOVÁ</i>	59
MATERIÁLNE PODMIENKY NA ŽIVOT AKO SÚČASŤ KVALITY ŽIVOTA <i>Jana DŽUŇOVÁ</i>	69
KVALITA ŽIVOTA MLADÝCH ĽUDÍ Z POHĽADU DOSTUPNOSTI BÝVANIA <i>Darina KOREŇOVÁ</i>	79
PANDÉMIA COVID-19 A JEJ DOSAH NA SOCIÁLNE, EKONOMICKÉ A PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY KVALITY ŽIVOTA <i>Lenka LACHYTOVÁ, Vitalii HOROVENKO</i>	90
VYBRANÉ INDIKÁTORY SOCIÁLNO-EKONOMICKÝCH EKOSYSTÉMOV KRAJÍN EURÓPSKEJ ÚNIE <i>Lenka PČOLINSKÁ</i>	99
ANALÝZA VÝDAVKOV NA OCHRANU ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA V OBDOBÍ PANDÉMIE COVID – 19 <i>Eva MIHALIKOVÁ</i>	112
POKROK SLOVENSKEJ REPUBLIKY V IMPLEMENTÁCII AGENDY 2030 PRE UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ <i>Milan DOUŠA</i>	121
CHUDOBA A JEJ VÝVOJ POČAS PANDÉMIE COVID-19 <i>Richard VEJO</i>	132

PREDSLOV

Recenzovaný nekonferenčný zborník vedeckých prác s názvom: „Kvalita života občanov - výzvy, determinanty a riešenia III.” je jedným z výstupov riešenia projektu VEGA č. 1/0055/22 „Význam smart technológií v procese zmierňovania ekonomických a sociálnopsychologických dopadov pandémie COVID-19 na kvalitu života občanov”, ktorý sa rieši na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulte verejnej správy, Katedre ekonomiky a riadenia verejnej správy. Príspevky publikované v tomto zborníku svojim obsahom podporujú výskumnú časť riešiteľov vedeckého projektu.

Zborník je orientovaný na rôzne aspekty života, ktoré ovplyvňujú kvalitu života občanov. Autori vo svojich príspevkoch skúmajú prístupy k meraniu kvality života občanov, analyzujú vybrané indikátory kvality života občanov, skúmajú determinanty ovplyvňujúce kvalitu života občanov, poukazujú na dopad pandémie COVID-19 na vybrané aspekty kvality života, poukazujú na možné trendy v oblasti zvyšovania kvality života občanov a poukazujú na implementáciu Iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých ľudí a Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj.

Publikované výstupy vytvárajú základnú bázu poznania pre výskum, ktorý sa realizuje v rámci riešeného vedeckého projektu VEGA č. 1/0055/22 „Význam smart technológií v procese zmierňovania ekonomických a sociálnopsychologických dopadov pandémie COVID-19 na kvalitu života občanov” financovaného Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky v rokoch 2022 – 2024 a vytvárajú odborný a vedecký diapazón aj pre ďalšie skúmanie a tvorbu vedeckých hypotéz.

Veríme, že nekonferenčný zborník vedeckých prác sa stane zaujímavým pre širokú odbornú verejnosť a zástupcov či volených reprezentantov všetkých úrovní verejnej správy.

Zostavovateľ zborníka

VPLYV VYBRANÝCH DEMOGRAFICKÝCH A MAKROEKONOMICKÝCH UKAZOVATEĽOV NA KVALITU ŽIVOTA OBYVATEĽSTVA

THE INFLUENCE OF SELECTED DEMOGRAPHIC AND MACROECONOMIC INDICATORS ON THE QUALITY OF RESIDENTS' LIFE

Katarína ČULKOVÁ, Marcela TAUŠOVÁ

Abstract

When creating policies, it is necessary to consider the quality of life of the population, not excluding economic indicators. The submitted contribution analyzes and compares the data of selected macroeconomic and demographic indicators in the JMP program, according to distribution and regression analysis. The results point to a mutual relationship and development between the monitored indicators, which differ in countries with stronger and weaker economies. The results of the contribution thus bring a lot of valuable information for the makers of national and European policies with lasting effects on the economy.

Keywords: *competitiveness, life satisfaction of inhabitants, economic growth material standard of living*

ÚVOD

Ukazovatele životnej úrovne sú mnohokrát diskutovanou témou o ekonomickom vývoji (Nikolaev, 2014). V posledných desaťročiach vedci ponúkli niekoľko alternatívnych prístupov k definovaniu a meraniu kvality života, nevynímajúc ekonomické ukazovatele. Tieto ukazovatele je nevyhnutné zvažovať pri tvorbe politík, ktoré môžu zabezpečiť kvalitu života a blahobyt obyvateľov (Diener and Suh, 1997). Kvalita života sa stáva čoraz viac skúmaným pojmom v oblasti ekonomiky. Najmä v mestskej ekonomike narastajúci záujem vyplýva zo skutočnosti, že kvalita života ovplyvňuje konkurencieschopnosť a rast miest (Lambiri et al., 2007; Portney, 2013). Podľa Marchante a Ortega (2006) existujú značné rozdiely medzi kvalitou života a príjmami obyvateľstva, teda kvalita života s rastom príjmov vo všeobecnosti rastie. Hodnotenie kvality života podľa vývoja príjmov je však podľa Saksa a kol. (2010) subjektívne. Ich výskum poukazuje na tú skutočnosť, bohatší jednotlivci v sú spokojnejší so svojím životom ako chudobnejší jednotlivci, a že priemerná životná spokojnosť je vyššia v krajinách s vyšším HDP na obyvateľa.

Príjem hrá dôležitú úlohu pri ovplyvňovaní blahobytu a keď krajiny zažívajú ekonomický rast, životná spokojnosť ich občanov zvyčajne rastie. Tieto výsledky spolu naznačujú, že nameraná subjektívna pohoda rastie ruka v ruke s materiálnou životnou úrovňou.

Ekonomický rast je hlavnou hnacou silou emisií CO₂, ktoré predstavujú v súčasnosti hlavný problém spoločnosti. Fenoménom je, že ekonomický rast je vždy spojený so zvyšovaním emisií uhlíka (Xie a kol., 2013). Tlak na ekonomický rast zvyšuje emisie uhlíka znižovaním technologických inovácií a zahraničného obchodu (Zhang a kol., 2022). Ekonomický rozvoj miest nemožno oddeliť od spotreby energie (Chen, 2020), keď je ekonomický rast flexibilný voči emisiám uhlíka v mestách. Rast populácie je tiež zodpovedný za zvýšené emisie CO₂, najmä v krajinách s nízkymi príjmami (Dong a kol., 2020). Vzťah medzi ekonomickým rastom, energiou a životným prostredím je veľmi zložitý a citlivý. Ali a kol. (2021) študovali vzťah v krajinách G-7 a zistili, že produktívne výdavky na výskum a vývoj čistých technologických inovácií môžu súčasne zvýšiť ekonomický rast a zlepšiť podmienky životného prostredia. Táto štúdia navrhuje pokročilé politiky na zvýšenie ekonomického rastu bez ohrozenia environmentálnych podmienok v krajinách G-7. Liu a Zhang (2021) študovali vplyv veľkosti populácie, ekonomického rastu a energetickej náročnosti, intenzity CO₂ na emisie CO₂, pričom zistili, že veľkosť populácie môže viesť k zníženiu emisií, zatiaľ čo energetická náročnosť a intenzita CO₂ môžu emisie zvýšiť. Vzťah medzi kvalitou života, príjmami a emisiou CO₂ je však podmienený vývojom ďalším ekonomických a demografických ukazovateľov, na ktoré chceme v príspevku poukázať.

1 METODOLÓGIA VÝSKUMU

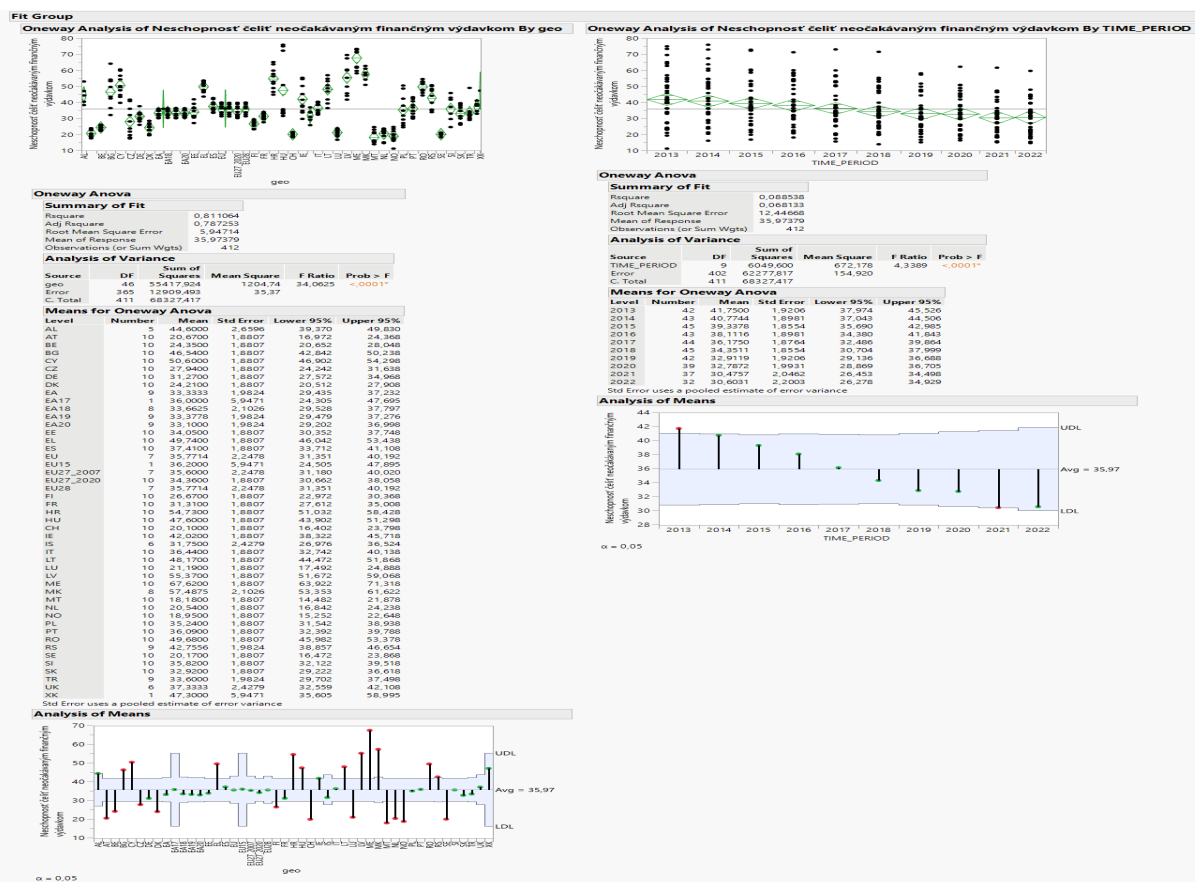
Cieľom príspevku je analyzovať a porovnať dáta v programe JMP a zistiť tak, či spolu rôzne dáta súvisia, a ak áno, aké sú výsledky porovnávaní. V príspevku dáta analyzujeme individuálne, skupinovo a graficky, menovite nasledovné dáta: čisté emisie skleníkových plynov; neschopnosť čeliť neočakávaným finančným výdajom; percento populácie a ich hodnotenie spokojnosti v zamestnaní; priemerná dĺžka života podľa veku; priemerný počet pracovných hodín za týždeň. Dáta pre spracovanie v JMP nástroji boli získané z databázy Eurostat (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>).

JMP je softvérový nástroj na štatistickú analýzu a vizualizáciu dát vyvinutý spoločnosťou SAS Institute. Tento nástroj je navrhnutý tak, aby poskytoval širokú škálu štatistických a analytických funkcií, ktoré umožňujú užívateľom skúmať, analyzovať a vizualizovať dáta. Softvér zahŕňa predovšetkým: Štatistickú analýzu (JMP poskytuje rôzne štatistické metódy a techniky, vrátane štatistických testov, analýzy variancie (ANOVA), regresných analýz, analýzy zhukovania

a mnoho ďalších.), Vizualizáciu dát (Vizualizácia je jednou z kľúčových vlastností JMP. Pre analýzu boli použité metódy ANOVA; ANOM; Regresná analýza; Distribučná analýza; Kartografický graf; Stĺpcový graf.

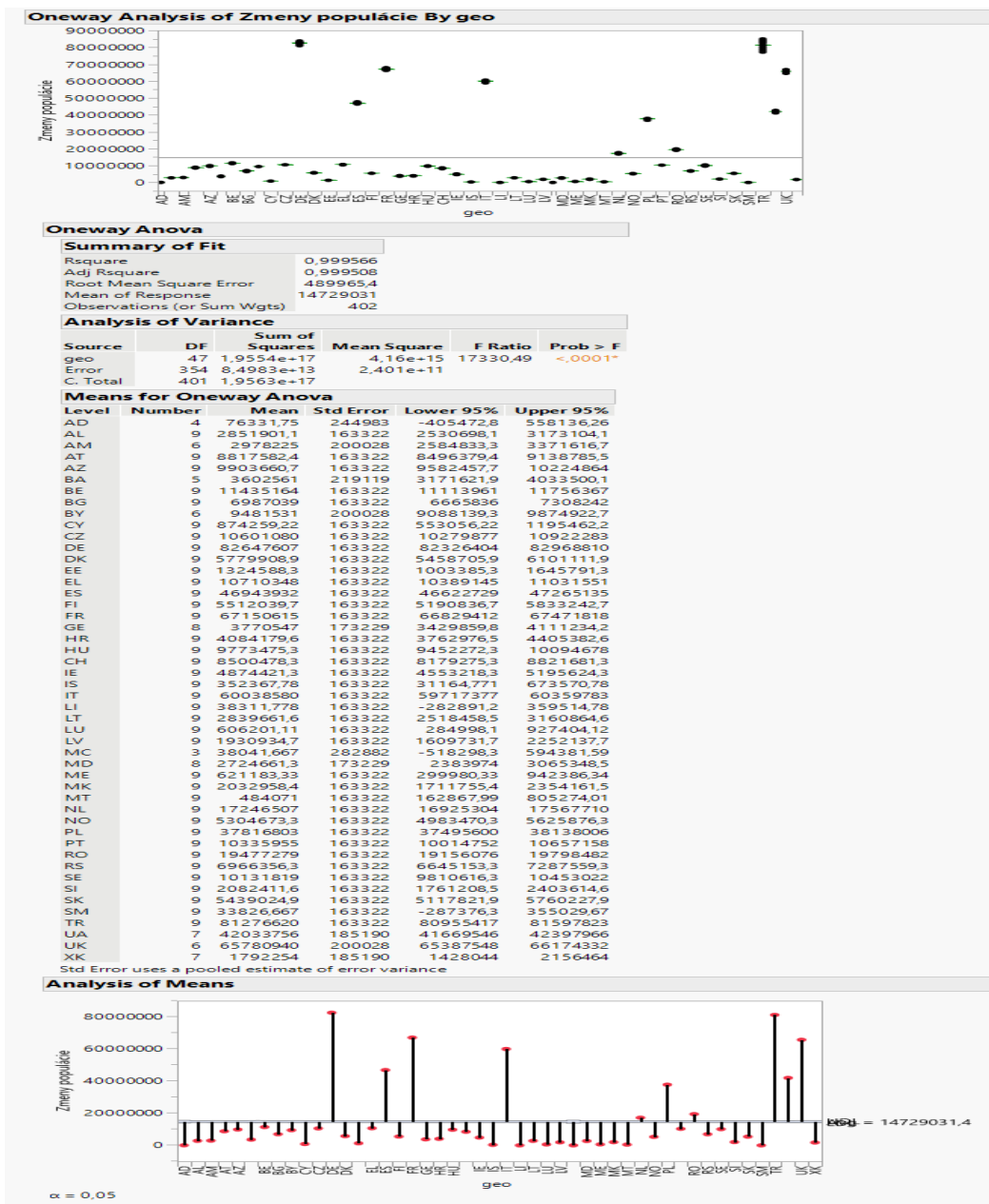
2 VÝVOJ VYBRANÝCH UKAZOVATEĽOV

Prvým sledovaným ukazovateľom bola neschopnosť obyvateľov čeliť neočakávaným výdavkom, ktorú ilustruje obrázok č.1. Podľa analýzy ANOVA neschopnosť čeliť neočakávaným finančným výdavkom v EÚ má s tým najväčší problém Maďarsko. Po ňom nasleduje obyvateľstvo Čiernej Hory, Litvy, Chorvátska, Cypru a Bulharska. Naopak najlepšie sú na tom Nórsko, Holandsko a Malta. V porovnaní s časovým obdobím, sa v EÚ od roku 2013 po rok 2022 celkovo znížilo percento obyvateľov s týmto problémom. Podľa analýzy ANOM môžeme vidieť že Čierna hora, Litva a Macedónsko spolu s Chorvátskom sú výrazne nad priemerom avšak naopak Nórsko, Holandsko a Malta sú výrazne pod priemerom spolu s Švédskom, Švajčiarskom a Luxemburskom. V rámci časového obdobia sa neschopnosť čeliť neočakávaným finančným výdavkom v rámci EÚ podstatne znížila.

Obrázok 1: Analýza neschopnosti čeliť neočakávaným finančným výdavkom

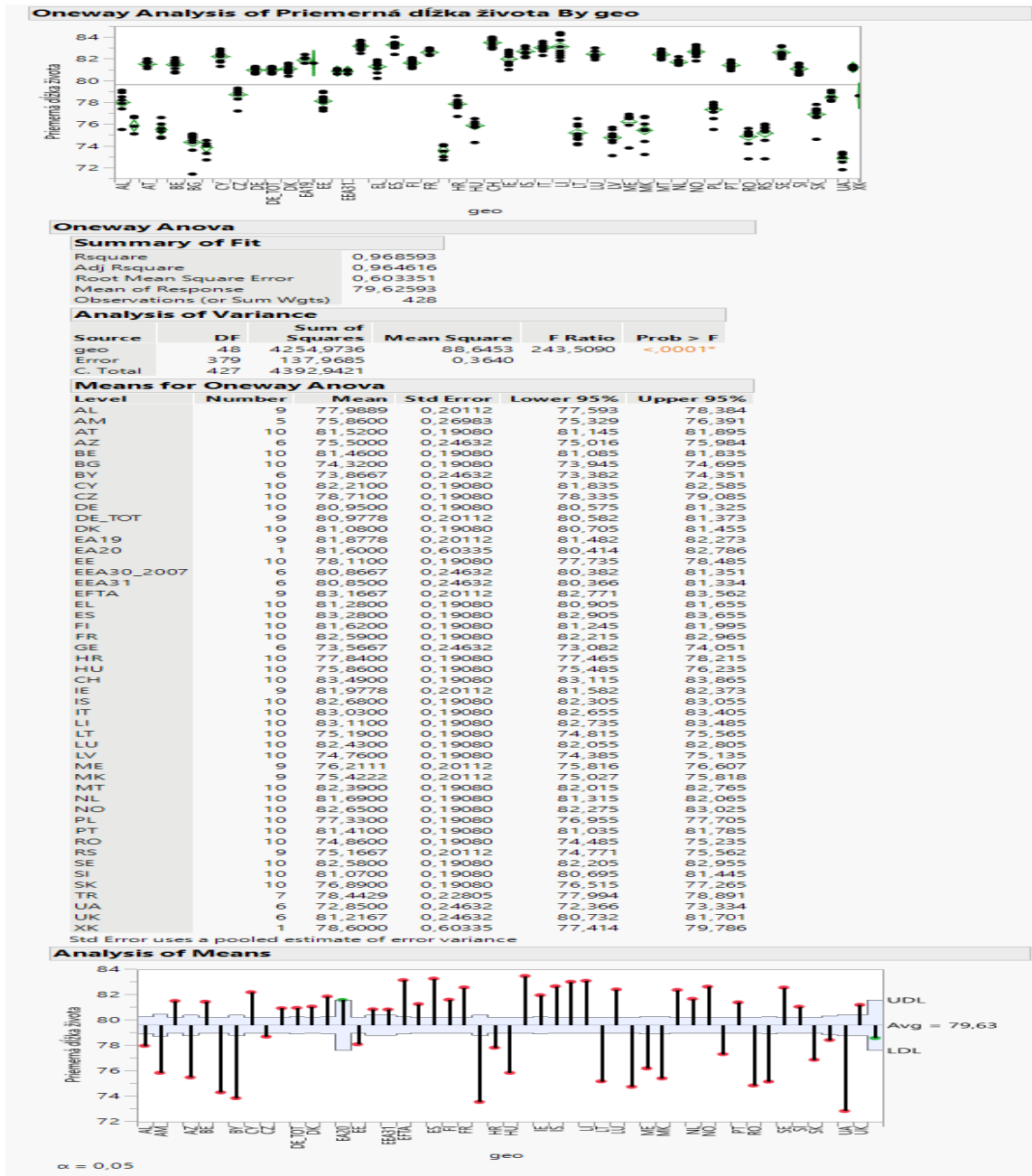
Obrázok č.2 ilustruje percento populácie hodnotiace svoju spokojnosť v zamestnaní, z ktorého vidíme, že podľa analýzy ANOVA najväčšie zmeny v počte obyvateľstva boli od roku 2014 do roku 2022 najmä v Turecku, ale aj v Nemecku, Francúzku, Taliansku vo Veľkej Británii, Španielsku, Poľsku a na Ukrajine. Analýza ANOM ukazuje, že vyššie spomenuté krajiny mali vysoký nadpriemer v zmene počtu obyvateľov v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ.

Obrázok 2: Percento populácie hodnotiace spokojnosť v zamestnaní

Tretím hodnoteným ukazovateľom bola priemerná dĺžka života podľa veku (vid' obrázok č.3), kde podľa analýzy ANOVA môžeme vidieť, že najväčšie zmeny v počte obyvateľstva od roku 2014 do roku 2022 boli najmä v Turecku, ale aj v Nemecku, Francúzku, Taliansku vo Veľkej

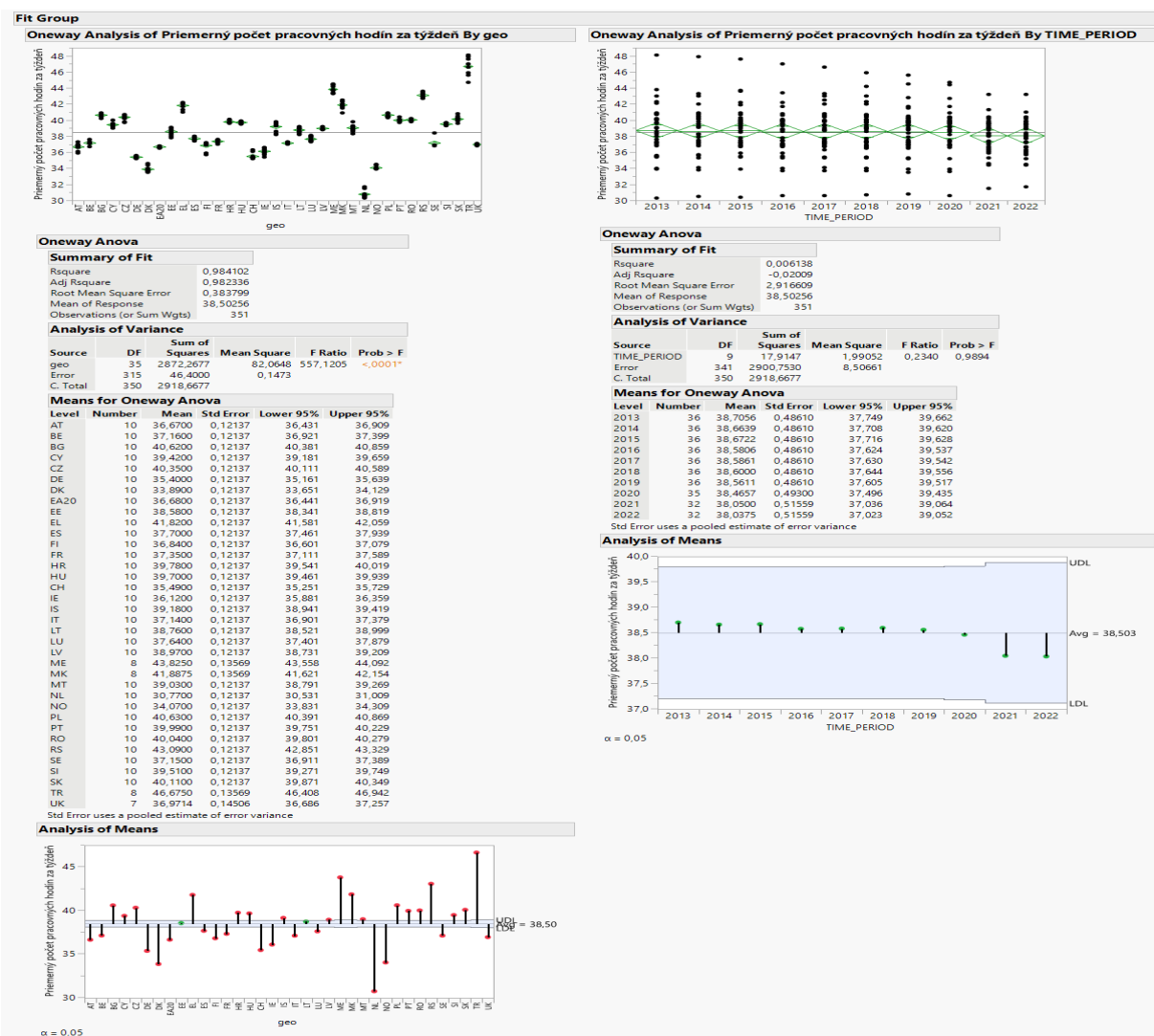
Británii, Španielsku, Poľsku a na Ukrajine. Analýza ANOM ukazuje, že vyššie spomenuté krajiny mali vysoký nadpriemer v zmene počtu obyvateľov v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ.

Obrázok 3: Priemerná dĺžka života podľa veku

Analýza ANOVA zobrazuje, že najvyššiu priemernú dĺžku života majú obyvatelia Litvy, Nórska, Švédska, Luxemburska, Švajčiarska, Talianska a Španielska. Naopak najnižšieho veku sa dožívajú obyvatelia Ukrajiny, Bulharska, Gruzínska, Rumunska a Srbska. Analýza ANOM potvrdzuje, že krajiny s najvyššou priemernou dĺžkou života sú vysoko nad priemerom oproti zvyšku Európy a taktiež krajiny s najnižšou dĺžkou sú dosť pod priemerom.

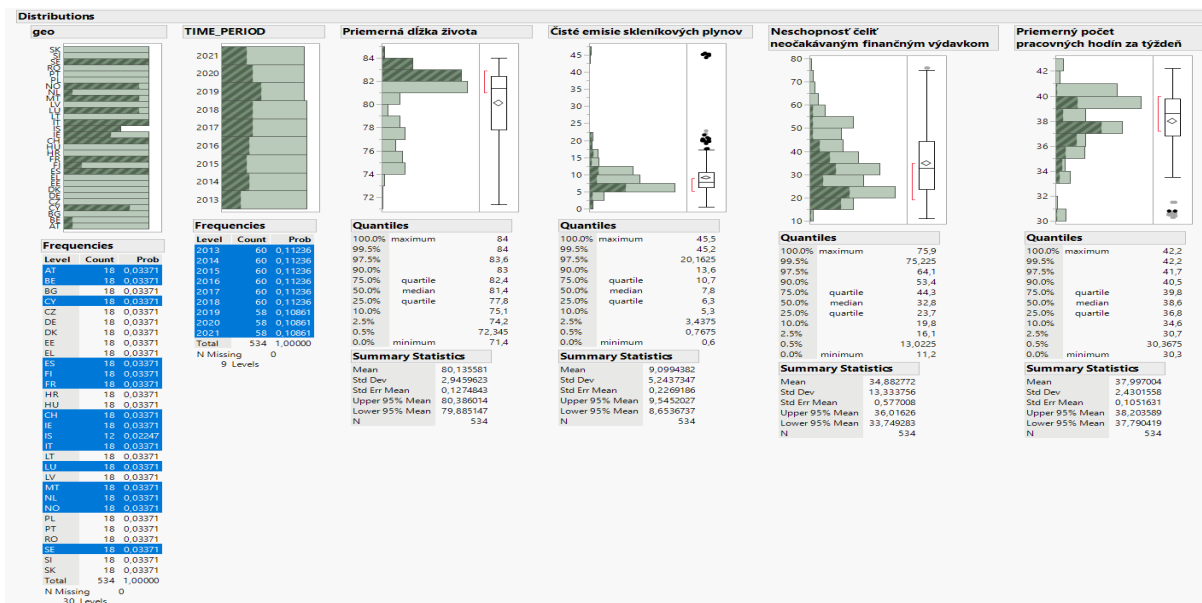
Analýza ANOVA priemerného počtu pracovných hodín za týždeň (viď obrázok č.4) ukázala, že najviac hodín v týždni odpracujú obyvatelia Turecka. Hneď za nimi nasleduje Čierna hora, Srbsko, Macedónsko a Grécko. Naopak najmenej hodín odpracujú ľudia v Holandsku, a po nich v Dánsku a Nórsku. Avšak z časového obdobia sa počet pracovných hodín od roku 2013 po rok 2022 znížila o 4 dni. Analýza ANOM potvrdzuje, že v roku 2021 a 2022 je počet pracovných hodín pod priemerom oproti predošlým rokom. Taktiež potvrdzuje, že Holandsko, Nórsko a Dánsko pracujú výrazne menej hodín v týždni ako zvyšok Európy, rovnako ako Čierna hora, Srbsko, Macedónsko a Grécko odpracujú najviac hodín.

Obrázok 4: Priemerný počet pracovných hodín za týždeň

Na individuálnu analýzu nadväzuje skupinová analýza, ktorá bola uskutočnená prostredníctvom distribučnej analýzy a regresnej analýzy, výsledky ktorých vyústili do grafického zobrazenia analyzovaných oblastí. Obrázok 5. predstavuje distribučnú analýzu vybraných

analyzovaných ukazovateľov, ktorá nám poskytuje dáta o tom, že ľudia v krajinách s najvyššou priemernou dĺžkou života žijú v krajinách, kde nie je vysoké množstvo vyprodukovaných emisií v t/osobu, majú nízku neschopnosť čeliť nečakaným finančným výdavkom a majú priemernú pracovnú dobu. Do tejto skupiny patria predovšetkým Španielsko, Švédsko, Taliansko, Švajčiarsko a Francúzsko.

Obrázok 5: Distribučná analýza vybraných ukazovateľov podľa najvyššej priemernej dĺžky života

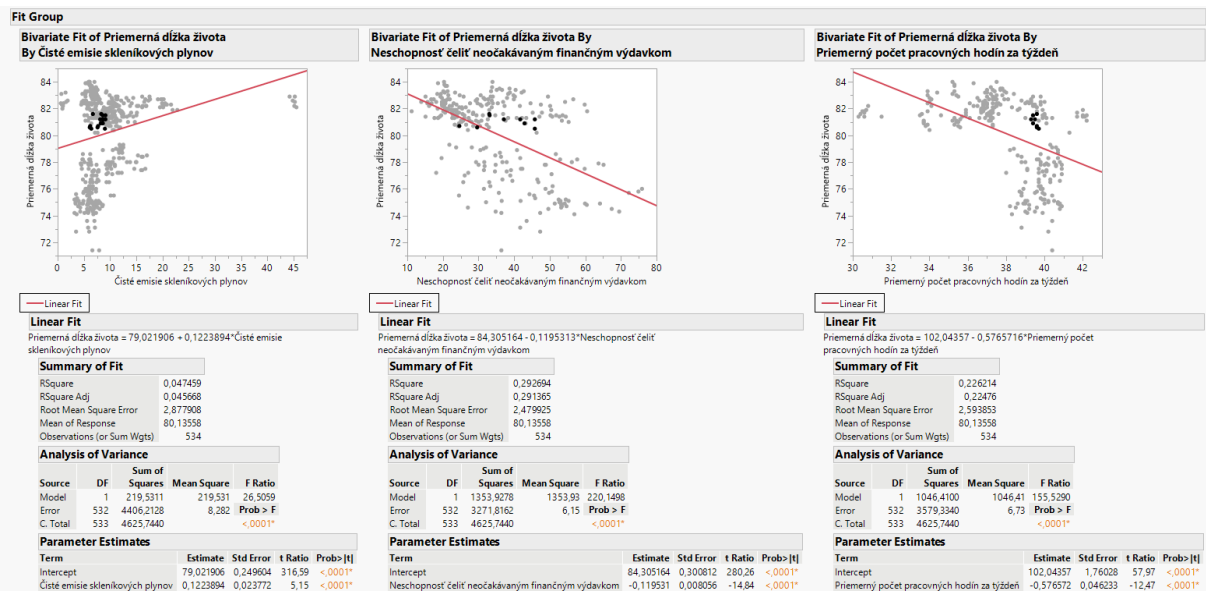
Distribučná analýza ukazuje, že krajiny s najnižšou priemernou dĺžkou života tiež nežijú v krajinách s vysokými emisiami avšak majú vyšší počet odpracovaných hodín týždenne ako ľudia, ktorí sa dožívajú v priemere vyššieho veku, a taktiež majú vyššiu mieru neschopnosti čeliť neočakávaným finančným výdavkom. Do tejto skupiny krajín patrí predovšetkým Slovensko, Rumunsko, Litva, Bulharsko a Lotyšsko (vid' obrázok 6).

Kvalita života občanov - výzvy, determinanty a riešenia III. Nekonferenčný zborník vedeckých prác 2024

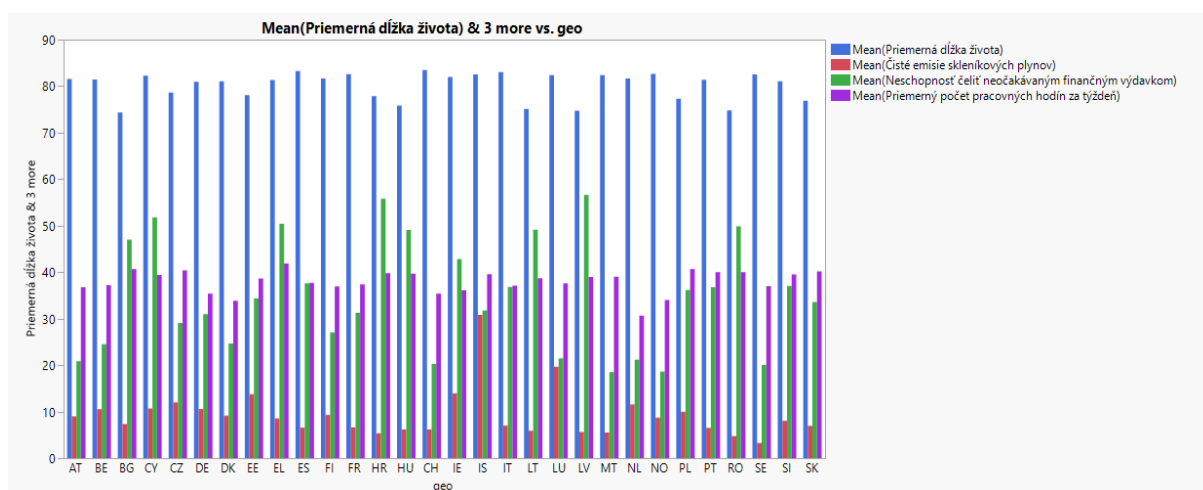
Obrázok 6: Distribučná analýza vybraných ukazovateľov podľa krajín s najnižšou priemernou dĺžkou života

V regresnej analýze sú s priemernou dĺžkou života porovnávané čisté emisie skleníkových plynov, neschopnosť čeliť neočakávaným finančným výdavkom a priemerný počet pracovných hodín za týždeň (vid' obrázok č. 7).

Obrázok 7: Regresná analýza vybraných ukazovateľov

Analýza ukazuje, že emisie skleníkových plynov nemajú veľký vplyv na priemernú dĺžku života avšak neschopnosť čeliť neočakávaným finančným výdavkom už na to vplyv má a môžeme vidieť, že čím sa zvyšuje percento neočakávaných finančných výdavkov, tým sa znižuje aj priemerná dĺžka života. Najväčší vplyv však má počet pracovných hodín v týždni kde je jasne vidieť, že čím dlhšiu pracovnú dobu ľudia majú, tým nižšieho veku sa v priemere dožijú. Výsledky analýzy sú zhrnuté v grafe na obrázku č.8, ilustrujúcom vývoj ukazovateľov z pohľadu priemernej dĺžky života.

Obrázok 8: Zhrnutie vývoja vybraných ekonomických ukazovateľov pre krajiny EÚ

Na grafe (obrázok 8) môžeme vidieť zhrnutie priemernej dĺžky života, čistých emisií skleníkových plynov, neschopnosť čeliť neočakávaným finančným výdavkom a priemerný počet pracovných hodín v týždni pre každú krajinu EÚ.

ZÁVER

Zo skúmaných dát sme porovnávali dáta prevažne s priemernou dĺžkou života a zistili sme, že ľudia s dlhšou pracovnou dobou, ktorí paradoxne majú vyššie percento s problémom splácať neočakávané finančné výdaje, žijú v priemere kratšie. Vzhľadom k faktu že vysokého veku sa dožívajú ľudia v severných krajinách ako Švédsko, a Nórsko a v západnej Európe Taliansko, Švajčiarsko, Španielsko, Francúzsko a Nemecko môžeme tvrdiť, že krajiny so silnejšou ekonomikou, kde nie sú ceny prehnane vysoké a platy príliš nízke, majú na dĺžku života vplyv. Prekvapivo však vyprodukované čisté emisie skleníkových plynov nemajú na priemernú dĺžku života až tak výrazný vplyv. Predkladaný príspevok poskytuje tvorcom politiky nové smery pri navrhovaní komplexných politík s trvalými dopadmi na ekonomiku, spotrebu energie a životné prostredie smerom k trvalo udržateľnému rozvoju a zabezpečeniu blaha obyvateľstva.

Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0055/22., ITM: 3131011T564 a ITMS: 313011T567.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ALI, S.A., ALHARTHI, M., HUSSAIN, H.I., RASUL, F., HANIF, I., HAIDER, J., ULLAH, S., RAHMAN, S.U. ABBAS, Q., 2021. A clean technological innovation and eco-efficiency enhancement: A multi-index assessment of sustainable economic and environmental management. *Technological Forecasting and Social Change*, 166. DOI: 10.1016/j.techfore.2021.120573. Art No 120573
2. DIENER, E., & SUH, E., 1997. Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social indicators research*, 40, 189-216.
3. DONG, K.Y., HOCHMAN, G., TIMILSINA, G.R., 2020. Do drivers of CO₂ emission growth alter overtime and by the stage of economic development? *Energy Policy*, 140. DOI: 10.1016/j.enpol.2020.111420. Article Number 111420
4. CHEN, J., 2020. Dynamic relationship between urban carbon dioxide emissions and economic growth. *Global NEST Journal*, 22(4), 632-641. DOI: 10.30955/gni.003412.
5. LAMBIRI, D., BIAGI, B., ROYUELA, V., 2007. Quality of life in the economic and urban economic literature. *Social indicators research*, 84, 1-25.
6. LIU, X.Y., ZHANG, S., 2021. What are the roles of population, economy, and energy on CO₂ emissions in Henan in China. *International Journal of Global Warming*, 25(1). 100-122. DOI: 10.1504/IJGW.2021.117435
7. MARCHANTE, A. J., ORTEGA, B., 2006. Quality of life and economic convergence across Spanish regions, 1980–2001. *Regional Studies*, 40(5), 471-483.
8. NIKOLAEV, B., 2014. Economic freedom and quality of life: Evidence from the OECD's Your Better Life Index. *Journal of Private Enterprise*, 29(3), 61-96.
9. PORTNEY, K. E., 2015. Taking sustainable cities seriously: Economic development, the environment, and quality of life in American cities. *Journal of Environmental Studies and Sciences* 6(3), 1-5. DOI: 10.1007/s13412-015-0345-6.
10. SACKS, D. W., STEVENSON, B., WOLFERS, J., 2010. *Subjective well-being, income, economic development and growth*. NBER Working Papers 16441, National Bureau of Economic Research, Inc.
11. XIE, Z., SUN, B.Q., JIN, W.Q., WANG, X.X., 2013. The Carbon Emissions Rights Optimization under Regional Economic Growth Disparities. *Advanced Materials Research*, 666, Page 103-+. DOI: 10.4028/www.scientific.net/AMR.666.103
12. ZHANG, Y., XU, S.L., ZHANG, J.K., 2022. How economic growth pressure impact carbon emissions: Evidence for China. *Economic Research*, DOI: 10.1080/1331677X.2022.2159473. Early Access DEC 2022

KONTAKT

prof. Ing. Katarína Čulková, PhD.
Technická univerzita v Košiciach, FBERG
Letná 9, 042 00 Košice
katarina.culkova@tuke.sk

doc. Ing. Marcela Taušová, PhD.
Technická univerzita v Košiciach, FBERG
Letná 9, 042 00 Košice
marcela.tausova@tuke.sk

MZDOVÉ ROZDIELY AKO FAKTOR DETERMINUJÚCI KVALITU ŽIVOTA OBČANOV

WAGE DIFFERENCES AS A FACTOR DETERMINING THE QUALITY OF CITIZENS' LIFE

Ladislav SUHÁNYI, Alžbeta SUHÁNYIOVÁ

Abstract

The economic and financial situation of citizens is one of the five basic areas determining the quality of life (characterized by subjective and objective parameters). The level of quality of life of a citizen is therefore also influenced by the amount of his wage, which helps to satisfy his life needs. The aim of this paper is to examine the wage differences between the countries of the European Union from the point of view of the average wage and the minimum wage, in order to verify the assumption whether wage differences could be one of the determinants of the different quality of life of citizens. Based on the research results, it is clearly shown that there are significant wage differences both from the point of view of the average wage and the minimum wage, while the pace of their growth is not always the same. The relevance of the study of wage differences, as one of the possible determinants of the quality of life of citizens, is also shown when examining the indicator S80/S20 of the ratio of income share quintile by country. As a conclusion, further research is recommended according to the suggested areas.

Keywords: *quality of life, average nominal wage, minimum wage, wage differences*

ÚVOD

Kvalitu života chápe Kebza (2005) ako stupeň, v ktorom prežívanie života uspokojuje individuálne psychologické a fyzické prania a hodnoty jednotlivca. V kvalite života sa premieta úroveň osobnej pohody, schopnosti ovplyvňovať vývoj vlastného života a schopnosť uspokojovať svoje individuálne potreby. Ondrejko (2003) definuje kvalitu života ako celkovú spokojnosť so životom a všeobecný pocit osobnej pohody, duševnej harmónie, životnej spokojnosti. Jednou z piatich základných oblastí charakterizovaných subjektívnymi a objektívnymi parametrami je aj ekonomicko-finančná oblasť. Z toho vyplýva, že úroveň kvality života občana je ovplyvnená aj výškou jeho mzdy, ktorá napomáha uspokojiť jeho životné potreby.

Informácie o úrovni miezd sú nevyhnutné na hodnotenie životnej úrovne, pracovných podmienok a života občanov. V mnohých štátoch najmä strednej Európy v ostatných rokoch

narastajú mzdové nerovnosti, ktoré súčasne s veľmi nízkou mzdou vedú k odmietaniu a nevyužitiu ekonomicky aktívneho obyvateľstva, k rastu nezamestnanosti, resp. k jeho odchodu za prácou do zahraničia. Rozdiely v mzdách sú často spôsobované aj rozdielnou úrovňou vzdelania, dosiahnutou kvalifikáciou, vekovým rozdielom, zaradením zamestnávateľa do odvetvia v hospodárstve, pracovnými skúsenosťami, a v neposlednom rade pohlavím.

Štíbl et al. (1991) definujú mzdu ako cenu práce, ktorá v podmienkach trhovej ekonomiky závisí predovšetkým od vzťahu ponuky práce a dopytu po nej. S pojmom mzda bezprostredne súvisia aj také pojmy, ako je hrubá mzda, priemerná mzda, minimálna mzda, čistá mzda atď.

Mzda podľa Bajzíkovej (2004) napĺňa celý rad ekonomicky objektívnych úloh. Pre uskutočňovanie týchto úloh musí mzda splniť aj očakávania zamestnancov a ich rodiny, mať pocit spravodlivosti voči druhým zamestnancom, zrozumiteľnú závislosť medzi kvalitou a veľkosťou výkonu a výškou mzdy. Ďalej by to mala byť istota, že sa vyššie úsilie a iniciatíva odrazí aj na výške mzdy.

Mzdou podľa § 118 Zákonníka práce SR sa rozumie peňažné plnenie alebo plne nie peňažnej hodnoty (naturálna mzda) poskytované zamestnávateľom zamestnancovi za prácu. Mzdové podmienky zamestnávateľ dohodne s príslušným odborovým orgánom v kolektívnej zmluve alebo so zamestnancom v pracovnej zmluve. Z hrubej mzdy zamestnanca prednostne vykoná zamestnávateľ zrážky na sociálne poistenie, zdravotné poistenie, ako aj preddavku na daň z príjmov (preddavok). Po vykonaní týchto zrážok z hrubej mzdy ostáva zamestnancovi čistá mzda.

Priemernú hrubú mesačnú mzdu možno považovať za ukazovateľ pre pracovnoprávne účely. Počíta sa ako aritmetický priemer všetkých hrubých miezd v danom období. Môže sa vypočítať priemerná mzda v podniku, v meste alebo obci, v regióne alebo v národnom hospodárstve (Suhányiová 2016).

Každý zamestnanec má v zmysle § 119 ods. 1 Zákonníka práce právny nárok na mzdu najmenej vo výške minimálnej mzdy. Inštitút minimálnej mzdy v Slovenskej republike upravuje zákon č. 663/2007 Z.z. o minimálnej mzde v znení neskorších predpisov. Suma minimálnej mzdy sa ustanovuje dvomi sumami (sumy určené pre rok 2024 v Slovenskej republike sú uvedené v Tabuľke 1):

- v eurách za mesiac (mesačná minimálna mzda) a
- v eurách za odpracovanú hodinu (hodinová minimálna mzda).

Tabuľka 1: Suma minimálnych mzdových nárokov na rok 2024

Stupeň náročnosti práce	Koeficient minimálnej mzdy	Mesačná minimálna mzda	Hodinová minimálna mzda (1/174)
1	1,0	750	4,310
2	1,2	866	4,977
3	1,4	982	5,644
4	1,6	1098	6,310
5	1,8	1214	6,977
6	2,0	1330	7,644

Zdroj: Oznámenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 372/2023 Z.z.

Princíp stanovenia minimálnej mzdy na Slovensku je taký, že zástupcovia zamestnávateľov a zástupcovia zamestnancov sa dohodnú na sume mesačnej minimálnej mzdy do 15. júla daného roka. Ak sa strany nedohodnú na tejto sume, čo je aj prípad Slovenska v roku 2023, prerokuje ju Hospodárska a sociálna rada do 31. augusta, ktorá má možnosť rokovať na tripartitnej úrovni. Ak k dohode ani do tohto termínu nedôjde, suma mesačnej minimálnej mzdy na nasledujúci kalendárny rok je stanovená na 57 % priemernej mesačnej nominálnej mzdy zamestnanca v hospodárstve zverejnenej Štatistickým úradom Slovenskej republiky za kalendárny rok, ktorý dva roky predchádza kalendárnemu roku, na ktorý sa určuje suma mesačnej minimálnej mzdy. Minimálna mesačná mzda vo výške 750 eur v roku 2024 platí pre zamestnanca odmeňovaného mesačnou mzdou, pre prvý stupeň náročnosti práce.

Cieľom tohto príspevku je skúmať a zhodnotiť mzdové rozdiely medzi krajinami Európskej únie z pohľadu priemernej mzdy a minimálnej mzdy, aby sa overil predpoklad, či by mohli byť mzdové rozdiely jedným z determinantov rozdielnej kvality života občanov.

1 VÝVOJ PRIEMERNEJ NOMINÁLNEJ MZDY

Vo všeobecnosti je známy fakt, že priemerná mzda je jedným z najsledovanejších štatistických ukazovateľov v jednotlivých ekonomikách. Priemerná mzda sa sleduje v dvoch rovinách, a to ako nominálna mzda alebo reálna mzda v hospodárstve.

Priemer je vo všeobecnosti definovaný ako funkcia všetkých nameraných hodnôt danej premennej. Existuje viac priemerov, a to aritmetický, geometrický, kvadratický, harmonický a chronologický. V praxi sa najčastejšie používa aritmetický priemer a patrí medzi najpoužívanejšie stredné hodnoty popri mediáne a moduse. Aritmetický priemer je podiel súčtu všetkých hodnôt znaku x_1, x_2, \dots, x_n a ich počtu, teda rozsahu štatistického súboru n . Používa sa iba za predpokladu použitia metrickej škály dát, a ak je rozdelenie približne symetrické (Pacáková 2009, str. 36).

Tabuľka 2: Priemerná ročná mzda na zamestnanca na plný úväzok (v €)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
<i>Belgicko</i>	43 289	43 736	43 935	44 769	45 054	46 124	47 271	46 063	48 877	52 466
<i>Bulharsko</i>	5 704	6 025	6 374	6 767	7 418	8 127	8 677	9 322	10 345	11 850
<i>Česko</i>	12 312	11 965	12 435	13 062	14 427	15 987	17 130	16 826	18 193	20 434
<i>Dánsko</i>	54 538	56 015	57 017	57 630	58 736	59 434	60 208	61 384	63 304	65 666
<i>Nemecko</i>	36 912	37 798	39 002	39 872	40 913	42 105	43 506	43 116	44 416	46 271
<i>Estónsko</i>	12 382	13 112	13 639	14 540	15 543	17 086	18 437	19 237	21 131	22 933
<i>Írsko</i>	41 690	41 987	42 323	43 209	44 406	45 857	47 580	48 890	50 172	51 869
<i>Grécko</i>	17 358	16 881	16 847	16 388	16 525	15 800	15 829	15 738	16 057	16 661
<i>Španielsko</i>	26 619	26 595	26 994	26 877	26 955	27 228	27 879	27 743	29 155	30 267
<i>Francúzsko</i>	35 991	36 287	36 761	37 194	38 094	38 650	39 385	37 848	39 868	41 962
<i>Chorvátsko</i>	14 472	13 619	13 809	14 128	14 312	15 013	15 113	15 136	16 038	17 818
<i>Taliansko</i>	27 937	28 122	28 469	28 701	28 790	29 240	29 623	28 275	29 996	31 459
<i>Cyprus</i>	21 594	20 947	20 699	20 759	21 124	21 395	22 066	21 769	22 899	23 129
<i>Lotyšsko</i>	10 317	11 207	12 059	12 981	13 899	14 883	16 024	16 686	18 039	20 268
<i>Litva</i>	9 811	10 225	10 786	11 453	12 548	13 501	18 352	19 496	21 758	24 284
<i>Luxembursko</i>	59 332	60 639	61 396	62 037	64 316	65 570	66 702	67 748	71 548	75 409
<i>Maďarsko</i>	9 920	9 554	9 653	9 764	10 890	11 438	12 130	11 808	12 716	13 705
<i>Malta</i>	21 316	21 764	23 013	24 074	24 672	26 558	27 582	27 046	28 065	29 088
<i>Rakúsko</i>	40 083	41 031	41 991	42 991	43 717	44 828	45 930	46 669	48 347	50 849
<i>Poľsko</i>	10 569	10 842	11 096	11 146	12 086	13 071	14 047	14 327	14 574	16 169
<i>Portugalsko</i>	16 625	16 369	16 500	16 692	17 050	17 509	18 383	18 628	19 312	20 483
<i>Rumunsko</i>	6 402	6 812	7 051	8 016	8 986	11 337	12 437	12 681	13 245	14 064
<i>Slovinsko</i>	21 684	22 046	22 406	23 138	24 027	24 821	25 933	26 728	28 814	30 409
<i>Slovensko</i>	11 695	11 928	12 390	12 741	13 299	13 986	14 859	15 343	16 230	17 359
<i>Fínsko</i>	39 313	39 831	40 341	40 732	41 033	41 845	42 941	43 247	44 848	46 238
<i>Švédsko</i>	45 127	43 883	43 750	44 192	44 426	42 875	42 932	44 084	47 026	46 453
Krajiny EÚ-27	28 919	29 193	29 685	30 157	30 849	31 514	32 516	32 278	33 627	35 329

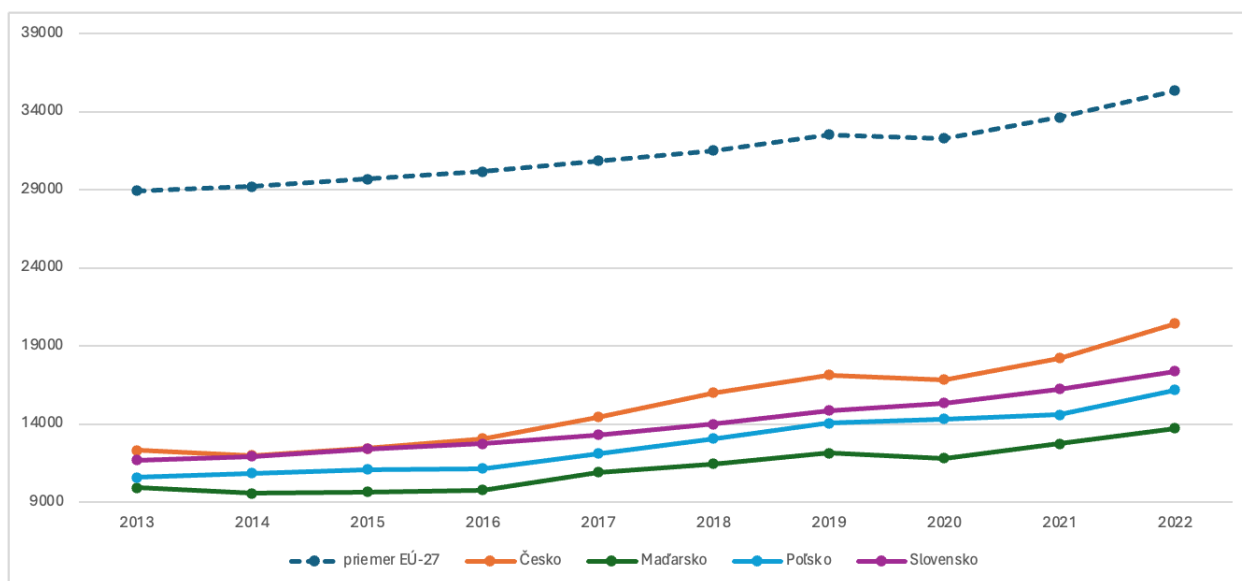
Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z databázy Eurostat, 2024a

* červenou farbou sú znázornené hodnoty pod priemerom EÚ a zelenou farbou hodnoty nad priemerom EÚ

Tabuľka 2 znázorňuje priemerné ročné nominálne mzdy zamestnancov v krajinách Európskej únie prepočítané konverzným kurzom na menu Euro (národné meny krajín mimo EMÚ prepočítava Štatistický úrad európskej únie konverzným kurzom bežných cien eura) na zamestnancov s plným pracovným úväzkom. Zdrojom dát je databáza Eurostat, údaje sú zobrazené za ostatných desať rokov (aktuálna dostupnosť zverejnených dát je do roku 2022). Posledný riadok tabuľky zobrazuje priemerné hodnoty miezd za 27 krajín Európskej únie s aktuálne aktívnym členstvom v spoločenstve. Na červenom pozadí sú za jednotlivé krajiny znázornené hodnoty priemerných miezd v jednotlivých rokoch nižších ako je priemer EÚ, a na zelenom pozadí sú za jednotlivé krajiny zobrazené hodnoty priemerných miezd vyšších ako je priemer v EÚ. Na základe výsledkov je možné konštatovať, že vo všetkých skúmaných krajinách v priebehu desiatich rokov priemerné nominálne mzdy rástli. Uvedený výsledok sa javí pozitívne, avšak je potrebné brať do úvahy limitácie vyplývajúce z použitia ukazovateľa nominálnych miezd, ktoré na rozdiel od ukazovateľa reálnych miezd nemusia odzrkadľovať skutočnú hodnotu pre obyvateľa (množstvo statkov, ktoré si môže dovoliť pri danej cenovej hladine). Na základe uvedeného, pozitívne

hodnotený rast priemerných nominálnych miezd nemusí sám o sebe znamenať, že ide o faktor pozitívne ovplyvňujúci kvalitu života obyvateľstva danej krajiny. Ide o veľmi významný prediktor, ktorý je vhodné dať do súvisu so zmenami cenovej hladiny v spotrebnom koši (inflačný/deflačný faktor).

Za závažné z hľadiska disparít v rámci Európskej únie je možné hodnotiť zistenie, že takmer dve tretiny aktuálnych členských krajín nedosahovali v uplynulom desaťročí priemer EÚ z hľadiska výšky mzdy pripadajúcej na zamestnanca. Ide až o 17 krajín, pričom najhoršie je na tom Bulharsko, nasledované Maďarskom a Rumunskom. Na štvrtom a piatom mieste odzadu sa umiestňujú momentálne Grécko a Poľsko. Šieste miesto od konca v tomto nelichotivom rebríčku obsadzuje Slovensko, ktoré sa týmto radí na chvost EÚ. Zaujímavé je aj porovnanie Slovenska s bezprostredne susediacimi krajinami v EÚ, ktoré zároveň tvoria zoskupenie Vyšehradskej štvorky (V4). Nasledujúci Graf 1 znázorňuje porovnanie vývoja miezd v krajinách V4 a priemeru Európskej únie.

Graf 1: Priemerná ročná mzda na zamestnanca na plný úväzok v krajinách V4 v porovnaní s EÚ (v €)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z databázy Eurostat, 2024a

V ďalšej časti sa budeme venovať príjmovým disparitám v rámci samotných krajín EÚ. Tie reprezentujeme pomocou ukazovateľa pomeru úhrnných príjmov 20% najlepšie zarábajúcich v krajine k 20% najmenej zarábajúcich v krajine (Tabuľka 3).

Tabuľka 3: Nerovnosť v rozdelení príjmov – ukazovateľ S80/S20 pomeru podielového kvintilu príjmu

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Belgicko</i>	3,9	3,94	3,91	3,95	4,01	3,92	3,65	3,62	3,47	3,5	3,35
<i>Bulharsko</i>	7	7,6	7,56	8,89	9,01	8,37	8,74	8,51	7,82	7,67	7,51
<i>Česko</i>	3,57	3,7	3,69	3,68	3,53	3,35	3,33	3,35	3,54	3,5	3,46
<i>Dánsko</i>	4,17	4,18	4,27	4,22	4,38	4,33	4,19	4,2	4,17	4,22	3,99
<i>Nemecko</i>	4,8	5,37	5,04	4,73	4,62	5,26	4,89	4,99	5,08	4,45	4,46
<i>Estónsko</i>	5,94	7,09	6,66	5,7	5,45	4,95	5,02	4,92	5,03	5,09	5,26
<i>Írsko</i>	4,83	4,99	4,58	4,56	4,76	4,32	4,05	4,06	3,79	4,03	
<i>Grécko</i>	7,46	7,29	7,35	7,41	6,73	6,07	5,59	5,68	6,38	5,58	5,68
<i>Španielsko</i>	6,76	7,47	7,63	7,25	7,18	6,46	6,35	5,99	6,45	5,81	5,64
<i>Francúzsko</i>	4,5	4,19	4,22	4,27	4,34	4,25	4,31	4,65	4,72	4,94	
<i>Chorvátsko</i>	5,44	5,17	5,21	5	5	4,94	4,68	4,42	4,62	4,33	4,59
<i>Taliano</i>	6,38	6,29	6,32	6,85	6,34	6,55	6,35	5,97	6,04	5,71	
<i>Cyprus</i>	4,88	5,41	5,27	4,88	4,52	4,23	4,55	4,27	4,14	4,2	
<i>Lotyšsko</i>	6,99	6,92	6,93	6,23	6,29	6,68	6,12	6,06	6,34	6,16	6,11
<i>Litva</i>	6,61	6,56	8,52	7,65	7,78	7,41	6,62	6,17	6,23	6,33	
<i>Luxembursko</i>	4,64	4,49	4,35	4,59	4,57	5,2	5,44	5,07	4,59	4,55	
<i>Maďarsko</i>	4,59	4,65	4,57	4,52	4,42	4,59	4,51	4,19	4,39	4,06	
<i>Malta</i>	4,28	4,18	4,23	4,29	4,25	4,41	4,26	4,79	5,17	4,79	
<i>Holandsko</i>	3,67	3,91	4	4,12	4,2	4,28	4,11	4,4	4,06	4,1	
<i>Rakúsko</i>	4,12	4,16	4,12	4,19	4,44	4,1	4,2	4,16	4,08	4,26	
<i>Poľsko</i>	5,15	5,21	5,23	5,05	4,78	4,43	4,52	4,18	4,15	4,06	
<i>Portugalsko</i>	6,33	6,63	6,35	6,02	5,88	5,22	5,14	4,99	5,65	5,01	
<i>Rumunsko</i>	7,4	7,85	8,79	8,03	7,04	8,05	7,82	7,21	7,8	6,56	6,5
<i>Slovinsko</i>	3,57	3,72	3,59	3,54	3,41	3,32	3,34	3,28	3,2	3,21	3,25
<i>Slovensko</i>	3,81	4,25	3,78	3,9	3,72	3,18	3,52	3,16	3,3	3,3	3,64
<i>Fínsko</i>	3,59	3,67	3,63	3,68	3,64	3,78	3,8	3,83	3,66	3,84	3,88
<i>Švédsko</i>	4,12	4,31	4,25	4,34	4,4	4,31	4,52	4,3	4,25	4,47	4,79
EU 27	5,33	5,52	5,52	5,45	5,28	5,29	5,17	5,07	5,18	4,88	

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z databázy Eurostat, 2024b

* červenou farbou sú znázornené hodnoty horšie ako je priemer EÚ a zelenou farbou hodnoty lepšie ako priemer EÚ

Ukazovateľ kvintil je jeden z kvantilov. Kvantily sú reálne číselné hodnoty, ktoré rozdeľujú rad vzostupne usporiadaných hodnôt $x(1)$, $x(2)$, ... $x(n)$ štatistického znaku X na niekoľko (symbolicky α) rovnako početných častí. V praxi v závislosti od voľby α existuje celý rad kvantilov, pričom ich názvy sú obvykle odvodené od počtu častí (α), na ktoré rozdeľuje neklesajúci rad hodnôt premennej. Kvintily sú kvantily, ktoré rozdeľujú neklesajúci rad hodnôt premennej na päť rovnako početných častí (Pacáková 2009, str. 46).

Ukazovateľ uvedený v tabuľke 3 dáva do pomeru úhrn príjmov 20% najlepšie zarábajúcich v krajine k 20%-ám najmenej zarábajúcich v krajine. Čo znamená, že za pozitívne z hľadiska minimalizácie príjmových disparít je možné považovať čo najnižšie hodnoty tohto pomerového ukazovateľa. Za sledované obdobie desiatich rokov dosahujú dlhodobo najhoršie hodnoty krajiny: Bulharsko, Rumunsko, Litva, Lotyšsko, Španielsko, Taliansko, Grécko a Portugalsko. To prakticky ukazuje, že v týchto krajinách je najväčší rozdiel v príjmoch medzi pätinou najlepšie

zarábajúceho obyvateľstva a pätinou najslabšie zarábajúceho obyvateľstva. Uvedený výsledok naznačuje, že v spomínaných krajinách by mohli príjmové disparity vo väčšej miere ovplyvňovať aj kvalitu života obyvateľov pri zohľadnení faktora výšky ich príjmov – nízke úhrnné príjmy najmenej zarábajúceho obyvateľstva v porovnaní s najviac zarábajúcim obyvateľstvom predikujú negatívny dopad na ich životnú úroveň a samotnú kvalitu života.

2 VÝVOJ MINIMÁLNEJ MZDY

Pri vstupe do pracovného pomeru by mal jednotlivec poznať, aké bude jeho minimálne ohodnotenie práce, ktorú bude vykonávať (Eures 2024). Minimálna mzda je najnižšia možná mzda, ktorá musí byť zamestnancovi vyplatená za plný pracovný úväzok (Suhányiová 2018). V Tabuľke 4 uvádzame vývoj výšky minimálnej mzdy v rokoch 2013 až 2024 v tých členských štátoch EÚ, ktoré počas uplynulých dvanástich rokov mali stanovenú minimálnu mzdu na národnej úrovni.

Tabuľka 4: Vývoj výšky minimálnej mzdy v členských štátoch EÚ (v €)

														Rozdiel 2013 a 2024	
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	absolútny	relatívny v %
1	Luxembursko	1874	1921	1923	1923	1999	1999	2090	2 142	2 202	2 257	2 387	2 571	+697	+37,20
2	Írsko	1462	1462	1462	1546	1563	1614	1656	1 656	1 724	1 775	1 910	2 146	+684	+46,79
3	Holandsko	1469	1486	1502	1525	1552	1578	1616	1 654	1 685	1 725	1 934	2 070	+601	+40,91
4	Nemecko	-	-	1444	1444	1506	1506	1561	1 544	1 585	1 634	1 997	2 054	+2054	+100,00
5	Belgicko	1502	1502	1502	1502	1532	1563	1594	1 594	1 626	1 658	1 955	1 994	+492	+32,76
6	Francúzsko	1430	1445	1458	1467	1480	1498	1521	1 539	1 555	1 603	1 709	1 767	+337	+23,57
7	Španielsko	753	753	757	764	826	859	1050	1 108	1 108	1126	1167	1 323	+570	+75,70
8	Slovinsko	784	789	791	791	805	843	887	941	1024	1074	1203	1 254	+470	+59,95
9	Cyprus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	940	1 000	+1000	+100,00
10	Poľsko	393	404	410	434	453	503	523	611	614	655	746	978	+585	+148,85
11	Portugalsko	566	566	589	618	650	677	700	741	776	823	887	957	+391	+69,08
12	Malta	703	718	720	728	736	748	762	777	785	792	835	925	+222	+31,58
13	Litva	290	290	300	350	380	400	555	607	642	730	840	924	+634	+218,62
14	Grécko	684	684	684	684	684	684	684	758	758	774	832	910	+226	+33,04
15	Chorvátsko	372	396	396	408	433	462	506	546	563	624	700	840	+468	+125,81
16	Estónsko	320	355	390	430	470	500	540	584	584	654	725	820	+500	+156,25
17	Česko	318	310	332	366	407	478	519	575	579	652	717	764	+446	+140,25
18	Slovensko	338	352	380	405	435	480	520	580	623	646	700	750	+412	+121,89
19	Lotyšsko	287	320	360	370	380	430	430	430	500	500	620	700	+413	+143,90
20	Maďarsko	335	342	333	351	412	445	464	487	442	542	579	697	+362	+108,06
21	Rumunsko	158	190	218	232	275	408	446	466	458	515	606	663	+505	+319,62
22	Bulharsko	159	174	184	215	235	261	286	312	332	332	399	477	+318	+200,00

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z databázy Eurostat, 2024c

V členských štátoch EÚ, ktoré nie sú súčasťou eurozóny (Bulharsko, Česko, Chorvátsko, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko), sú minimálne mzdy prepočítané z národnej meny na euro k prvému dňu roka. Údaje uvedené v tabuľke boli čerpané z databázy Eurostat a na základe tejto

databázy sme zistili, že päť štátov mzdové minimum na celonárodnej úrovni neuvádza. Sú to Dánsko, Nórsko, Rakúsko, Fínsko a Švédsko.

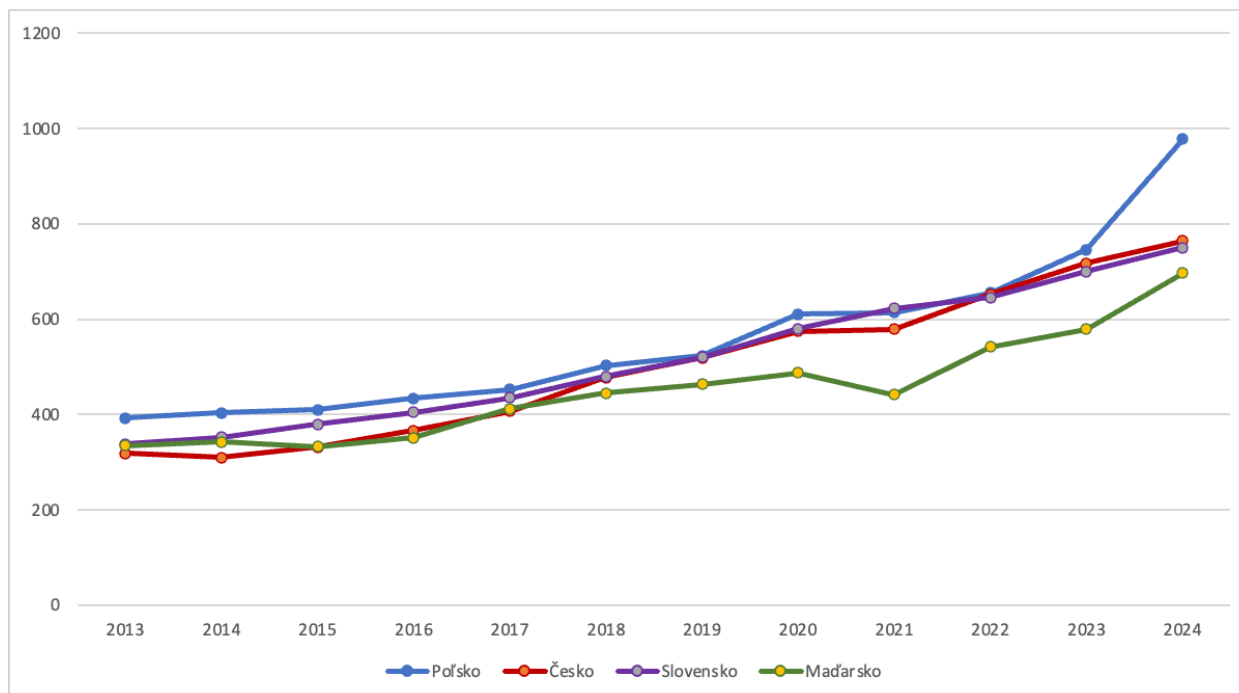
Za vysoké minimálne mzdy považujeme sumu presahujúcu 1 500 eur, a takáto minimálna mzda je uvedená v prípade šiestich štátov. Stredne vysoká (od 900 do 1500 eur) je v ôsmich štátoch a nízka (do 900 eur) v ôsmich štátoch. Z údajov v tabuľke vyplýva, že Nemecko a Cyprus nemali zavedenú minimálnu mzdu od prvého roku sledovaného obdobia. Nemecko pristúpilo k jej zavedeniu až od roku 2015, ale napriek tomu patrí medzi štáty s najvyššou minimálnou mzdou. V roku 2024 patrí Nemecku v rebríčku z dvadsiatich dvoch štátov chvályhodné štvrté miesto. Cyprus udáva minimálnu mzdu len od minulého roka 2023 a v roku 2024 ju navýšil na sumu rovných 1 000 eur, čím sa umiestnil medzi členskými štátmi v strednom pásme.

Okrem uvedených dvoch štátov, najväčší nárast v absolútnom vyjadrení vykazuje počas dvanástich rokov Luxembursko (nárast o 697 eur), Írsko (o 684 eur) a Litva (o 634 eur). Najnižší nárast vykazuje Malta, nárast len o 222 eur.

V prípade sledovania rozdielov počas skúmaného obdobia v relatívnom vyjadrení sa zistilo, že Rumunsko (napriek tomu, že sa nachádza v rebríčku na predposlednom mieste) zvýšilo svoju minimálnu mzdu v najväčšej miere v priebehu uplynulých dvanástich rokov. Išlo o zvýšenie o 319,62 %, pričom v prípade Litvy to bolo o 218,62 % a Bulharsko ju navýšilo o 200 %. Naopak, najnižší nárast v percentuálnom vyjadrení vykazuje Francúzsko, o 23,57 %.

Najvyšší medziročný nárast dosiahlo Nemecko v roku 2023 oproti roku 2022, kedy dosiahlo zvýšenie o 363 eur, druhé miesto patrí Belgicku v roku 2023 oproti roku 2022 zvýšenie o 297 eur, v Írsku nastalo zvýšenie o 236 eur v roku 2024 oproti roku 2023.

Pri pozorovaní vývoja minimálnej mzdy sa zistilo, že za dvanásť rokov minimálna mzda v absolútnom alebo relatívnom vyjadrení rástla v každom vykazovanom štáte. Zaujímavosťou je i to, že v štyroch štátoch boli roky, kedy medziročná zmena bola na úrovni negatívnej: v Nemecku sa minimálna mzda znížila o 17 eur v roku 2020 oproti roku 2019, v Česku o 8 eur v roku 2014 oproti roku 2013, v Maďarsku o 9 eur v roku 2015 oproti roku 2014 a v Rumunsku o 8 eur v roku 2021 oproti roku 2020. Dôležité je aj porovnanie Slovenska s bezprostredne susediacimi krajinami v EÚ, ktoré zároveň tvoria zoskupenie Vyšehradskej štvorky (V4). Nasledujúci Graf 2 znázorňuje porovnanie vývoja minimálnych miezd v krajinách V4.

Graf 2: Minimálna mzda v krajinách V4 (v €)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z databázy Eurostat, 2024c

Z krajín V4 najvýraznejší nárast počas dvanástich rokov zaznamenalo Poľsko, a to o 148,65 percent (o 585 eur). Najmiernejší nárast eviduje Maďarsko, napriek tomu, že sa minimálna mzda v sledovanom období zvýšila o 108,06 % (o 362 eur).

V Poľsku nastalo najvýraznejšie zvýšenie v roku 2024 oproti roku 2023 v sume 232 eur, teda zo sumy 746 eur na sumu 978 eur. Česko a Slovensko boli na takmer rovnakej sume počas celej doby, ale predsa len Slovensko do roku 2021 malo mierne vyššiu minimálnu mzdu oproti Česku. Zvrat nastal v roku 2022, kedy Česko predbehlo Slovensko, a to platí doteraz, kedy je rozdiel medzi minimálnou mzdou Česka a Slovenska len 14 eur. Slovensko sa teda spomedzi štyroch štátov umiestnilo v roku 2024 na treťom mieste. Medzi minimálnou mzdou Poľska, ktoré sa nachádza na prvom mieste, a Maďarskom je rozdiel najvýraznejší, až 281 eur.

Môžeme konštatovať na záver, že v prvých troch-štyroch rokoch sledovaného obdobia minimálna mzda vo všetkých štyroch štátoch ostala takmer rovnaká. Stagnáciu vývoja zapríčinila celosvetová hospodárska kríza. Následne, po niekoľkoročnom miernom náraste minimálnej mzdy krajinami opäť otriasla kríza, a to dôsledkom vypuknutia celosvetovej pandemickej krízy Covid-19. Dôsledkom toho nastala v každom skúmanom štáte okrem Slovenska stagnácia, dokonca v Maďarsku sa znížila minimálna mzda v roku po vypuknutí pandémie o 35 eur. Po tomto období je na krivke vývoja minimálnej mzdy badateľný prudší nárast minimálnej mzdy najmä v Poľsku a Maďarsku.

ZÁVER

Výsledky skúmania jednoznačne ukazujú, že medzi krajinami Európskej únie existujú výrazné mzdové rozdiely, čo môže mať dosah aj na kvalitu života občanov v uvedených krajinách, keďže ekonomicko-finančná oblasť je jednou z piatich základných oblastí (charakterizovaných subjektívnymi a objektívnymi parametrami) determinujúcich kvalitu života.

Samotné priemerné mzdy sú medzi krajinami EÚ veľmi diferencované. Ukazuje sa to aj na fakte, kedy za posledný rok skúmaného obdobia bola najvyššia ročná priemerná mzda až na úrovni 75 409 eur v Luxembursku a najnižšia len na úrovni 11 850 eur v Bulharsku. Tu je potrebné podotknúť, že nejde o ojedinelé extrémne hodnoty v rámci pozorovania, ale viaceré hodnoty priemerných miezd jednotlivých krajín sa k uvedenej minimálnej a maximálnej hodnote približujú. Pozície krajín sú v priebehu skúmaného obdobia stabilizované, nedochádza k zámenám poradia podľa výšky priemernej mzdy. Čo je ale ešte veľmi výrazne negatívne zistenie, že takmer dve tretiny krajín (17) majú priemernú mzdu nižšiu ako je priemer EÚ. Mzdové rozdiely sú badateľné nie len medzi krajinami navzájom, ale aj v rámci krajín samotných. Uvedenia potvrdzujú aj zistenia na základe hodnotenia ukazovateľa S80/S20 pomeru podielového kvintilu príjmu, kde sa na najhoršej pozícii opäť umiestňuje Bulharsko.

Minimálna mzda je stanovená z 27-mych členských štátov v 22-och. V rámci rebríčka spomínaných členských štátov, ktoré majú zákonom stanovenú mzdu, patrí Slovensku v roku 2024 osemnásť miesto. Minimálna mzda teda u nás klesla na piatu najnižšiu v EÚ. Minimálna mzda na Slovensku bola prvýkrát stanovená v roku 2000 a mala by zabezpečiť obyvateľom krajiny minimálne štandardné podmienky a zvýšenie základnej úrovne kvality života. Všetky krajiny patriace do skupiny s „vysokou“ minimálnou mzdou vstúpili do EÚ v jej začiatkoch (päť štátov v roku 1958 a jeden štát, Írsko, v roku 1973). Osem krajín patriacich do skupiny s „nízkou“ minimálnou mzdou pristúpilo do EÚ až v roku 2004 a neskôr, a aj po dvadsiatich rokoch členstva majú stanovenú minimálnu mzdu niekoľkonásobne nižšiu, ako krajiny tvoriace EÚ od začiatku. Podľa Mišudíka (2024) poberá v súčasnosti mzdové minimum na Slovensku približne 140 tisíc ľudí.

Na odstránenie týchto nedostatkov v oblasti minimálnych miezd schválil na jeseň 2022 Európsky parlament smernicu, podľa ktorej majú členské štáty povinnosť zaviesť adekvátnu minimálnu mzdu. Tento dokument v októbri toho istého roka potvrdila i Rada EÚ. Cieľom smernice je pomôcť dosiahnuť dôstojné pracovné a životné podmienky zamestnancov v Európe. Obsahuje pravidlá týkajúce sa jednotných postupov na stanovenie a aktualizáciu primeranosti zákonných minimálnych miezd, podpory kolektívneho vyjednávania o stanovovaní miezd,

účinného prístupu k ochrane formou minimálnej mzdy pre pracovníkov, ktorí majú podľa vnútroštátneho práva nárok na minimálnu mzdu. Okrem toho opatrenie prináša aj ďalšie výhody, ako napríklad zvýšenie kvality života, zníženie chudoby, zvýšenie produktivity a pod. Na zapracovanie smernice do vnútroštátneho práva majú členské štáty EÚ dva roky, teda do novembra 2024 (Rada Európskej únie 2022).

Rozdiel miezd ovplyvňuje aj kvalitu života občanov pracujúcich v rámci jedného štátu, ale v odlišných odvetviach. Ako príklad môžeme uviesť veľký rozdiel priemerných mesačných miezd na Slovensku u zamestnancov pracujúcich v oblasti finančnej a poisťovacej činnosti, v ktorej priemerná mesačná mzda v roku 2023 bola v sume 2 428 eur, a 835 eur u zamestnancov pracujúcich v ubytovacích a stravovacích službách (Štatistický úrad SR 2024). Právo na rovnakú odmenu majú aj ženy a muži za rovnakú prácu alebo prácu rovnakej hodnoty, a predsa je v praxi dokázaný výrazný rozdiel. Rodový mzdový rozdiel je v EÚ približne 12 % v neprospech žien, na Slovensku je to 18,8 %. Transparentnosť odmeňovania si ako jednu zo svojich politických priorít stanovila Európska komisia v marci 2020, kedy vydala svoju stratégiu pre rodovú rovnosť na roky 2020-2025 (Európska komisia, 2023). Smernica o transparentnosti odmeňovania nadobudla účinnosť 6. júna 2023. Uvedené mzdové rozdiely spomínané v tomto odstavci tvoria oblasti ďalšieho záujmu a plánovaného výskumu autorov vedeckého príspevku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BAJZÍKOVÁ, E., 2004. Systém odmeňovania. Bratislava: Ofprint. ISBN 80-89037-16-X.
2. EURES, 2024. *Priemerné a minimálne mzdy v EÚ*. Online. [cit. 01.03.2024] Dostupné na: <https://www.eures.sk/priemerne-a-minimalne-mzdy-v-eu/>
3. EURÓPSKA KOMISIA, 2023. Deň rovnosti odmeňovania. Online. [cit. 21-04-2024] Dostupné na: https://slovakia.representation.ec.europa.eu/news/den-rovnosti-odmenovania-2023-11-15_sk
4. EUROSTAT, 2024a. *Average full time adjusted salary per employee*. Online. [cit. 01.03.2024] Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_fte/default/table?lang=en
5. EUROSTAT, 2024b. *Inequality of income distribution S80/S20 income quintile share ratio - EU-SILC and ECHP surveys*. Online. [cit. 01.03.2024] Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_pns4/default/table?lang=en
6. EUROSTAT, 2024c. *Monthly minimum wages - bi-annual data*. Online. [cit. 01.03.2024] Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_mw_cur/default/table?lang=en
7. KEBZA, V., 2005. *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia. ISBN 80-2001-307-5.
8. MIŠUDÍK, F., 2024. *Minimálna mzda u nás o tri roky takmer tisíc eur? Rásť budú aj príplatky*. Online. [cit. 18-04-2024] Dostupné na: <https://hnonline.sk/prakticke->

hn/poradenstvo/96139237-minimalna-mzda-u-nas-o-tri-roky-takmer-tisic-eur-rast-budu-aj-priplatky-tabulka

9. ONDREJKOVIČ, P., 2003. *Kvalita života a každodennosť v živote z pohľadu spoločenských vied*. In: Zborník príspevkov zo VII. ročníka cyklu konferencií "Cesty demokracie vo výchove a vzdelávaní". Bratislava: PdF UK, pp. 8-15. ISBN 80-88868-85-8.
10. Oznámenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 372/2023 Z.z. o minimálnej mzde v znení neskorších predpisov.
11. PACÁKOVÁ, V. a kol., 2009. *Štatistické metódy pre ekonómov*. Bratislava: Iura Edition. ISBN 978-80-8078-284-9.
12. RADA EURÓPSKEJ ÚNIE, 2022. Primerané minimálne mzdy. Online [cit. 04-11-2022]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/adequate-minimum-wages/>
13. SUHÁNYIOVÁ, A., KOREČKO, J., 2018. Analysis of the minimum wage in Slovakia. In: Zborník z konferencie Management 2018: Prešov: Bookman. str. 292-298. ISBN 978-80-8165-300-1.
14. SUHÁNYIOVÁ, A., SUHÁNYI, L., KOREČKO, J., 2016. Analysis of the wage level development in Slovakia and the wage gaps in the European Union. In: Journal of applied Economic Sciences, Vol 11, No. 7. pp. 1290-1299. ISSN 2393-5162.
15. ŠIBL, D. a kol., 1991. *Malý slovník trhovej ekonomiky*. Bratislava: Elita. ISBN 80-85323-02-8.
16. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 2024. *Webové sídlo Štatistického úradu Slovenskej republiky*. Online. [cit. 18-04-2024] Dostupné na: <https://www.slovak.statistics.sk>
17. Zákon č. 311/2001 Z.z. – Zákonník práce, v znení neskorších predpisov.
18. Zákon č. 663/2007 Z.z. – Zákon o minimálnej mzde, v znení neskorších predpisov

KONTAKT

doc. Ing. Ladislav Suhányi, PhD. MBA
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
ladislav.suhanyi@upjs.sk

doc. Ing. Alžbeta Suhányiová, PhD.
Technická univerzita v Košiciach
Strojnícka fakulta
Katedra riadenia podniku a inžinierstva prostredia
Letná 9, 042 00 Košice
alzbeta.suhanyiova@tuke.sk

IMPLEMENTÁCIA INICIATÍVY NA PODPORU ZAMESTNANOSTI MLADÝCH ĽUDÍ NA SLOVENSKU

IMPLEMENTATION OF YOUTH EMPLOYMENT INITIATIVE IN SLOVAKIA

Eva VÝROSTOVÁ

Abstract

Youth unemployment affects not only individual quality of life, especially financial situation, professional development or mental health of young people, but also the overall quality of life in the country, e. g. economic growth, labour productivity, brain drain, or represents a burden on social care systems. The aim of this article is the analysis and evaluation of the support for youth employment provided by the European Union (EU) in the conditions of the Slovak Republic (SR). The initiative to support youth employment in the 2014 – 2020 program period was implemented in Slovakia mainly through national projects of the Central Office of Labour, Social Affairs and Family within the active labour market policy. Slovakia succeeded in reducing youth unemployment at a higher rate between 2014 and 2018, since then youth unemployment has remained at 20%. The share of NEETs in the total population of 15-29-year-olds has decreased in Slovakia over the last 10 years, also thanks to state measures, by 8 percentage points, while gender differences persist to the disadvantage of women.

Keywords: *youth unemployment, Youth employment initiative, NEET*

ÚVOD

Nezamestnanosť mladých ľudí ovplyvňuje kvalitu ich života, najmä finančnú situáciu, profesionálny rozvoj nakoľko môže viesť k strate motivácie, zručností a zníženiu profesionálneho sebavedomia. Navyše nezamestnanosť má vplyv aj na psychologickú pohodu človeka a mentálne zdravie a môže viesť k sociálnej izolácii. Martella a Maass (2000) zistili, že mladí nezamestnaní vykazujú nižšiu životnú spokojnosť, sebaúctu a šťastie ako ich zamestnaní rovesníci alebo študenti. Nezamestnanosť mladých ľudí však môže mať významný vplyv nielen na individuálnu kvalitu života, ale aj na celkovú kvalitu života v krajine. Vzťah medzi mierou nezamestnanosti a ekonomickým rastom popisuje ekonomická teória Arthura Okuna (1962). Okunov zákon popisuje nepriamoúmerný vzťah medzi mierou nezamestnanosti a ekonomickým rastom, z ktorého vyplýva, že s rastom nezamestnanosti nad úroveň prirodzenej miery nezamestnanosti

klesá hrubý domáci produkt. Ball et al. (2019) zistili, že cyklický vzťah medzi zamestnanosťou a ekonomickým rastom je v priemere výrazne slabší v rozvojových ako vo vyspelých ekonomikách. Vysoká nezamestnanosť mladých ľudí preto môže mať vplyv na ekonomický rast, produktivitu práce, konkurencieschopnosť krajiny, spotrebu, inovácie, môže viesť k odchodu kvalifikovaných mladých ľudí do zahraničia (únik mozgov) a môže predstavovať záťaž pre systémy zdravotnej a sociálnej starostlivosti krajiny. Preto by štáty mali venovať pozornosť politikám zamestnanosti a podporovať mladých ľudí aby sa zapojili do pracovného trhu.

Cieľom tohto príspevku je analýza a zhodnotenie podpory zamestnanosti mladých ľudí zo strany Európskej únie v podmienkach Slovenskej republiky. V rámci politiky súdržnosti bola takmer v každom programovom období od r. 1989 začlenená podpora mladých ľudí do cieľov podporovaných z Európskeho sociálneho fondu (ESF, resp. ESF+). Vplyvom hospodárskej a finančnej krízy došlo k výraznému nárastu miery nezamestnanosti mladých ľudí v EÚ. Miera nezamestnanosti mladých v EÚ podľa Eurostatu stúpila zo 16 % v r. 2008 na 25 % v r. 2013, pričom v niektorých štátoch, napr. v Grécku a Španielsku presiahla 50%, preto bolo potrebné riešiť škodlivé ekonomické, sociálne a psychologické dôsledky tejto nezamestnanosti. Podľa Escudero a López Mourelo (2017) z dôvodu nárastu nezamestnanosti mladých hrozilo meškanie hospodárskej obnovy po kríze a bol ohrozený európsky model sociálneho blahobytu.

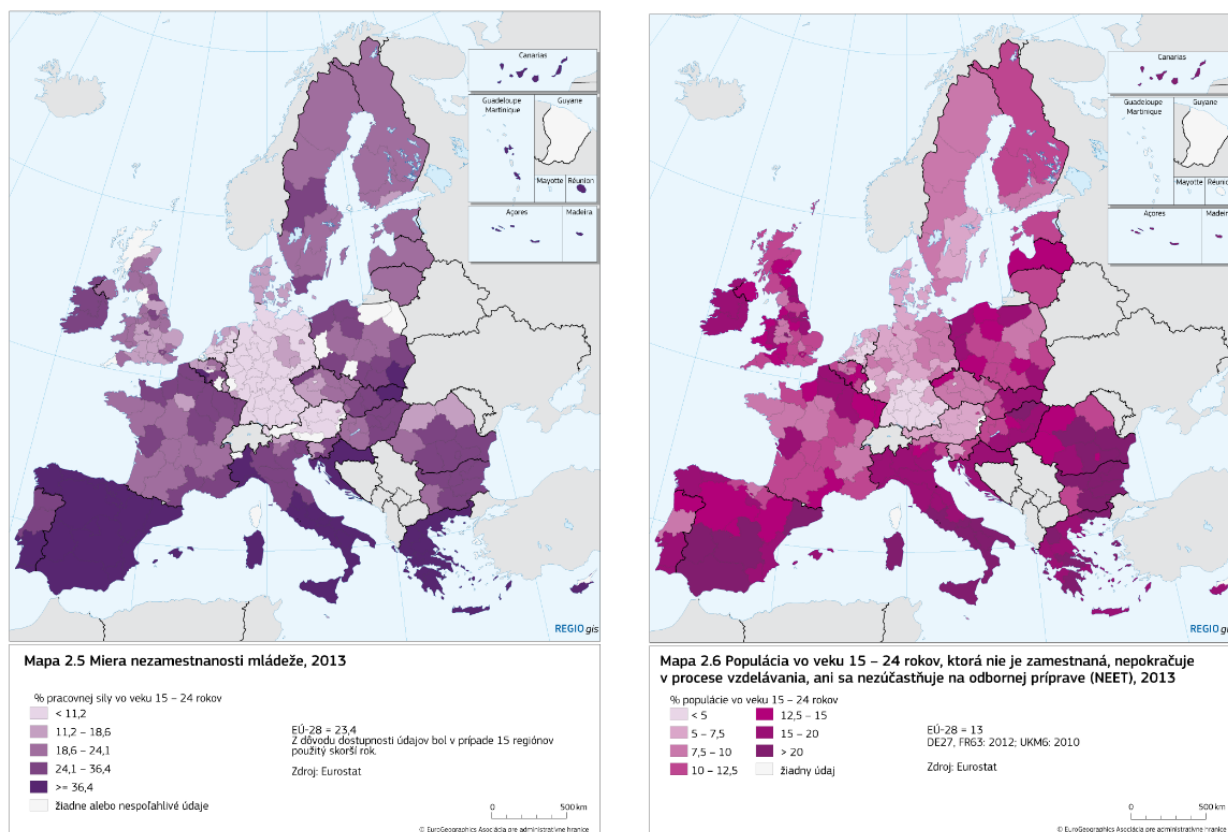
Investície do ľudského kapitálu mladých Európanov sú podľa Rady EÚ (2013) potrebné k dosiahnutiu udržateľného a inkluzívneho ekonomického rastu, zníženia nákladov na mladých ľudí, ktorí sú nezamestnaní, zabezpečenia vhodných opatrení pre riešenie diskriminácie, vylúčenia a potrieb rôznych podskupín ako sú mladí ľudia zo znevýhodneného prostredia, migranti, mladé ženy a matky, mladí rodičia apod. Mladí ľudia sú osobitne zraniteľní kvôli chýbajúcej odbornej praxi, niekedy aj adekvátnemu vzdelaniu, odbornej príprave, často sa na nich vzťahuje obmedzená sociálna ochrana a majú obmedzený prístup k finančným zdrojom. Preto Rada EÚ (2013) odporúčala členským štátom, aby zabezpečili, aby *„všetci mladí ľudia vo veku do 25 rokov dostali kvalitnú ponuku zamestnania, ďalšieho vzdelávania, učňovskej prípravy alebo stáže v lehote štyroch mesiacov po strate zamestnania alebo ukončení formálneho vzdelania“* (tzv. **európska záruka pre mladých ľudí**). Posilnením záruky pre mladých (Rada EÚ, 2020) sa veková kategória rozšírila aj na mladých vo veku 25 –29 rokov a toto právo mladých ľudí sa neskôr stalo súčasťou Európskeho piliera sociálnych práv (zásada č. 4, cieľom je zníženie podielu mladých ľudí, ktorí sú nezamestnaní a nevzdelávajú sa na 9%). Zo strany EÚ boli prijaté aj ďalšie opatrenia napr. na zlepšenie učňovskej prípravy, kvalitných stáží a modernizácie celoeurópskeho systému na hľadanie práce (EURES).

Financovanie cieľov európskej záruky pre mladých má byť zabezpečené z vnútroštátnych zdrojov a ako doplnkový zdroj financovania, bola zriadená **Iniciatíva na podporu zamestnanosti mladých** (angl. *Youth Employment Initiative, YEI*). Nasledujúce krízy, najmä pandémie COVID-19 mali tiež vplyv na nezamestnanosť a viedli k posilneniu záruky a vyčleneniu väčšieho objemu zdrojov z financií EÚ. Celkovo sa na YEI vyčlenilo 9 mld. eur, ďalšie prostriedky mohli byť čerpané z Európskeho sociálneho fondu (ESF), Európskeho fondu regionálneho rozvoja, a nástroja Pomoci pri obnove v rámci politiky súdržnosti a pri obnove území v Európe (REACT-EU) a v novom programovom období 2021 – 2027 najmä z ESF+, cez ktorý sú podporované opatrenia v oblasti zamestnanosti, vzdelávania a odbornej prípravy mladých ľudí, ale aj ďalších zdrojov ako napr. Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti, Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka programu Erasmus+ a pod.

Implementáciu YEI hodnotili viaceré štúdie, napr. Duarte et al. (2020) prostredníctvom uplatnenia metódy kontrafaktuálneho hodnotenia dopadov v Portugalsku ukázali, že stáže pre mladých ľudí alebo schémy podpory prijímania zamestnancov mali pozitívny a dlhodobý vplyv na výsledky jednotlivcov na trhu práce aj keď veľkosť účinku sa líšila v závislosti od typu zásahu a špecifickej skupiny obyvateľstva. Nastavením politiky zameranej na riešenie problému NEET sa zaoberajú napr. Maguire (2015) vo Veľkej Británii a Spasova (2017) v Bulharsku.

1 CIEĽ A METODOLÓGIA

Cieľom tohto príspevku je analýza a zhodnotenie využitia Iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých ľudí (YEI) na Slovensku v programovom období 2014 – 2020. Objektom analýzy sú projekty pre podporu mladých ľudí, ktorí nie sú zamestnaní, neštudujú a ani sa nepripravujú na zamestnanie – **NEET** (Not in Employment, Education or Training). V prípade NEET teda ide nielen o nezamestnaných mladých ľudí (15 - 29 rokov), ale aj o neaktívnych mladých ľudí, ktorí nie sú evidovaní ako nezamestnaní, čo sťažuje ich identifikáciu pre štátne inštitúcie. Zavedenie YEI v rámci EÚ v období 2014 – 2020 bolo ovplyvnené vysokou mierou nezamestnanosti mladých ľudí a vysokým podielom NEET na celkovej populácii 15 – 24 ročných mladých ľudí. Obrázok 1 ukazuje výrazné regionálne rozdiely v nezamestnanosti a aktivite mladých ľudí v EÚ. V r. 2013 bola približne v polovici regiónov EÚ, vrátane Slovenska, nezamestnanosť mladých ľudí vyššia ako 20 %, pričom najvyššie hodnoty miery nezamestnanosti dosahovali regióny na juhu Európy, najmä Grécko, Španielsko a južné Taliansko.

Obrázok 1: Miera nezamestnanosti mladých ľudí v EÚ a podiel NEET v EÚ v r. 2013

Zdroj: Prevzaté zo Šiestej správy o hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti, 2014, s. 26.

Presnejší obraz o situácii mladých ľudí v r. 2013 poskytuje podiel NEET (obrázok 1, vpravo), ktorý dosiahol 13% z celkovej populácie mladých za EÚ a vyšší ako 20% bol opäť v južných regiónov EÚ plus v niektorých regiónoch Bulharska a Rumunska. V Slovenskej republike podiel NEET v r. 2013 dosiahol 19 %, pričom najvyšší bol v rámci východného a stredného Slovenska.

Naša analýza využitia finančných prostriedkov Iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých vychádza z údajov ITMS2014+ za obdobie 2014 až 2023, vzhľadom k tomu, že finančné prostriedky z obdobia 2014 – 2020 podľa pravidla n+3 mohli byť čerpané až do konca roku 2023.

2 VÝSLEDKY

Implementácia YEI bola v SR založená na **Národnom pláne implementácie Záruky pre mladých v SR**, ktorý prerokovala vláda začiatkom roka 2014 a Európskej komisii bola záruka predložená v Národnom programe reforiem 2014¹. K opatreniam pre zníženie podielu NEET v

¹ Nový národný plán posilnenia Záruky pre mladých ľudí s výhľadom do r. 2030 bol prijatý v r. 2022.

SR, ktoré boli deklarované v národných programoch reforiem patria napr. poskytovanie informačných a poradenských služieb pri voľbe povolania, burzy informácií pre žiakov a rodičov o žiadaných profesiách, stredných školách a pod., posilnenie poskytovania praktickej výučby v podnikoch, podpora vytvárania bakalárskych programov viac orientovaných na pracovné miesta, podpora spolupráce medzi vysokými školami, výskumnými inštitúciami a podnikateľským sektorom, zlepšenie prístupu k školskému vzdelávaniu pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, zlepšenie poskytovania zariadení starostlivosti o deti, najmä do troch rokov a absolventská prax. V r. 2015 bola schválená novela zákona o službách zamestnanosti č. 5/2004 Z. z., ktorou sa schválilo nové aktívne opatrenie na trhu práce - príspevok na podporu vytvorenia pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní, ktorý bol zrušený v r. 2022. Podporným rámcom pre implementáciu záruky sú aj projekty spolufinancované z fondov EÚ, ktoré v období 2014 – 2020 boli realizované cez Operačný program Ľudské zdroje (OP ĽZ).

V rámci tohto príspevku sa zameriame len na opatrenia spolufinancované z **Iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých (YEI)** vo forme projektov. YEI mala byť podľa nariadenia č. 1304/2013 začlenená do programovania ESF. V rámci SR predstavovala samostatnú prioritnú os č. 2 v OP ĽZ, pričom na ňu bolo vyčlenených vyše **172 miliónov eur** z rozpočtu EÚ a 15 miliónov zo štátneho rozpočtu SR. Oproti pôvodne plánovanej celkovej alokácii (216 mil. eur) na začiatku programového obdobia tak došlo k zníženiu o vyše 28 miliónov eur. Cieľom podľa OP ĽZ (2023) bola trvalo udržateľná integrácia NEET (do 29 rokov) na trh práce, vrátane mladých ľudí ohrozených sociálnym vylúčením a mladých ľudí z marginalizovaných komunít.

Tabuľka 1: Objem zdrojov alokovaných pre SR na podporu zamestnanosti mladých ľudí

Zdroje EÚ	Alokácia EÚ v EUR	Národné verejné zdroje v EUR	Finančné prostriedky spolu v EUR	Miera spolufinancovania z EÚ
YEI	86 135 471	0	86 135 471	100%
YEI (ESF)	86 135 471	15 200 378	101 335 849	85%
Spolu	172 270 942	15 200 378	187 471 320	92%

Zdroj: Operačný program Ľudské zdroje, verzia 13, 2023 a vlastné prepočty

K 30.3.2024 čerpanie² za YEI dosiahlo **97,92%**, t. j. 168,7 mil. eur z 172,3 mil. eur po odpočítaní nezrovnalostí (MF SR, 2024).

² Finálna úroveň čerpania za obdobie 2014 – 2020 bude známa po r. 2026.

2.1 Využitia Iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých ľudí (YEI) na Slovensku v programovom období 2014 – 2020

V programovom období 2014 – 2020, bolo schválených 35 projektov v rámci osi 2 OP Ľudské zdroje realizovaných v menej rozvinutých regiónoch SR. Väčšina projektov mala charakter **dopytovo-orientovaných projektov** s dĺžkou trvania do 1,5 roka a ich prijímateľom boli neziskové organizácie, súkromné spoločnosti a v jednom prípade Dopravný podnik. Prekvapujúce je, že až 18 z nich bolo mimoriadne ukončených s tým, že neprispeli k cieľom operačného programu. Implementácia YEI na Slovensku preto bola realizovaná prioritne finančne náročnejšími a časovo dlhšie trvajúcimi projektami, v prípade ktorých bolo prijímateľom Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR).

Tabuľka 2: Schválené projekty v rámci osi 2 - Iniciatíva na podporu zamestnanosti mladých ľudí Operačného programu Ľudské zdroje

Projekty a prijímatelia	Počet projektov	Celková zazmluvnená suma v EUR	Priemerná zazmluvnená suma v EUR
Projekty mimoriadne ukončené - neprispeli k cieľom OP	18	1 978 540	109 919
Ostatné projekty podľa prijímateľa			
Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny	11	292 701 191	26 609 199
RE-WORK Slovakia s.r.o.	1	180 429	180 429
MARBIS, s.r.o.	1	157 243	157 243
PERFECT SERVICES s.r.o.	1	92 626	92 626
Živnostenské spoločenstvo mesta Zvolen	1	49 822	49 822
Človek v ohrození, n.o.	1	28 163	28 163
Podnik medzitru práce, n.o., r.s.p.	1	26 882	26 882
SPOLU	35	295 214 896	8 434 711

Zdroj: vlastný podľa údajov ITMS2014+ podľa stavu k 30.11.2023

ÚPSVaR spolu so 43 úradmi práce v regiónoch SR s výnimkou Bratislavského kraja realizoval spolu **11 národných projektov (NP)**, ktoré predstavovali 99 % celkovej zazmluvnenej sumy. Tieto projekty boli financované najmä z Iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých ľudí (50 % z YEI), zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu (43 %) a spolufinancované zo štátneho rozpočtu v priemernej výške 8% (tabuľka č. 3).

Tabuľka 3: Národné projekty ÚPSVaR na podporu zamestnanosti mladých ľudí 2014 – 2020

Národné projekty	Zazmluvnená suma v EUR	Zazmluvnenie z ESF v %	Zazmluvnenie z YEI v %	Zazmluvnenie zo štátneho rozpočtu v %
Absolventská prax štartuje zamestnanie	17 717 025	34	60	6
Prax pre mladých	4 999 667	52	38	10
Praxou k zamestnaniu	50 000 000	57	33	10
Praxou k zamestnaniu 2	29 999 996	9	89	2
Reštart pre mladých uchádzačov o zamestnanie	9 994 543	57	33	10
Reštart pre mladých UoZ 2	29 942 400	40	53	7
Šanca pre mladých	49 981 645	57	33	10
Úspešne na trhu práce	50 000 000	29	66	5
Vybrané aktívne opatrenia na trhu práce pre mladých UoZ	11 999 988	57	33	10
Vzdelávanie mladých uchádzačov o zamestnanie	30 983 991	57	33	10
Vzdelávanie mladých uchádzačov o zamestnanie – 2	7 081 936	10	88	2
Celkový súčet	292 701 191	43	50	8

Pozn. UoZ – uchádzač o zamestnanie

Zdroj: vlastný podľa údajov ITMS2014+ podľa stavu k 30.11.2023

Národné projekty realizované ÚPSVaR financovali opatrenia aktívnej politiky trhu práce (ich prehľad obsahuje tabuľka č. 4), pričom prínosom projektov bolo aj uplatnenie nástrojov s inovatívnymi prvkami ako mentoring, školenie, zapracovanie, či individuálne konzultácie zamerané na poradenstvo s mladými uchádzačmi o zamestnanie.

Štyri projekty ÚPSVaR boli zamerané na prax s cieľom získania a prehĺbenia pracovných zručností a zvýšenia zamestnanosti uchádzačov o zamestnanie - NEET. Podpora bola poskytovaná formou finančných príspevkov na absolventskú prax, mentorované zapracovanie a prax a čiastočne aj príspevku na vytváranie pracovných miest s cieľom získania praxe. Do r. 2020 sa týchto projektov zúčastnilo takmer 55 tisíc mladých nezamestnaných. Finančne najnáročnejším bol projekt „Praxou k zamestnaniu“, na ktorý nadviazal projekt „Praxou k zamestnaniu 2“, ktorý sa už neorientoval na dlhodobo nezamestnaných mladých, nakoľko ich podiel výrazne klesol. Takmer dvojnásobne vyšší počet účastníkov však dosiahol projekt absolventskej praxe.

Úspešné z pohľadu počtu zapojených účastníkov boli aj projekty Reštart, ktoré do r. 2020 mali vyše 88 tisíc účastníkov. V rámci projektov Reštart pre mladých boli poskytované motivačné príspevky pre aktívnych mladých uchádzačov o prácu (UoZ) evidovaných na úrade práce, čo malo napomôcť motivácii zamestnať sa a lepšej adaptácii na trhu práce. V čase začiatku prvého projektu (k decembru 2016) nezamestnaní mladí tvorili 26 % zo všetkých UoZ a z nich 30% tvorili dlhodobo nezamestnaní mladí ľudia (NP Reštart pre mladých). Ako uvádzal projekt Reštart významnou prekážkou uplatnenia sa na trhu práce boli pre mladých ľudí nízke mzdy pri nástupe do zamestnania, ktoré bránili aj vyššej mobilite kvôli zvýšeným výdavkom na dochádzku za

prácou. Finančný príspevok sa poskytoval mladým UoZ počas prvých 12 mesiacov po vyradení z evidencie kvôli nástupu do zamestnania. Prvý projekt Reštart sa realizoval kratšie a mal nižšiu alokáciu, avšak preukázal sa vysoký záujem o toto opatrenie. Z hodnotenia projektu (Zámer národného projektu Reštart pre mladých UoZ 3, 2019) vyplynulo, že podporil 8 545 mladých UoZ, prevažne s vysokoškolským vzdelaním (48 %) a s úplným stredným vzdelaním (31%), pričom po ukončení poskytovania príspevku zotrvalo na trhu práce viac ako 73% podporených UoZ. V nadväzujúcom projekte bola alokácia na dané opatrenie strojnásobená, jeho implementáciu však ovplyvnila mimoriadna situácia súvisiaca s COVID-19.

Príspevky na vytvorenie nových pracovných miest poskytovali najmä projekty „Úspešne na trhu práce“ a „Šanca pre mladých“ ktorý bol zameraný na dlhodobu nezamestnaných. Opatrenia na podporu zamestnanosti mladých sa týkali aj oblasti vzdelávania, na ktorú bolo určených cca. 13% zazmluvnenej sumy z osi 2 OP ĽZ. Prostriedky boli určené najmä na rekvalifikačné kurzy, odborné vzdelávania a kompetenčné kurzy, ktoré riešili nedostatočné vzdelanie, resp. nesúlad medzi existujúcimi a požadovanými zručnosťami, či zlepšenie kompetentností.

Z externého hodnotenia implementácie osi 2 OP ĽZ vyplynulo, že k lepšiemu prístupu mladých UoZ na trh práce z krátkodobého hľadiska najviac prispeli projekty (Tvrdoňová, Pihulič a Smieško, 2021):

- NP Úspešne na trhu práce – finančný príspevok na vytvorenie pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní,
- NP Praxou k zamestnaniu – finančný príspevok na mentorované zapracovanie a prax,
- NP Absolventská prax štartuje zamestnanie - paušálny príspevok na vykonávanie absolventskej praxe,
- NP Reštart - finančný príspevok pre aktívnych mladých UoZ vyradených z evidencie z dôvodu vzniku pracovného pomeru.

Zároveň autori záverečného hodnotenia identifikovali vzájomnú konkurenciu medzi prvými dvoma projektami, pričom NP „Praxou k zamestnaniu“ mal ľahšie uplatnenie a preto limitoval potenciál projektu „Úspešne na trhu práce“. Zároveň bola konkurencia v menšej miere identifikovaná aj medzi inými NP aj mimo YEI a národnými príspevkami aktívnej politiky trhu práce. Kvôli koronakríze sa krátkodobé efekty prejavili najvýraznejšie v období rokov 2017 až 2019, kedy došlo k zvýšeniu zamestnanosti mladých ľudí. Menší vplyv však intervencia YEI mala na vytváranie nových pracovných miest pre znevýhodnených mladých UoZ (Tvrdoňová, Pihulič a Smieško, 2021).

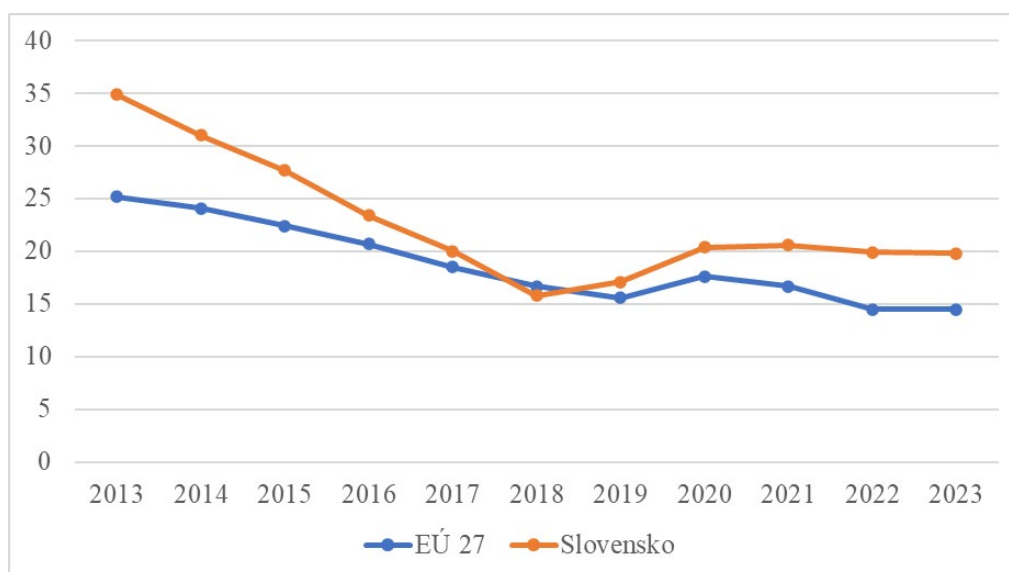
Tabuľka 4: Opatrenia na podporu zamestnanosti mladých ľudí financované národnými projektami ÚPSVaR

Národné projekty	Nástroje politiky trhu práce financované cez projekt	Obdobie realizácie projektu	Počet jedinečných účastníkov za obdobie 2015 - 2020 podľa Tvrdoňová, Pihulič a Smieško (2021)
Absolventská prax štartuje zamestnanie	finančný paušálny príspevok na vykonávanie absolventskej praxe finančný príspevok na podporu vytvárania pracovných miest (príspevok na verejné zdravotné a sociálne poistenie a starobné dôchodkové sporenie platené zamestnávateľom)	2015 - 2021	31 036
Prax pre mladých	finančný príspevok na vykonávanie praxe	2022 - 2023	NA
Praxou k zamestnaniu	finančný príspevok na mentorované zapracovanie a prax zamestnávateľa, ktorý na tento účel vytvorí pracovné miesto	2015 - 2019	17 972
Praxou k zamestnaniu 2	finančný príspevok na mentorované zapracovanie a prax	2019 - 2022	5 784
Reštart pre mladých uchádzačov o zamestnanie	podpora individualizovaného poradenstva finančný príspevok pre aktívnych mladých UoZ vyradených z evidencie z dôvodu vzniku pracovného pomeru	2017 - 2018	33 102
Reštart pre mladých UoZ 2	finančný príspevok pre aktívnych mladých UoZ vyradených z evidencie z dôvodu vzniku pracovného pomeru	2018 - 2022	54 957
Šanca pre mladých	finančný príspevok na podporu vytvorenia pracovného miesta pre dlhodobo nezamestnaných mladých UoZ	2017 - 2018	2 738
Úspešne na trhu práce	finančný príspevok na vytvorenie pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní finančný príspevok UoZ na podporu vytvorenia pracovného miesta prostredníctvom samozamestnania (SZČ)	2016 - 2022 (ukončenie prijímania žiadostí 2020)	13 309
Výbrané aktívne opatrenia na trhu práce pre mladých UoZ	príspevok na SZČ, na podporu zamestnania znevýhodneného UoZ, príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb, resp. menšie služby pre kraj, príspevok na dochádzku za prácou, príspevok na podporu rozvoja miestnej a regionálnej zamestnanosti, príspevok na aktivačnú činnosť formou dobrovoľníckej služby, príspevok na podporu mobility za prácou, RE-PAS	2015 - 2018	10 508
Vzdelávanie mladých uchádzačov o zamestnanie	podpora rekvalifikácie a odborného vzdelávania mladých UoZ, (REPAS+), podpora kľúčových kompetencií mladých UoZ prostredníctvom vzdelávania (KOMPAS+) podpora vzdelávania a prípravy pre trh práce z vlastnej iniciatívy mladých UoZ	2017 - 2018	16 340
Vzdelávanie mladých uchádzačov o zamestnanie – 2	REPAS+, KOMPAS+, podpora vzdelávania a prípravy pre trh práce z vlastnej iniciatívy mladých UoZ	2019 - 2022	3 066

Zdroj: vlastný podľa údajov ITMS2014+ a jednotlivých projektov a Tvrdoňová, Pihulič a Smieško (2021)

2.2 Zhodnotenie vývoja nezamestnanosti mladých v SR v komparácii s EÚ

Nezamestnanosť mladých ľudí v EÚ sa od r. 2013 do r. 2023 znížila o 10 percentuálnych bodov s dočasným nárastom počas pandémie COVID-19 (Obrázok 2). Nezamestnanosť mladých ľudí v EÚ však naďalej zostáva problémom, ktorý je potrebné riešiť, keďže je stále dvojnásobne vyššia ako celková nezamestnanosť (14,5 % k 6,1 % celkovej nezamestnanosti za rok 2023). Z porovnania vývoja nezamestnanosti mladých ľudí v SR a celkovo za EÚ je zrejmé, že Slovensku sa darilo znižovať nezamestnanosť mladých ľudí vyšším tempom v období 2014 až 2018. Následne došlo k nárastu miery nezamestnanosti mladých na Slovensku, trend poklesu sa ale po skončení pandémie COVID-19 neobnovil. Miera nezamestnanosti mladých na Slovensku zostáva posledné roky na 20 %. K zlepšeniu miery nezamestnanosti mladých došlo aj v dôsledku vyššej participácie na vysokoškolskom vzdelávaní³, čo možno hodnotiť pozitívne vzhľadom k možnému vplyvu na produktivitu práce v budúcnosti. Na druhej strane počet študentov vysokých škôl v SR klesá v dôsledku demografického vývoja a odchodu za štúdiom do zahraničia (podrobnejšie napr. Hall et al., 2019).

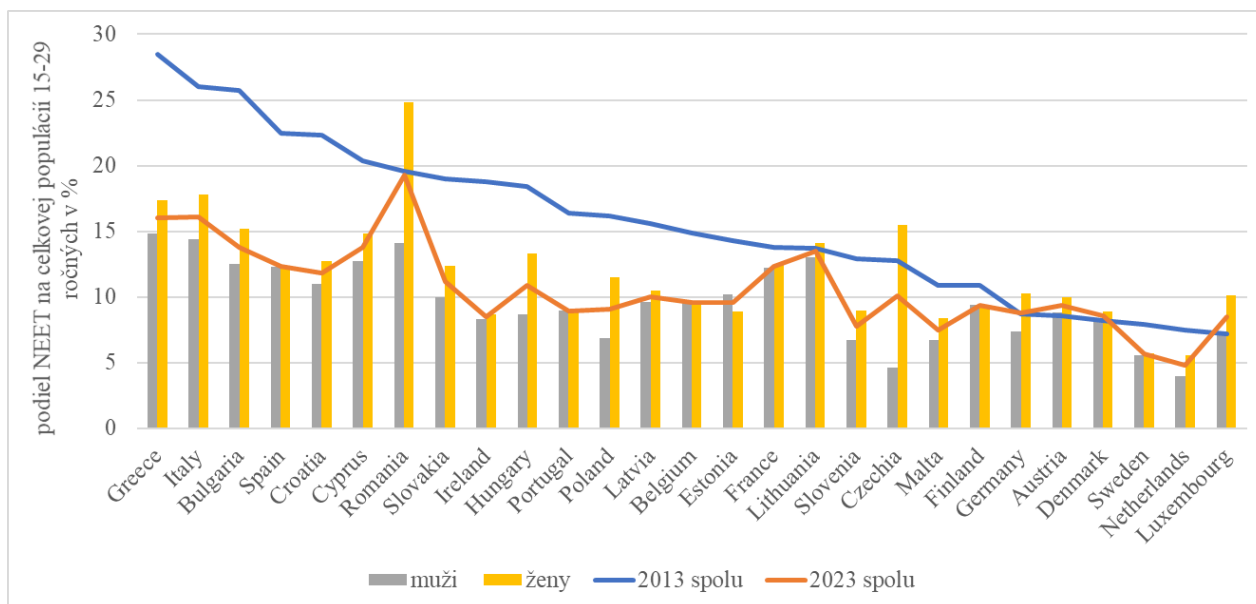
Obrázok 2: Vývoj miery nezamestnanosti mladých ľudí (15 - 24) v SR a EÚ v %

Zdroj: vlastný na základe údajov Eurostatu (2024a)

V tom istom čase sa podiel NEET na celkovej populácii 15 - 29 ročných v EÚ znížil zo 16% na 11%, pričom Slovensko zaznamenalo výraznejší pokles až o 8 percentuálnych bodov (z 19% na 11%). K zlepšeniu situácie v EÚ prispeli najmä krajiny s pôvodne vysokou mierou NEET, ktoré

³ Podiel populácie 25-34 ročných s dokončeným bakalárskym, magisterským alebo doktorandským štúdiom v SR sa podľa Eurostatu zvýšil z 33,4 % v r. 2013 na 39,8% v r. 2023.

boli najviac postihnuté finančnou a neskôr dlhovou krízou najmä juh EÚ (Grécko, Taliansko, Španielsko), Írsko, Bulharsko a Chorvátsko. Z obrázku 3 je zrejmé, že napriek Európskej záruke pre mladých ľudí v niektorých vyspelých krajinách EÚ (Luxembursko, Rakúsko, Nemecko, Dánsko) i nových členských krajinách (Rumunsko, Litva) nedošlo k zlepšeniu situácie NEET, resp. sa miera NEET ešte zvýšila. Z hľadiska pohlavia je u žien väčšia pravdepodobnosť, že nebudú zamestnané, ani sa nebudú vzdelávať alebo odborne pripravovať na zamestnanie s výnimkou Estónska (obrázok 3). Rodové rozdiely môžu byť spôsobené spoločenskými konvenciami (úloha žien v rodine a mužov pri zabezpečovaní príjmu pre rodinu), starostlivosť o deti, uprednostňovaním mužov pred mladými ženami zo strany zamestnávateľov a ťažším návratom žien po materskej dovolenke. Pričom najvyššie rozdiely medzi mužmi a ženami vykazujú Česká republika a Rumunsko. Analýza Eurostatu (2024b) poukazuje na to, že ženy sa zdajú byť mimo pracovnej sily vo väčšej miere ako muži (t. j. viac si ich prácu ani nehľadá), nakoľko z hľadiska miery nezamestnanosti mladých ľudí prevládajú naopak muži.

Obrázok 3: Komparácia NEET v SR a ostatných krajinách EÚ podľa pohlavia za rok 2023

Zdroj: vlastný, podľa údajov Eurostatu (2024c)

ZÁVER

Implementácia Iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých v SR prispela k zníženiu miery nezamestnanosti mladých ľudí, vytvoreniu nových pracovných miest, vyššej aktivite mladých ľudí a zavedeniu nových inovatívnych nástrojov podpory mladých zo strany štátu ako sú mentoring, školenie, zapracovanie, či individuálny prístup k nezamestnanému. Problémom bola nedostatočná koordinácia nástrojov, pomalý nástup implementácie a vplyv pandémie COVID-19, ktorý ovplyvnil implementáciu projektov.

Podiel NEET na celkovej populácii 15 – 29 ročných klesol na Slovensku za posledných 10 rokov aj vďaka opatreniam štátu o 8 percentuálnych bodov, pričom pretrvávajú rodové rozdiely v neprospech žien. Slovensku sa darilo znižovať nezamestnanosť mladých ľudí vyšším tempom najmä v období 2014 až 2018. Pričom vplyv implementácie YEI za obdobie 2014 – 2020 možno pripísať najmä obdobiu 2017 až 2019. Situáciu NEET na Slovensku však ovplyvnili nielen intervencie cez os 2 OP LZ, ktoré boli analyzované v tomto príspevku, ale aj demografické zmeny (pokles počtu 15 – 29 ročných), zlepšenie na trhu práce v sledovanom období s výnimkou pandémie COVID-19, ako aj ďalšie opatrenia štátu vo vzdelávacej politike, politike trhu práce či sociálnej politike, ako aj vyššia participácia na vysokoškolskom vzdelávaní. Napríklad z OP LZ k cieľom zníženia NEET prispievajú aj iné prioritné osi OP LZ, ktoré neboli predmetom analýzy, napr. PO 1 Vzdelávanie, ako aj PO 3 Zamestnanosť, PO 4 Sociálne začlenenie a PO 5 Integrácia marginalizovaných rómskych komunít.

Aj keď sa počet mladých nezamestnaných v EÚ i SR znížil, stále pretrvávajú významné regionálne aj rodové rozdiely a preto sa aj v novom programovom období 2021 – 2027 uplatňuje záruka pre mladých ľudí zameraná na 15 – 29 ročných. YEI bola začlenená do fondu ESF+ a v SR sa implementuje cez Program Slovensko.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BALL, L., FURCERI, D., LEIGH, D. a LOUNGANI, P., 2019. Does one law fit all? Cross-country evidence on Okun's law. *Open Economies Review*, 30, 841-874.
2. DUARTE, N., et al., 2020. *The evaluation of the youth employment initiative in Portugal using counterfactual impact evaluation methods*. Publications Office of the European Union, 2020.
3. ESCUDERO, V. a LÓPEZ MOURELO, E., 2017. The European Youth Guarantee: A systematic review of its implementation across countries. *ILO Working Papers*, 21.
4. EUROSTAT, 2024a. *Youth unemployment rate by sex*. DOI: 10.2908/TESEM140
5. EUROSTAT, 2024b. *Statistics on young people neither in employment nor in education or training*.

6. EUROSTAT, 2024c. *Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and country of birth (NEET rates)*. DOI: 10.2908/EDAT_LFSE_28.
7. HALL, R. et al., 2019. *Analýza zistení o stave školstva na Slovensku To dá rozum*. Dostupné z: <https://analyza.todarozum.sk/analyza-zisteni-o-stave-skolstva-na-slovensku.pdf>
8. MAGUIRE, S., 2015. Young people not in education, employment or training (NEET): Recent policy initiatives in England and their effects. *Research in Comparative and International Education*, 10(4), 525-536.
9. MARTELLA, D. a MAASS, A., 2000. Unemployment and life satisfaction: The moderating role of time structure and collectivism. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(5), 1095-1108.
10. MF SR, 2024. *Čerpanie ŠF a KF k 31.3.2024*. Dostupné z <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/cerpanie-sf-kf-k-31-3-2024.html>
11. *Národný projekt Reštart pre mladých UoZ*. Dostupné z: https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/SESF/Opis_NP_Restart_pre_mladych_UoZ.pdf
12. *NP Praxou k zamestnaniu 2*. Dostupné z https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/SESF/Opis_NP_Praxou_k_zamestnaniu_2.pdf
13. OKUN, A.M., 1962. Potential GNP: its measurement and significance. In: *Proceedings of the Business and Economics Statistics Section*. American Statistical Association, pp. 98–104.
14. *Operačný program Ľudské zdroje*, verzia 15, 2023.
15. RADA EÚ, 2013. *Odporúčanie Rady z 22. apríla 2013 o zavedení záruky pre mladých ľudí (2013/C 120/01)*
16. RADA EÚ, 2020. *Odporúčanie Rady z 30. októbra 2020 o moste k pracovným miestam – posilnení záruky pre mladých ľudí*.
17. SPASOVA, L., 2017. Labour Market Integration of Young People in Bulgaria: The Implementation of Youth Guarantee and Youth Employment Initiative. *Sociologie Românească*, 15(01+ 02), 67-84.
18. *Šiesta správa o hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti*, 2014. *Investovanie do rastu a zamestnanosti: Podpora rozvoja a dobrej správy vecí verejných v regiónoch a mestách EÚ*. Európska komisia, Brusel. 2014, s. 26
19. TVRDOŇOVÁ, J., PIHULIČ, M. a SMIEŠKO M., 2021. *Hodnotenie plnenia stanovených cieľov a dopadov prioritnej osi Iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých ľudí*. Externé hodnotenie OP Ľudské zdroje pre programové obdobie 2014 – 2020. Bratislava. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/esf/op-ludske-zdroje/hodnotenie/izm/hodnotenie-plnenia-cielov-dopadov-po2-izm.pdf>
20. *Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov*.
21. *Zámer národného projektu Reštart pre mladých UoZ 3*. Dostupné z https://www.partnerskadohoda.gov.sk/data/files/3444_oplz_2019_12_23_zamer_np-restart-pre-mladych-uoz-3_finalna-verzia.pdf

KONTAKT

Ing. Eva Výrostová, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
eva.vyrostova@upjs.sk

OTVORENÉ DÁTA MESTA BRATISLAVA V KONTEXTE OBČIANSKEJ PARTICIPÁCIE

OPEN DATA OF THE CITY OF BRATISLAVA IN THE CONTEXT OF CIVIC PARTICIPATION

Filip SEKAN

Abstract

Leveraging information technologies, government entities can innovate in delivering services and engaging with stakeholders. Open data acts as a tool for making public institutions more transparent and enhancing stakeholder interaction. Despite a theoretical connection between open data and citizen engagement, their real-world relationship is complex. This study, focusing on Bratislava, evaluates public participation and the use of the city's open data portal. Utilizing a selected methodological approach, this study scrutinizes public engagement and interactions with Bratislava's open data portal, assessing both quantitative and qualitative dimensions to map the current utilization landscape. The findings enrich the discourse on public engagement with open local government data.

Keywords: *open government data, portal of open data, datasets, dynamic data, Bratislava*

ÚVOD

V posledných rokoch zaznamenalo používanie informačných technológií významný progres vo viacerých oblastiach spoločenského života. Integrácia nových technologických riešení do rôznych segmentov štátnej a miestnej politiky predstavuje zásadnú hnaciu silu za sociálnymi, ekonomickými a politickými zmenami. Tieto inovácie umožňujú nielen optimalizáciu služieb, ale aj podstatne otvorenejšiu komunikáciu s kľúčovými zainteresovanými stranami - občanmi, organizáciami a vládnymi inštitúciami. Esenciálnym prvkom pre úspešnú adaptáciu a implementáciu týchto technológií v samosprávach a štátnych inštitúciách je efektívne využívanie dát a informácií s cieľom dosiahnuť stanovené ciele inteligentnej verejnej správy. Moderné technológie ponúkajú využitie dát generovaných verejnými subjektmi pri tvorbe služieb, ktoré sa zameriavajú na riešenie špecifických problémov verejnej správy. Aj keď otvorené verejné dáta, známe ako open government data (ďalej OGD), nemusia byť vždy k dispozícii v ľahko prístupnej forme, predstavujú značný potenciál pre inováciu služieb zameraných na zlepšenie kvality života občanov a efektivity vládneho a spoločenského fungovania. Jednou z kľúčových priorít OGD je

posilnenie angažovanosti a participácie občanov v procesoch verejného sektora. Je však potrebné podotknúť, že samo osebe sprístupnenie vládnych dát automaticky neznamená zvýšenie angažovanosti občanov. Poskytovanie dát verejnosti samo osebe nezaručuje, že občania sa budú cítiť zmocnení využívať tieto informácie.

Vzhľadom na to, že výskumy týkajúce sa otvorenej vlády a OGD naďalej ukazujú na rastúci záujem, stále je prítomný nedostatok teoretických a empirických poznatkov o presnejšej súvislosti medzi OGD a zapojením občanov. Tento príspevok sa preto sústreďí na analýzu participácie verejnosti na otvorených dátach v kontexte hlavného mesta Bratislava, konkrétne prostredníctvom portálu otvorených dát. Cieľom analýzy je ponúknuť detailný prehľad interakcie verejnosti s dátami podľa určených metrík, aby sme identifikovali príležitosti a výzvy, ktoré táto interakcia prináša.

1 OTVORENÉ DÁTA A OBČIANSKA PARTICIPÁCIA

Angažovanosť a participácia občanov predstavujú základné piliere konceptu otvorenej vlády a otvorených dát. Tento základný cieľ bol jasne artikulovaný v legislatíve prijatej za administratívy prezidenta Obamy, ktorá predstavuje zásadný míľnik v evolúcii iniciatív otvorenej vlády a otvorených dát. Zákon o otvorenom vládnutí kládol dôraz na význam účasti občanov na správe vecí verejných s cieľom podporiť transparentnejšiu, inovatívnejšiu a demokratickejšiu spoločnosť. Participácia občanov sa tak definuje ako ich schopnosť aktívne sa podieľať na rozhodovacích procesoch vlády. Otvorené dáta predstavujú kľúčový mechanizmus na posilnenie tejto občianskej participácie v rámci rozhodovacích procesov. Ich primárnym výsledkom je rozvoj angažovanejšej populácie, ktorá sa venuje riešeniu problémov svojej komunity. Zásadná úloha otvorených dát v kontexte občianskej angažovanosti tkvie v poskytovaní vládnych dát na slobodné použitie, modifikáciu a zdieľanie pre všetkých občanov. Takáto miera transparentnosti napomáha verejnej informovanosti a zapojeniu tým, že umožňuje občanom byť neustále informovanými, vzdelávanými a aktívne sa podieľať na monitorovaní a ovplyvňovaní miestnych a štátnych politík. (Zani – Barrett, 2012)

Sprístupnenie otvorených dát iniciuje inovácie vo verejných procesoch a posilňuje väzbu medzi občanmi a verejnými inštitúciami. Významne prispieva k zefektívneniu vzájomnej komunikácie, optimalizácii stratégií riešenia problémov komunít a stimuluje občanov k aktívnej účasti na verejných iniciatívach. Ďalej, otvorené dáta umožňujú vládam získavať a integrovať spätnú väzbu od občanov, čím významne prispievajú k zlepšeniu verejných služieb a politík. (Ubaldi, 2013) Vo všeobecnosti, angažovanosť občanov a využívanie OGD sú nevyhnutné pre

realizáciu ich skutočnej hodnoty. Otvorené dáta naberajú na hodnote, keď sú pre užívateľov ľahko dostupné a využiteľné na široké spektrum účelov. Takto OGD slúžia ako katalyzátor zapojenia komunity zabezpečujúc otvorenosť vládnych údajov pre ich ďalšie využitie a opätovné použitie. Efektívne prístupné a využívané OGD podporujú transparentnosť tým, že poskytujú informácie o dopravných systémoch, verejných výdavkoch, alebo životnom prostredí, čím napomáhajú k lepšiemu pochopeniu a dohľadu nad verejnými zdrojmi a politikami. (Canares – Marcial – Narca, 2016)

Susha a kol. (2015) v svojej práci rozpracovali koncepty týkajúce sa efektívneho využívania otvorených vládnych údajov (OGD) a poukázali na dôležitosť niekoľkých kľúčových aspektov pre zvýšenie angažovanosti a participácie verejnosti. V prvom rade zdôraznili, že zapájanie relevantných zainteresovaných strán je nevyhnutné. Identifikácia a aktívne oslovenie skupín, ktorých sa otvorené dáta týkajú, zabezpečuje ich efektívnejšie využívanie a podporuje angažovanosť. Rovnako kritická je zrozumiteľnosť obsahu, ktorá uľahčuje prístup a pochopenie informácií pre široký spektrum používateľov, čím sa zvyšuje ich dostupnosť a použiteľnosť pre verejnosť. Optimalizácia formátu údajov pre rozličné platformy je ďalším kľúčovým faktorom, ktorý zvyšuje prístupnosť a interaktivitu otvorených dát. Zároveň je podstatné začleňovať spätnú väzbu od používateľov, čo umožňuje zohľadniť ich názory a odporúčania pri vylepšovaní kvality a relevancie otvorených dát. Napokon, poskytovanie dodatočných nástrojov a podpory je kritické pre podporu aktívneho zapojenia občanov do procesov verejnej správy, čím sa zvyšuje transparentnosť a zodpovednosť vládnych inštitúcií. Tieto aspekty spoločne tvoria komplexný rámec pre zvýšenie efektivity a dopadu otvorených dát na spoločnosť. Tieto stratégie a odporúčania ukazujú na multidimenzionálny prístup k maximálnemu využitiu potenciálu otvorených vládnych údajov pre angažovanosť a participáciu komunity, čím prispievajú k transparentnejšej, zodpovednejšej a inkluzívnejšej verejnej správe.

Na druhej strane tiež treba poukázať na to, že nie vždy väčšia zapojenosť občanov v rámci verejných politík je nevyhnutne pozitívna. To súvisí s typológiou demokracií, ktorú predstavili Ruijer a kol. (2017), kde robia rozdiel medzi monitorovacou, deliberatívnou a participatívnou demokraciou. V rámci každého typu demokracie sa úloha občana v zaobchádzaní s vládnyimi informáciami líši. Občan môže vystupovať buď ako tzv. strážny pes v monitorovacích procesoch, ako partner v dialógu v deliberatívnych procesoch alebo ako partner v spoločnej akcii v procesoch participatívnej demokracie. Širšie chápanie účasti občanov by preto zahŕňalo aj situácie, keď sú občania dobre informovaní, ale nekonajú okamžite na základe týchto informácií.

2 METODOLOGICKÁ ČASŤ

Otvorené dáta sa stávajú pôsobivým fenoménom, ktorý je vnímaný ako kľúčový prvok politických a socioekonomických zmien s ambíciou podporiť transparentnosť v rámci samospráv a štátneho aparátu, posilniť občiansku participáciu a stimulovať inovačné procesy vo verejnom sektore. S rastúcou dynamikou v oblasti otvorených dát sa výrazne rozširuje aj vedecký záujem o túto tematiku, čo vedie k exponenciálnemu nárastu štúdií a výskumov, ktoré sa zaoberajú otvorenými údajmi z mnohých analytických perspektív. Napriek tomu, občianska angažovanosť a participácia často zostávajú na okraji hlavného prúdu výskumu otvorených dát, čo naznačuje významný potenciál pre ďalšie štúdie v tejto oblasti. Je široko uznávané, že zvýšený prístup k informáciám môže významne prispieť k posilneniu schopností občianskej spoločnosti a iných zainteresovaných subjektov angažovať sa v procesoch verejného rozhodovania. Avšak prevládajúci názor je, že samotné sprístupnenie údajov automaticky neznamená vyššie stupne občianskej účasti. Tento paradox odкрýva komplexitu vzťahu medzi otvorenými údajmi a občianskou participáciou, a poukazuje na potrebu hlbšieho skúmania mechanizmov, ktoré môžu tieto procesy efektívne podporovať.

V rámci výskumu otvorených dát a občianskej participácie sa aplikujú rôzne metódy zberu a analýzy údajov, ktoré umožňujú hlbšie porozumenie a kvantifikáciu angažovanosti občanov. Táto angažovanosť a participácia spadajú do sociálnej sféry výskumu otvorených dát, čo vyžaduje prístupy prispôbené špecifikám tejto oblasti. Bežne používanou metódou sú prieskumy verejnej mienky, realizované prostredníctvom rozhovorov alebo dotazníkov. Tieto nástroje poskytujú cenné informácie o postojoch, názoroch a očakávaniach zainteresovanej verejnosti týkajúce sa otvorených dát a s nimi spojených iniciatív. Analýza odpovedí z prieskumov umožňuje identifikovať faktory motivujúce občiansku účasť, ako aj prekážky, ktoré bránia efektívnejšiemu zapojeniu do rozhodovacích procesov. Druhou významnou metódou sú analytické prístupy, ktoré poskytujú ucelený obraz o aktuálnom stave a trendoch v oblasti otvorených dát. Tieto metódy zahŕňajú analýzu dostupnosti a kvality sprístupnených dát, monitorovanie návštevnosti portálov s otvorenými dátami, vyhodnocovanie interakcie s dátami a ich využívanie verejnosťou, či analýza existujúcich online platforiem a nástrojov, ktoré umožňujú občanom zapájať sa do verejnej správy a rozhodovacích procesov na miestnej či štátnej úrovni. Obe skupiny metód hrajú kľúčovú úlohu v pochopení dynamiky občianskej participácie v kontexte otvorených dát. S ich pomocou môžeme nielen získať prehľad o aktuálnom stave a vývoji v oblasti, ale tiež identifikovať príležitosti a výzvy pre zlepšenie angažovanosti občanov v tejto problematike. (Granickas, 2013)

Pre tento príspevok bola vybraná metóda merania návštevnosti portálu otvorených dát a ich samotného využitia. Keď si to rozoberieme na drobné, jedná sa primárne o návštevnosť portálu otvorených dát a využitie dát vo forme datasetov na rôzne osobné ako aj ekonomické účely. Prvým bodom praktickej časti bude teda analýza návštevnosti. Prostredníctvom analytických nástrojov je možné analyzovať a merať návštevnosť portálu otvorených dát mesta Bratislavy v rôznych časových obdobiach. Daná informácia by nám dala prehľad o tom, koľko ľudí si otvára portál, ako aj ktoré oblasti OGD ho zaujímajú najviac. Príspevok však bude zameraný na inú premennú, a to počet stiahnutí jednotlivých datasetov. Táto inštancia nám dáva prehľad, o ktoré datasety je reálny záujem medzi občianskou a odbornou verejnosťou. Vzhľadom k tomu, že viaceré oblasti otvorených dát na portáli mesta Bratislava má niekoľko desiatok datasetov, zameriame sa len na 10 datasetov z každej oblasti, ktoré majú najväčší počet stiahnutí. Zistíme týmto jednak, o ktoré datasety majú občania najväčší záujem, zároveň zistíme aj to, o ktoré oblasti sa ľudia v rámci otvorených dát najviac zaujímajú.

Druhým bodom praktickej časti je využitie otvorených dát. Tento ukazovateľ je možné analyzovať z viacerých oblastí, či už formou dotazníka, rozhovoru s ľuďmi, ktorí využívajú dáta, alebo jednotlivými analytickými metódami. V príspevku budeme túto premennú analyzovať prostredníctvom dichotómie datasetov, resp. dát, rozdelených medzi tzv. statické a dynamické dáta. Druhé menované predstavujú dôležitú súčasť OGD. Na rozdiel od statických dát, dynamické dáta sa vyznačujú vysokou variabilitou, vďaka čomu je ich okamžitá dostupnosť a pravidelná aktualizácia kľúčová pre tvorbu služieb a aplikácií s pridanou hodnotou. Dynamické dáta sú čoraz častejšie poskytované jednotlivými mestami v rámci ich portálov OGD. Tento typ dát uľahčuje poskytovanie verejných služieb v kontexte Smart City, zlepšuje kvalitu života občanov a stimuluje hospodársky rast. Medzi príklady dynamických dát môžeme zaradiť dopravné, meteorologické, satelitné, environmentálne dáta alebo dáta generované senzormi. (Karamanou a kol., 2022) Relevancia datasetov s dynamickými dátami zdôrazňuje aj rebríček datasetov s vysokou pridanou hodnotou, ktorý definovala Európska komisia v nariadení z roku 2022. Tento rebríček vymedzuje datasety, ktoré majú pre spoločnosť významné sociálnoekonomické prínosy, pričom zahŕňa primárne datasety s dynamickými dátami, ako napr. dopravné, meteorologické alebo priestorové dáta. (Vykonávacie nariadenie Komisie 2023/138, 2022) V rámci tejto analytickej časti sa preto budeme zameriavať na nasledovné otázky:

- Ktoré datasety na portáli otvorených dát sa vyznačujú najväčším počtom stiahnutí?
- Aká je preferencia verejnosti medzi dynamickými a statickými dátami, meraná na základe počtu stiahnutí jednotlivých datasetov?

- Ktorý typ dát, statické alebo dynamické, mesto Bratislava najčastejšie pridáva na svoj portál otvorených dát?

Zodpovedaním týchto otázok budeme mať väčšiu predstavu o interakcii verejnosti s portálom OGD Bratislava. Zároveň nám poskytnuté informácie z analýzy pomôžu lepšie pochopiť, aké druhy a formáty dát sú najviac sťahované, vyhľadávané a pridávané na portál OGD.

3 ANALÝZA MESTSKÝCH DÁT

Portál otvorených dát mesta Bratislava je sprístupnený verejnosti na webe od roku 2019. Do portálu prispievajú otvorenými dátami aj magistrát mesta Bratislava a mestské organizácie, konkrétne Mestská polícia Bratislava, OLO, alebo Dopravný podnik Bratislava. Portál dokonca v roku 2020 získal ocenenie ako najlepší digitálny projekt. Celkovo obsahuje 882 datasetov rozdelených do 12 oblastí, pričom najviac datasetov má oblasť dopravy (210), obyvateľstva (127) a priestorových údajov (82).

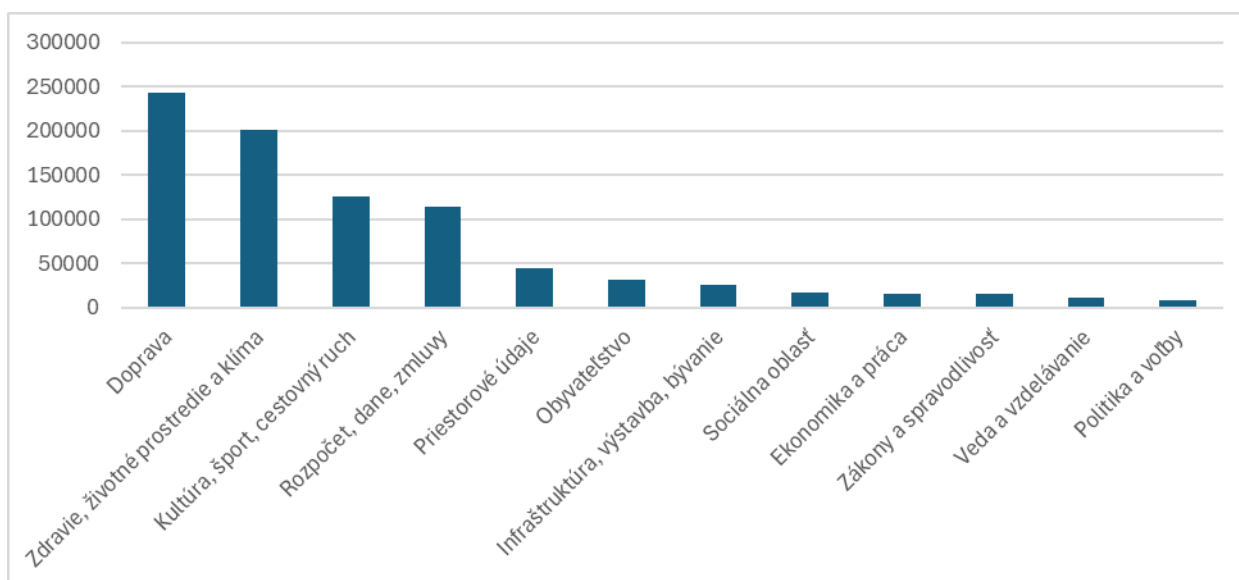
Tabuľka 1: Zoznam datasetov na základe počtu stiahnutí verejnosťou

Oblasť OGD	Názov datasetu	Počet stiahnutí
Zdravie, ŽP, klíma	Pozitívne testovaní na COVID-19 do 4. 12. 2020	111701
Doprava	Cestovné poriadky MHD	87091
Kultúra, šport, cestovný ruch	Free Wifi - údaje o užívateľoch	44735
Rozpočet, dane a zmluvy	Zmluvy Marianum	22217
Priestorové údaje	Register adries mestských častí	10945
Obyvateľstvo	Hustota zaľudnenia BA	10843
Infraštruktúra, výstavba a bývanie	Vyhodnotenie cyklotrás v roku 2018	7157
Ekonomika a práca	Podnety zadané magistrátu od 2017	4275
Sociálna oblasť	Poberatelia náhradného výživného	2317
Zákony a spravodlivosť	Počet zničených občianskych p.	2294
Politika a voľby	Mestské zastupiteľstvo BA	2095
Veda a vzdelávanie	Počet fakúlt a počet absolventov denného štúdia na UNI v BA	1387

Zdroj: Vlastné spracovanie

V tabuľke číslo 1 je zaznamenaná vysoká miera sťahovaní datasetu obsahujúceho údaje o pozitívne testovaných na COVID-19, čo odráža intenzívny verejný a odborný záujem o túto problematiku. Tento fenomén je pochopiteľný, keďže informácie súvisiace s pandémiou COVID-19 boli počas jej vrcholu veľmi žiadané, a tak dataset s týmito dátami prilákal značnú pozornosť. Avšak, tento trend nesvedčí o stabilnom a dlhodobom záujme o tieto informácie. Aktuálne, keď je situácia s pandémiou stabilnejšia a informácie o COVID-19 nie sú už také centrálnou témou, záujem verejnosti aj odborníkov o tento dataset prirodzene klesá. Druhým najviac sťahovaným

datasetom na portáli sú dopravné informácie, konkrétne dáta týkajúce sa časov mestskou hromadnou dopravou (MHD) v Bratislave. Tento záujem reflektuje trvalú potrebu a dopyt po aktuálnych informáciách z oblasti verejnej dopravy, ktoré sú dôležité pre každodenný život občanov. Naopak, medzi datasetmi, ktoré vykazujú najmenší záujem, sa nachádzajú tie z oblastí legislatívy a vzdelávania. Tento nižší záujem môže poukazovať na rôzne faktory, vrátane možnej neaktuálnosti, nedostatočnej propagácie, alebo špecifickosti obsahu, ktorý možno nezodpovedá bezprostredným potrebám širokej verejnosti. Tieto zistenia poukazujú na potrebu zvýšiť, resp. prehodnotiť spôsob prezentácie a dostupnosti dát v menej populárnych oblastiach, aby sa zvýšila ich atraktivita a využiteľnosť pre širšiu verejnosť.

Graf 1: Počet stiahnutí 10 najpopulárnejších datasetov v každej oblasti

Zdroj: Vlastné spracovanie

V rámci grafu č. 1 je prezentovaná agregovaná analýza desiatich najviac sťahovaných datasetov v rôznych kategóriách. Z analýzy jasne vyplynulo, že datasety týkajúce sa dopravy, zdravotníctva, životného prostredia a kultúry sa tešia najväčšej obľube medzi užívateľmi. Tento trend odzrkadľuje zvýšený verejný záujem a potrebu informácií v týchto konkrétnych oblastiach. Táto analýza poskytuje dôležité usmernenia pre samosprávy a štátne orgány ohľadom priorit pri sprístupňovaní otvorených dát a možných oblastí pre ďalší vývoj a zlepšovanie verejných služieb.

Ak by sme mali jednotlivé oblasti, resp. datasety rozdeliť v rámci dichotómie statické a dynamické dáta, dospeli by sme k záveru, že drvivá väčšina dát, ktoré mesto a jeho mestské organizácie poskytujú, sú dáta statické. V rámci definície datasetov s vysokou pridanou hodnotou,

resp. definície dynamických dát môžeme zhrnúť, že portál OGD mesta Bratislavy má niekoľko oblastí datasetov, ktoré by sa mohli označiť ako oblasti poskytujúce dynamické dáta. Jedná sa najmä o dopravu, priestorové dáta a oblasť zdravia, životného prostredia a klímy. Jednou z podmienok dynamických dát je ich pravidelná aktualizácia. V rámci týchto oblastí je pravidelná aktualizácia dát skôr výnimkou ako pravidlom. Niekoľko datasetov, ktoré sú pravidelne aktualizované, je v rámci oblasti dopravy. Jedná sa primárne o dáta generované senzormi, napr. sčítacie ľuď na určitých úsekoch, resp. cyklosčítacie. Ich pravidelnosť aktualizácie dát je raz za rok. Vyššia frekvencia aktualizácie nie je v rámci týchto datasetov v portáli mesta Bratislava dostupná.

ZÁVER

V príspevku sme sa zaoberali participáciou občanov v rámci otvorených dát prostredníctvom návštevnosti portálu vo forme počtu stiahnutých datasetov a ich využívaní z pohľadu typológie dát medzi statické a dynamické. Najviac sťahované dáta sú najmä z oblasti dopravy a zdravia. Komparácia s ostatnými oblasťami ukazuje výrazné diferenčné odchýlky. Vidieť, že občania sťahujú dáta najmä z oblastí, ktoré sa ich každodenne dotýkali (COVID-19), resp. dotýkajú (informácie o MHD). Z analýzy ďalej vyplýva, že väčšina datasetov na portáli patrí medzi statické dáta, pričom práve tieto datasety dominujú v počte stiahnutí. To naznačuje, že sú momentálne preferované dáta, ktoré sú stabilné a nemenné. Dynamické dáta, ktoré sa vyznačujú pravidelnými aktualizáciami a majú potenciál prispieť k rýchlejšim a pružnejším reakciám na meniace sa podmienky, sú zastúpené v menšej miere a aktualizované s nižšou frekvenciou.

Zistenia z analýzy poukazujú na preferencie obyvateľov Bratislavy pri výbere a využívaní otvorených dát. Zároveň je dôležité zdôrazniť, že menší záujem o niektoré datasety neznamena absolútny nezáujem o iné oblasti dát. Je dôležité, aby mesto aktívne komunikovalo s občianskou verejnosťou, podnikateľmi a občianskymi združeniami, aby zistilo, o aké ďalšie typy datasetov by bol záujem. Otvorené dáta by mali mať možnosť ďalšieho využitia, aby neprichádzali o svoj význam. Zameranie sa na datasety s vysokou pridanou hodnotou a efektívna komunikácia s verejnosťou môže pomôcť mestskej správe ponúknuť dáta, ktoré budú nielen dostupné online, ale aj znovupoužiteľné pre rôzne účely. Tým sa zároveň podporí socioekonomická hodnota otvorených dát, ktorá sa najvýraznejšie prejavuje, ale nie je obmedzená, práve pri dynamických dátach. Naše pozorovania naznačujú, že je potrebné viac sa sústrediť na rozšírenie ponuky a zlepšenie aktualizácie dynamických dát, aby portál otvorených dát mesta Bratislava mohol efektívne prispievať k inováciám a ekonomickému rozvoju.

Na záver je potrebné zdôrazniť, že pre hlbšiu identifikáciu faktorov ovplyvňujúcich občiansku participáciu a využívanie otvorených dát by bolo vhodné kombinovať analytické metódy s priamym zberom údajov, napríklad prostredníctvom dotazníkov alebo rozhovorov s užívateľmi otvorených dát. Tento prístup by umožnil lepšie pochopenie motivácií, potrieb a prekážok, s ktorými sa užívatelia v praxi stretávajú, a zároveň by poskytol cenné návrhy na zlepšenie prístupnosti a využiteľnosti otvorených dát. Integrácia kvantitatívnych a kvalitatívnych metód by tak priniesla komplexnejší pohľad na dynamiku využívania otvorených dát a prispela k efektívnejšiemu naplneniu ich potenciálu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. CANARES, M. P. - MARCIAL, D. - NARCA, M. 2016. *Enhancing citizen engagement with open government data*. The Journal of Community Informatics, 12(2).
2. EURÓPSKA KOMISIA, 2022. *Vykonávacie nariadenie Komisie (EÚ) 2023/138*. [online] [30.03.2024] Dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32023R0138>>.
3. GRANICKAS, K. 2013. *Understanding the impact of releasing and re-using open governmental data*. ePSIplatform Topic Report No. 2013/08. [online] [30.03.2024] Dostupné na: <https://www.unsiap.or.jp/sites/default/files/pdf/programmes_ms_materials_ms11open_data_impact.pdf>.
4. KARAMANOU, A. a kol. 2022. *Exploring the quality of dynamic open government data using statistical and machine learning methods*. Sensors 2022, 22, 9684. <https://doi.org/10.3390/s22249684>
5. RUIJER, E. - GRIMMELIKHUIJSEN, S. - MEIJER, A. 2017. *Open data for democracy: Developing a theoretical framework for open data use*. Government Information Quarterly, 34: (1), 45-52. doi: 10.1016/j.giq.2017.01.001.
6. SUSHI, I. - GRONLUND, Å. - JANSSEN, M. 2015. *Organizational measures to stimulate user engagement with open data*. Transforming Government: People, Process and Policy, 9(2), 181-206.
7. UBALDI, B. 2013. *Open government data*. Paris: OECD. [online] [30.03.2024] Dostupné na: <http://www.oecdilibrary.org/governance/open-government-data_5k46bj4f03s7-en>.
8. ZANI, B. - BARRETT, M. 2012. *Engaged citizens? political participation and social engagement among youth, women, minorities, and migrants*. Human Affairs, 22, 273– 282. doi:10.2478/ s13374-012-0023-2

KONTAKT

PhDr. Filip Sekan
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Fakulta sociálnych vied
Bučianska 4A, 917 01 Trnava
sekan1@ucm.sk

ORGANIZAČNÉ PONÍMANIE OBECNÉHO ZASTUPITEĽSTVA A JEHO ORGÁNOV Z POHĽADU PRAXE POČAS SITUÁCIE PANDÉMIE COVID

ORGANIZATIONAL PERCEPTION OF THE MUNICIPAL COUNCIL AND ITS BODIES FROM THE POINT OF VIEW OF PRACTICE DURING THE PANDEMIC SITUATION COVID

Jozef ANDREJČÁK, Michal JESENKO

Abstract

The paper deals with the constitutional definition of the organizational concept of territorial self-government. The constitutional regulation directly states the forms of implementation of territorial self-government, where we advise residents' assemblies, local referendum and municipal authorities. As part of the contribution, we will focus on the bodies of the municipal council, as an essential part from the point of view of the functioning of the territorial self-government. At the same time, we will focus on the position and tasks of specific bodies of the municipal council from the point of view of practice during the pandemic situation in connection with COVID 19. Attention is directed to the real functioning and fulfillment of the tasks of the bodies of the councils of the city of Košice and the Košice self-governing region.

Keywords: *municipal council, municipal council bodies, municipal council commissions*

ÚVOD

Predmetom príspevku je ústavnoprávne vymedzenie organizačného ponímania územnej samosprávy, so zreteľom na obecné zastupiteľstvo a jeho orgány ako podstatnú a nevyhnutnú súčasť územnej samosprávy. V komplikovanej situácii v súvislosti s pandémiou COVID, ktorá výrazne ovplyvňovala chod spoločnosti s konkrétnymi nariadeniami, sa musela vysporiadať aj územná samospráva. Rokovania obecných zastupiteľstiev, ale aj ich orgánov z pohľadu aplikačnej praxe sa realizovalo viacerými formami, s cieľom plnohodnotného zachovania ich funkcií, úloh a nepochybne aj kvality. Pozornosť je upriamená na reálne fungovanie a napĺňanie úloh zastupiteľstiev a ich orgánov mesta Košice a Košického samosprávneho kraja v čase pandemickej situácie v súvislosti s ochorením Covid 19 v rokoch 2020 a 2021.

1 ÚSTAVNÉ VYMEDZENIE ORGANIZAČNÉHO PONÍMANIA ÚZEMNEJ SAMOSPRÁVY

Základom územnej samosprávy na Slovensku je obec, avšak v zmysle Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len Ústava) tvorí územnú samosprávu obec a vyšší územný celok. Ústavná úprava obsahuje konštitucionalizáciu obecnej samosprávy v troch formách, v ktorých sa môže realizovať samospráva na úrovni obce. Ústavná úprava v čl 67. ods. 1 uvádza formy uskutočňovania územnej samosprávy medzi ktoré zaraďuje zhromaždenia obyvateľov obce, miestne referendum a orgány obce. Ústava tak stanovuje základné formy realizácie miestnej samosprávy, pri priamych formách konštituuje aj nepriame formy jej uskutočňovania. V nadväznosti ústava konštituuje orgány obce a vymedzuje základy ich postavenia a spôsob tvorby (čl. 69 ods. 1,2 a 3 Ústavy). Následne orgánmi obce sú podľa čl. 69 ods. 1 Ústavy, *zastupiteľstvo obce a starosta obce.*

Model organizačného a kompetenčného usporiadania orgánov obce je postavený na tzv. dualistickom modeli. V uvedenom už ide o definitívne určenie orgánov obce, ktorý už nemôže zákonodarca meniť, teda napr. zužovať alebo rozširovať. Orgány obce potvrdzuje aj zákon č. 369/1990 Zb Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení (ďalej len zákon o obecnom zriadení). Zastupiteľstvo obce, je typickým kolektívnym orgánom, rozhodujúcim v zbore. Funkcia starostu je postavená na monokratickom princípe. Ústavná úprava postavenia orgánov obce sa tak zakladá na rozlišovaní zastupiteľského orgánu (obecné zastupiteľstvo) a výkonného orgánu (starosta obce). Z hľadiska kompetencií je obecné zastupiteľstvo konštituované ako základný orgán. Obecné zastupiteľstvo rozhoduje o základných otázkach obce.

Z hľadiska organizácie sú obce budované ako samostatné samosprávne jednotky, ktoré nesú zodpovednosť za zákonom zverené úlohy realizácie verejnej správy. Zákonná úprava nadväzujúc na čl. 69 Ústavy konštituuje aj vzájomný vzťah medzi orgánmi územných samosprávnych celkov tak, aby v rámci vnútorného chodu samosprávy bol „vytvorený funkčný systém určitých vzájomných bŕzd a protiváh umožňujúci plynulý chod a fungovanie obce. Vzájomný vzťah uvedených orgánov je podmienený tým, že oba orgány sú orgánmi s tzv. originálnou kompetenciou. Majú nezávislé a rovnocenné postavenie, každý vo svojej oblasti pôsobnosti. Orgány obce zároveň nie sú v pozícií vzájomnej podradenosti a nadradenosti. Dôležitosť a závažnosť oboch orgánov – obecného zastupiteľstva a starostu obce v systéme verejnej správy a územnej samosprávy umocňuje fakt, že ich pozícia je ukotvená priamo v Ústave SR.

Podľa (Palúš, Jesenko, Krunková, 2010) môžeme medzi charakteristické znaky oboch orgánov obce zaradiť:

- základné postavenie a spôsob tvorby je konštituovaný samotnou ústavou (čl. 69 ústavy)
- konštituované sú ako orgány, ktorých úlohou je zabezpečovať v prevažnej miere výkon územnej samosprávy teda samostatnej pôsobnosti a na základe zákona zabezpečujú aj výkon prenesenej štátnej správy – delegovanej pôsobnosti
- výkon samosprávnych funkcií - samostatnej pôsobnosti realizujú v mene konkrétneho samosprávneho celku,
- pôsobnosť a právomoci sú vymedzené právnou normou.

Výkon miestnej samosprávy môžeme vnímať ako subjektívne právo obce. Obce zároveň majú k dispozícii ústavné a zákonné prostriedky na ich ochranu pred neoprávneným zasahovaním do vecí územnej resp. miestnej samosprávy.

Význam a dôležitosť obidvoch orgánov narastá v rámci verejnej správy jej decentralizácie, ktorá priebežne rozširuje pôsobnosť miestnych samospráv v oblasti samostatnej pôsobnosti, ako aj v zmysle nastavenia úloh, ktorých plnenie a zabezpečovanie štát deleguje na obce.

Vzťah starostu a obecného zastupiteľstva môžeme vnímať ako jeden z najdôležitejších v celom systéme obecnej samosprávy. Význam a podstatu tohto vzťahu možno odvodiť od rozsahu úloh, ktoré samospráva vykonáva a zabezpečuje. Aplikácia prax ako aj rôzne skúsenosti poukazujú, že istým spôsobom fungujúci vzťah starostu a obecného zastupiteľstva, je nevyhnutný pre plnenie konkrétnych samosprávnych úloh a kompetencií uvedených oboch orgánov. Pre takéto fungovanie je dôležité a podstatné, aj fungovanie bez závažnejších problémov orgánov obecného zastupiteľstva. Tie dokážu uplatňovať svoju poradnú a kontrolnú funkciu vo vzťahu k orgánom obce.

2 OBECNÉ ZASTUPITEĽSTVO

Obecné zastupiteľstvo predstavuje kolektívny orgán obce tvorený z poslancov zvolených na štvorročné obdobie v priamych voľbách obyvateľmi obce a je základom verejnej moci v rámci obce. Počet členov obecného zastupiteľstva na nadchádzajúce obdobie, stanovuje obecné zastupiteľstvo v súlade so zákonom o obecnom zriadení. Tento počet nie je možné meniť počas volebného obdobia. Minimálna hranica počtu poslancov sú traja a maximálna štyridsaťjeden poslancov. Počty poslancov mestských zastupiteľstiev v Bratislave a v Košiciach ako aj v ich mestských častiach, určujú osobitné zákony.⁴

⁴ Zákon č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave v znení neskorších predpisov a zák. č. 401/1990 Zb. o meste Košice v znení neskorších predpisov.

Pri týchto voľbách sa uplatňuje väčšinový volebný systém s relatívnu väčšinou zúčastnených voličov, za poslancov obecného zastupiteľstva sú zvolení tí kandidáti, ktorí získali v danom volebnom obvode najväčší počet platných hlasov zúčastnených voličov, zabezpečujúci mandát poslanca. Voľby do obecného zastupiteľstva sa konajú v jednom viacmandátovom volebnom obvode, alebo vo viacerých viac mandátových volebných obvodoch. Takto vzniknutý mandát je viazaný na jedno funkčné obdobie, ktoré sa končí zložením sľubu poslancami novozvoleného zastupiteľstva. S prihliadnutím na stabilitu obecných zastupiteľstiev, zákonná úprava rieši aj situáciu, keď sa počas volebného obdobia uvoľní mandát poslanca. V takýchto prípadoch zákon určuje inštitút náhradníkov. Poslanci obecného zastupiteľstva pracujú na princípe reprezentatívneho mandátu.

Kreácia obecného zastupiteľstva je vnímaná ako prejav zastupiteľskej demokracie na miestnej úrovni. Obyvatelia teda majú možnosť podieľať sa a ovplyvňovať správu vecí verejných prostredníctvom svojich volených zástupcov - poslancov.

Pôsobnosť obecného zastupiteľstva a jeho zakotvenie vychádza z ústavného poňatia tohto orgánu obce. Obecné zastupiteľstvo rozhoduje o základných otázkach života obce. Zákonný výpočet úloh obecného zastupiteľstva vo forme príkladov, umožňuje zastupiteľstvu, aby si následne v štatúte rozšírilo pôsobnosť o ďalšie záležitosti týkajúce sa základných otázok života obce. Obecné zastupiteľstvo je koncepčný orgán, nie orgán, ktorý by operatívne ad hoc riešil záležitosti obce. resp. bežnej správy obce. Takto môžeme vnímať ako orgán, starostu obce.

Pôsobnosť alebo charakteristiku obecného zastupiteľstva môžeme uplatniť prostredníctvom niektorých kritérií (hľadísk): formálne právne, obsahové a procesné (Palúš, 2018).

Z hľadiska formálne právneho možno vyhradenú pôsobnosť obecného zastupiteľstva rozčleniť do troch skupín:

- vyhradená pôsobnosť, ktorá sa realizuje podľa zákona o obecnom zriadení
- vyhradená pôsobnosť, ktorá sa realizuje podľa zákona č. 138/1991 Zb. o majetku obcí v znení neskorších predpisov
- vyhradená pôsobnosť, ktorá sa realizuje podľa osobitných právnych predpisov, kedy osobitný právny predpis umožňuje obci regulovať určitú oblasť spoločenských vzťahov.

Z hľadiska obsahového môžeme vyhradenú pôsobnosť obecného zastupiteľstva rozdeliť napr. do týchto oblastí:

- ekonomická – schvaľuje rozpočet, rozhoduje o miestnych daniach, poplatkoch a pod.

- majetková – určuje zásady hospodárenia a nakladania s majetkom obce
- normotvorná – prijíma všeobecne záväzné nariadenia
- kreačná –kreuje svoje vlastné orgány, volí kontrolóra obce, vytvára príspevkové organizácie a pod.
- kontrolná - kontroluje obecný rozpočet, hospodárenie a pod.
- politicko organizačná – vyhlasuje miestne referendum, zvoláva zhromaždenia obyvateľov a pod.
- prognostická – schvaľuje územný plán obce
- vnútorná – určuje počet volebných obvodov, počty poslancov obecného zastupiteľstva, ale napr. aj zásady odmeňovania poslancov a pod.

2.1 Orgány obecného zastupiteľstva

Za orgány obecného zastupiteľstva považujeme komisie obecného zastupiteľstva o obecnú radu. Ide o orgány, ktoré obecné zastupiteľstvo volí, odvoláva a sú zložené z poslancov obecného zastupiteľstva a obyvateľov obce v prípade komisií. Komisie obecného zastupiteľstva a obecná rada sú fakultatívne orgány, ktoré obecné zastupiteľstvo zriaďuje podľa potreby s prihliadnutím na počet obyvateľom obce, rozsah jej úloh, právomoci súvisiacich s rozvojom obce. Postavenie týchto orgánov upravuje primárne zákon o obecnom zriadení, ktorý jasne definuje, kto zriaďuje obecnú radu, počet jej členov a zloženie, a tiež spôsob rokovania, prijímania uznesení a postavenia komisií.⁵ Obecné zastupiteľstvo v zmysle zákona o obecnom zriadení môže zriaďiť a zrušiť podľa potreby aj napr. mládežnícky parlament, radu seniorov a iné útvary⁶. Uvedené inštitúty môžeme, v kontexte transparentnosti a participácie pri výkone územnej samosprávy vnímať pozitívne, avšak v rámci tohto príspevku sa budeme venovať len obecnej rade a komisiám obecného zastupiteľstva.

Obecná rada má dvojedinú funkciu je iniciatívnym, výkonným a kontrolným orgánom zastupiteľstva a zároveň poradným orgánom starostu. V kontexte del'by moci ide o atypické postavenie, ktoré má však svoju formálnu i obsahovú logiku a opodstatnenosť, keďže obecná rada realizuje svoju činnosť medzi zasadnutiami obecného zastupiteľstva. Starosta ako výkonný orgán však nie je viazaný odporúčaniami resp. uzneseniami obecnej rady. Zákon však starostovi určuje pri uplatňovaní, ktorých kompetencií je povinný ich prerokovať s obecnou radou.⁷

⁵Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, § 14 ods.1 až 5, § 15 ods. 1 až 4.

⁶ Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, §10 ods. 2

⁷ V tomto prípade ide napríklad o sistačné právo starostu.

Obecná rada je zložená z poslancov, sú volení obecným zastupiteľstvom. Poslanci, ktorí sú členmi obecnej rady pracujú na princípe imperatívneho mandátu, teda obecné zastupiteľstvo ich môže kedykoľvek odvolať. Počet členov obecnej rady tvorí najviac tretinu počtu poslancov. V zložení obecnej rady by sa malo prihliadať na zastúpenie politických strán, hnutí a nezávislých poslancov v obecnom zastupiteľstve. Obecná rada sa schádza podľa potreby, najmenej však raz za tri mesiace. Zasadnutie zvoláva a vedie starosta alebo zástupca starostu, ak tak neurobí starosta.

Základný charakter resp. rámec pôsobenia obecnej rady môžeme vymedziť, že sa zaoberá bežnými vecami správy obce, avšak nemôže zasahovať formou rozhodnutí do vyhradenej pôsobnosti obecného zastupiteľstva, ani do vyhradenej rozhodovacej právomoci starostu obce. Jej činnosť sa koncentruje hlavne na prípravu materiálov na rokovanie obecného zastupiteľstva po stránke obsahovej a organizačnej (Palúš, Jesenko, Krunková, 2010 s. 107 - 108).

Obecná rada nie je v pozícii samostatného orgánu. Jej účelom je pozitívne pôsobiť na súčinnosť obecného zastupiteľstva a starostu. Pri vhodnom a objektívnom zložení obecnej rady a komunikácie poslanci – starosta, je pre efektívne a kvalitné fungovanie samosprávy, aj z pohľadu prerokovania a prijímania dôležitých dokumentov postavenie a fungovanie rady, potrebné. Obecnú radu následne môžeme vnímať aj ako dôležitý prvok samosprávy. Z pohľadu aplikačnej praxe môžeme obecnú radu vnímať aj v rámci zvyšovania transparentnosti a efektívnosti výkonu činnosti orgánov obecného zastupiteľstva (Andrejčák, 2017).

Komisie obecného zastupiteľstva ako svoje stále alebo dočasné, poradné, iniciatívne a kontrolné orgány môže zriaďovať obecné zastupiteľstvo. Komisie sú zložené z poslancov, ale členmi sa môžu stať aj tzv. neposlanci – obyvatelia obce, zvolení obecným zastupiteľstvom. Takúto možnosť pôsobenia neposlancov a odborníkov v komisiách obecného zastupiteľstva môžeme vnímať ako formu participácie občanov na výkone samosprávy. Zákon konkrétne neurčuje počet a ani druhy komisií a ani pomer počtu členov jednotlivých komisií. Ich počet, pôsobnosť a zloženie vymedzuje a schvaľuje obecné zastupiteľstvo, podľa potrieb. V zmysle ústavného zákon č.357/2007 Z.z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov je povinnosť zriadenia komisie na ochranu verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov. Členom tejto komisie môže byť len poslanec obecného zastupiteľstva v zmysle podmienok uvedených v príslušnom zákone. Samotná činnosť komisie je v kontexte príslušného zákona.

Aj keď pôsobnosť a úlohy a komisií určuje obecné zastupiteľstvo, možno konštatovať, že ako iniciatívne a poradné orgány vypracúvajú návrhy, podnety na riešenie rôznych oblastí života obce, ktoré predkladajú obecnej rade a obecnému zastupiteľstvu. Zároveň ako poradné orgány

poskytujú stanoviská k materiálom predkladaným na rokovania obecného zastupiteľstva. V rámci kontrolnej funkcie sa podieľajú na kontrole plnenia uznesení zastupiteľstva a všeobecne záväzných nariadení, môžu vykonávajú dohľad nad investičnou činnosťou obce, kontrolujú ako sa vybavujú sťažnosti, podnety obyvateľov obce (Palúš, 2018).

Pôsobenie komisií ako orgánu obecného zastupiteľstva je oprávnené a pokiaľ aj zloženie a fungovanie je nastavené v objektívnej miere (odbornej, politickej), je aj prospešné. Z aplikačnej praxe možno evidovať, že fungovanie komisií, ktoré sa zaoberajú konkrétnymi materiálmi na rokovania zastupiteľstva, riešia rôzne podnety občanov, komunikujú so starostom a obecným úradom a navrhujú riešenia, môže prospievať kvalitnejšiemu fungovaniu samosprávy vrátane pozitívnych výsledkov v prospech konkrétnej samosprávy. Dá sa zároveň konštatovať aj o lepšej pripravenosti poslancov na rokovania obecného zastupiteľstva a z toho vyplývajúcom efektívnejšom výkone mandátu poslanca.

2.2 Zasadanie obecných zastupiteľstiev a ich orgánov počas pandemickej situácie Covid 19

Pandemická situácia spojená s pandémiou Covid 19 v rokoch 2020 - 2021 a s rôznymi jej nariadeniami bola bezpochyby komplikovaná aj pre fungovanie orgánov obcí a hlavne pre samotné obecné zastupiteľstvá a jeho orgány. Tak ako postupne vstupovali do platnosti konkrétne opatrenia, tak sa s nimi museli vysporiadať aj samotné obce a možno vo väčšej miere, väčšie mestá. Zasadnutia obecných zastupiteľstiev sa vo veľkej miere konali prostredníctvom online priestoru a rôznych platforiem, alebo za prísne stanovených opatrení, ako napr. obmedzovanie verejnosti na ich zasadnutiach, upravovali sa programy rokovaní a pod. Pre územnú samosprávu a jej orgány bolo výzvou, aby ich fungovanie a funkcie neboli limitované. Práve naopak hľadal sa priestor a platformy, ktoré dokážu zabezpečiť ich reálne fungovanie a kvalitné plnenie úloh.

Pred rokovaním zastupiteľstiev zasadajú aj ich orgány - komisie, ktoré sú často krát viacpočetné a zložené aj z členov tzv. neposlancov a odborníkov v konkrétnych oblastiach. V rámci ich rokovaní a zasadnutí viaceré obce, napr. aj mesto Košice resp. mestské časti v Košiciach pristupovali k zasadnutiam prostredníctvom online priestoru, alebo mailovou komunikáciou, tak, že konkrétny materiál bol zasielaný členom komisií v dostatočnom predstihu. Následne mali členovia komisií priestor pre otázky a po ich zodpovedaní sa hlasovalo prostredníctvom vopred pripravenej a zaslanej hlasovacej listiny.

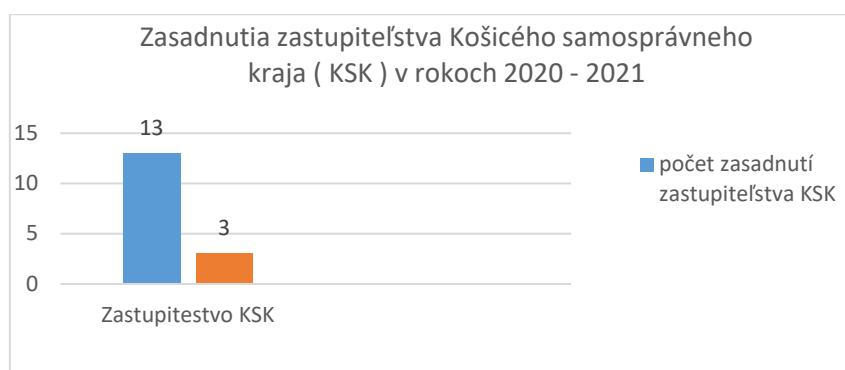
Hlasovacia listina pre takéto zasadnutia komisií mestského zastupiteľstva v Košiciach, ale aj napr. v niektorých mestských častiach mesta Košice a tiež komisií zastupiteľstva Košického samosprávneho kraja, mala presnú a konkrétnu štruktúru vrátane podrobných organizačných

pokynov. Organizačné pokyny sa týkali hlavne samotného spôsobu hlasovania, resp. vyplňania hlasovacích listín, termínov na ich doručenie, vyplňovania základných informácií členom komisie a podpísania hlasovacích listín.

Hlasovanie sa uskutočňovalo s použitím oficiálnych emailových adries členov komisií v súlade s konkrétnymi rokovacími poriadkami. Rozhodnutie komisie je platné, ak bolo rozhodnutie prijaté nadpolovičnou väčšinou všetkých členov komisie.

Na základe informácií z Magistrátu mesta Košice, komisie mestského zastupiteľstva v Košiciach v sledovanom období v rokoch 2020 – 2021 zasadli spolu 33 krát z toho vo všetkých prípadoch formou online, respektíve formou hlasovania, ktorá je uvádzaná v predmetnej kapitole.

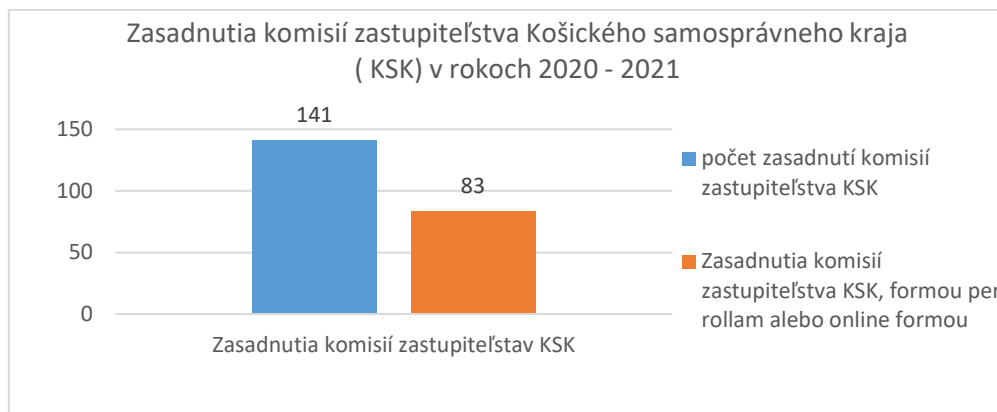
Zasadnutia komisií zastupiteľstva Košického samosprávneho kraja, zastupiteľstva Košického samosprávneho kraja a zasadnutia mestského zastupiteľstva v Košiciach v rokoch 2020 – 2021 je uvedené v grafickej časti. Graf č.1 popisuje zasadnutia zastupiteľstva Košického samosprávneho kraja v rokoch 2020 – 2021. Celkový počet zasadnutí v sledovanom období bol trinásť z toho sa tri konali formou online. Graf č.2 popisuje zasadnutia komisií zastupiteľstva Košického samosprávneho kraja v rokoch 2020 – 2021. Celkový počet zasadnutí v sledovanom období bol stoštyridsať jeden z toho sa formou online resp. per rollam konalo osemdesiat tri komisií. Graf č.3 popisuje Zasadnutia mestského zastupiteľstva mesta Košice v rokoch 2020 – 2021. Celkový počet zasadnutí v sledovanom období bol pätnásť, z toho sa dve konali formou online.

Graf 1: Zasadnutia zastupiteľstva Košického samosprávneho kraja v rokoch 2020 – 2021

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Úradu Košického samosprávneho kraja

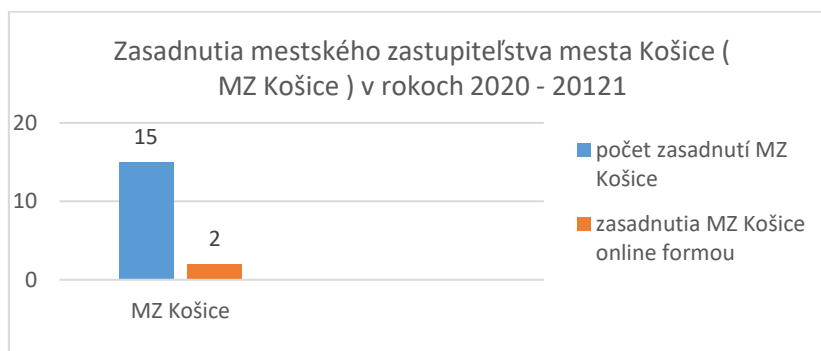
Celkový počet zasadnutí v sledovanom období bol trinásť z toho sa tri konali formou online.

Graf 2: Zasadnutia komisií zastupiteľstva Košického samosprávneho kraja v rokoch 2020–2021

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Úradu Košického samosprávneho kraja

Celkový počet zasadnutí v sledovanom období bol stoštyridsať jeden, z toho sa formou online resp. per rollam konalo osemdesiat tri komisií.

Graf 3: Zasadnutia mestského zastupiteľstva mesta Košice v rokoch 2020 – 2021

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Magistrátu mesta Košice

Celkový počet zasadnutí v sledovanom období bol pätnásť, z toho sa dve konali formou online.

ZÁVER

Situácia spojená s pandémiou Covid 19 s rôznorodými opatreniami priniesla aj pre samosprávu nové výzvy, ktoré sa priamo dotkli orgánov obce, orgánov zastupiteľstiev a ich reálneho fungovania. Povinnosti, ktoré plní územná samospráva sú bezpochyby dôležité pre samotnú komunitu. Viacero z týchto úloh spadá pod procesy osobitných orgánov obecných zastupiteľstiev. Je preto nevyhnutné, aby ich úlohy a fungovanie nebolo obmedzované ani v komplikovaných situáciách, práve naopak je potrebné nachádzať priestor a platformy, ktorá dokáže zabezpečiť ich reálne, bezproblémové a kvalitné fungovania. Zasadanie zastupiteľstiev alebo komisií rôznymi formami online priestore, alebo prostredníctvom mailov a následným hlasovaním prostredníctvom rôznych hlasovacích listín je iné, ako keď prebieha priama a osobná

diskusia a prezentácia k rôznym témam v rámci programov. Situácia, ktorá bola v rokoch 2020 - 2021 si však vyžadovala nové riešenia, ktorých fungovanie sa osvedčilo. Kvalitatívne fungovanie obecných zastupiteľstiev, ako aj ich orgánov v komplikovaných obdobiach, musí byť aj do budúcnosti zabezpečené vrátane zachovania princípov transparentnosti a participácie. Samosprávy, ktoré boli sledované v danom príspevku sa počas pandemickej situácie vysporiadali s fungovaním svojich zastupiteľstiev a ich orgánov spoľahlivo a na kvalitatívne dobrej úrovni. Využívali viaceré formy zasadnutí a prerokovania materiálov, plnili všetky prísne opatrenia, ktoré v tom čase platili a boli nariadené aj pre územnú samosprávu. O daných skutočnostiach svedčia nielen uvedené jednotlivé ukazovatele, ale aj skúsenosti poslancov spomínaných zastupiteľstiev.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ANDREJČÁK, J. 2017. *Obecná rada a jej pozícia pri uskutočňovaní samosprávy obce*. In: ŽOFČINOVÁ, V. (ed.). 2017. *Formy uskutočňovania obecnej samosprávy*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy, 2017, s. 161 – 167. ISBN 978-80-8152- 543-8.
2. JESENKO, M., 2017. *Právo obce na samosprávu a normotvorba obcí*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Fakulta verejnej správy. ISBN 978-80-8152-539-1
3. PALÚŠ, I. a kol.: *Formy uskutočňovania obecnej samosprávy*. Košice: UPJŠ Košice, Fakulta verejnej správy, 2018. ISBN 978-80-8152-663-3.
4. PALÚŠ, I. – JESENKO, M. - KRUNKOVÁ, A. 2010. *Obec ako základ územnej samosprávy*, Košice: UPJŠ Košice, Fakulta verejnej správy, Košice. ISBN 978-80-8129-003-9.
5. TEKELI, J.-M. HOFFMAN, 2014. *Zákon o obecnom zriadení – komentár*. Wolters Kluwer, Bratislava. ISBN 978-80-8168-034-2.
6. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky
7. Ústavného zákon č. 357/2007 Z.z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov
8. Zákon o č. 369/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení
9. Zákon č. 377/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave
10. Zákon č. 401/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o meste Košice

KONTAKT

Mgr. Jozef Andrejčák, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
jozef.andrejcsak@upjs.sk

doc. JUDr. Mgr. Michal Jesenko, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
michal.jesenko@upjs.sk

PRÍSTUPY K MERANIU KVALITY ŽIVOTA

APPROACHES TO MEASURING QUALITY OF LIFE

Anna ČEPELOVÁ

Abstract

Quality of life it encompasses various factors that contribute to an individual's well-being, both material and emotional. In other words, quality of life represents the conditions necessary for an individual to satisfy their needs, not just survive but also live comfortably. The aim of the paper is to present theoretical and practical tools for measuring quality of life. The partial goal is to present the level of quality of life in selected cities of Central Europe through an international database. The article is part of the project VEGA no. 1/0055/22 entitled: „The importance of smart technologies in the process of mitigating the economic and socio-psychological impacts of the COVID-19 pandemic on the quality of life of population.“

Keywords: *quality, life, city, measuring, factors*

ÚVOD

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definuje kvalitu života ako „to, ako jednotlivci vnímajú svoju pozíciu v živote – v kontexte kultúry a hodnotových systémov, v ktorých žijú a vo vzťahu k svojim cieľom, očakávaniam, štandardom a záujmom.“ Kvalitu života výstižne definuje Ondrejko (2003) „ako celkovú spokojnosť so životom a všeobecný pocit osobnej pohody, duševnej harmónie, životnej spokojnosti. Kvalita života je mnohorozmerná, má svoje aspekty biologické, filozofické, sociologické, psychologické, ekonomické i politické. Súvisí s integritou a vyspelosťou osobnosti, vzdelaním a inteligenciou, s otázkami zdravia, hodnotového systému jednotlivca a spoločnosti“ (Liba, 2010).

Kvalitu života možno chápať ako stupeň, v ktorom prežívanie života uspokojuje individuálne psychologické a fyzické prania a hodnoty jednotlivca. V kvalite života sa premieta úroveň osobnej pohody, schopnosti ovplyvňovať vývoj vlastného života a schopnosť uspokojovať svoje individuálne potreby (Kebza, 2005).

Kvalita života nemá všeobecne akceptovanú metodológiu z čoho následne vyplýva, že nemá ani akceptovanú definíciu. Johnston chápe kvalitu života ako „stav sociálnej pohody jednotlivca alebo skupiny, vnímaný alebo identifikovaný objektívnymi indikátormi.“ (Johnston, 1998)

Pullmann, Kompiš a Bochníčková (2007) definujú: „Kvalita života človeka je súbor indikátorov kvality, ktoré mu dávajú schopnosť plniť poslanie v jednotlivých obdobiach života.“ Kvalitu života tvoria somatické, psychologické, religiózne, sociálne a ekonomické faktory, ktoré vplyvajú na subjektívny pocit spokojnosti a sú konfrontované so zdravotnými, sociálno-patologickými, ekonomickými a environmentálnymi negatívnymi prvkami.

1 PRÍSTUPY K MERANIU KVALITY ŽIVOTA

V najhrubšom rozlíšení existujú dva prúdy zisťovania kvality života. V zásade smerujú ku skúmaniu toho istého, ale vychádzajú z iných predpokladov, preto nevyhnutne používajú iné metódy. Prvý prúd by sa mohol volať objektivistický, keďže sa orientuje na „objektívne“ ukazovatele, prevažne ekonomického či monetárneho charakteru. V skutočnosti však ide skôr o sprostredkované ukazovatele, ktoré sa skúmajú na úrovni súhrnných veličín (napr. národných, regionálnych, komunitných) a až dodatočne sa extrapolujú na úroveň jednotlivca. Preto je aj ich výpovedná hodnota o skutočnej kvalite života reálneho jednotlivca problematická, ostáva iba na úrovni „premenenej informácie“. Na druhej strane existuje „subjektivistický“ prúd, ktorý predstavujú prevažne (ale nie iba) psychológovia. Tento prúd sa orientuje priamo na subjektívne informácie jednotlivca o jeho/jej pohode (well-being), spokojnosti či kvalite života (<http://publikacie.uke.sav.sk>, 2024).

Pre potreby tohto príspevku sa venujeme objektívnym príčinám a faktorom, ktoré vplyvajú na kvalitu života obyvateľov. Najviac využívaným a jednoduchým jednorozmerným indikátorom kvality života je hrubý domáci produkt (HDP), ktorý vyjadruje trhovú hodnotu tovarov a služieb vyprodukovaných v krajine pred odpočítaním spotreby fixného kapitálu (<http://www.statistics.sk>, 2024).

Na účely odhadu miery kvality života v určitej krajine sa tento indikátor (prepočítaný na jedného obyvateľa) dodatočne váži paritou kúpnej sily (Purchase Power Parity, PPP) v danej krajine, čo umožňuje porovnávať krajiny s rozličnou efektívnosťou ekonomiky. Do akej miery tento indikátor skutočne vystihuje kvalitu života, je však veľmi problematické. Faktom ale je, že stojí v pozadí mnohých komplexnejších indexov kvality života. Komplexne sa kvalitu života pokúsilo definovať viacero skupín a inštitúcií s rozličným politickým a hodnotovým pozadím. Napríklad skupina Vanderford-Riley vyvinula ekonomický index subjektívnej pohody (Well-Being Schedule), medzinárodný inštitút Overseas Development Council so sídlom vo Washingtone D. C. pracuje s indexom telesnej kvality života (Physical Quality of Life Index – PQLI). Výrazne odlišný je indikátor skutočného progresu (Genuine Progress Indicator – GPI), za

ktorým stoja najmä predstavitelia „zelenej“ ekonomiky a na rozdiel od ekonomického indexu hrubého národného produktu (HDP) zohľadňuje najmä neekonomický rast vyhlasujúc, že ekonomický rast je škodlivý. Indikátor všeobecného národného šťastia (Gross National Happiness – GNH) sa skladá z takých ukazovateľov, ako je podpora vyrovnaného a udržateľného socioekonomického vývoja, ochrana a podpora kultúrnych hodnôt, ochrana prírodného prostredia a dobre spravovaná spoločnosť. K známejším konceptualizáciám patrí index kvality života (Quality of Life Index – QoLI) skupiny Economist Intelligence Unit a časopisu The Economist a index ľudského rozvoja (Human Development Index – HDI), ktorý zaviedla Organizácia spojených národov. Keďže ide o najkomplexnejšie ukazovatele, ich použitie sa vyznačuje relatívne najmenšou možnou mierou dezinformácie a manipulácie či zneužitia v politike, a súčasne ukazuje, ako citlivo možno nimi narábať. Index kvality života (Quality of Life Index – QoLI) sa skladá z deviatich ukazovateľov:

- materiálneho blahobytu vyjadreného v HDP na osobu váženom paritou kúpnej sily,
- zdravia (vyjadreného v priemernom očakávanom veku dožitia pri narodení),
- politickej stability,
- rodinného života (vyjadreného mierou rozvodovosti),
- komunitného života (meraného účasťou na bohoslužbách a členstvom v odboroch),
- klímy a geografickej polohy (vyjadrený v zemepisnej dĺžke, od ktorej závisí teplota),
- istoty zamestnania (vyjadrených mierou nezamestnanosti),
- politickej slobody (index politických a občianskych slobôd),
- rodovej rovnosti (rozdiel v priemernom zárobku mužov a žien) (<http://www.economist.com>, 2024).

Index ľudského rozvoja (Human Development Index – HDI) je zložený ukazovateľ, ktorý meria priemernú výkonnosť krajiny v troch základných dimenziách ľudského rozvoja:

- dlhý a zdravý život meraný priemerným očakávaným vekom dožitia pri narodení;
- vzdelanie merané indexom gramotnosti dospelých kombinovanou mierou hrubej návštevnosti základnej, strednej a vysokej školy;
- stupeň životného štandardu vyjadreného v HDP na obyvateľa, váženom paritou kúpnej sily. (<http://hdr.undp.org>, 2024)

2 MERANIE INDEXU KVALITY ŽIVOTA VO VYBRANÝCH MESTÁCH EURÓPSKEJ ÚNIE

Index kvality života je odhad celkovej kvality života v meste alebo krajine. Zohľadňuje rôzne faktory, ktoré ovplyvňujú kvalitu života človeka, vrátane kúpnej sily, úrovne znečistenia, cenovej dostupnosti bývania, životných nákladov, bezpečnosti, kvality zdravotnej starostlivosti, času dochádzania a klimatických podmienok. Index je navrhnutý tak, aby poskytoval porovnávacie meradlo, kde vyššia hodnota indexu naznačuje lepšiu kvalitu života.

Pre potreby tohto príspevku bola použitá databáza Numbeo. Metodika výskumu, zber a spracovanie celosvetových dát je súčasťou databázy Numbeo, ako jednej z najväčších databáz životných nákladov na svete. Numbeo je tiež globálna databáza údajov o kvalite života: ukazovatele bývania, vnímaná miera kriminality, kvalita zdravotnej starostlivosti, kvalita dopravy a ďalšie štatistiky. Spomínaná databáza vychádza z 9 316 104 cien tovarov a služieb v 11 640 mestách, ktoré boli zadané 797 157 prispievateľmi. Je dôležité poznamenať, že index kvality života je založený na údajoch a používateľských prieskumoch zhromaždených spoločnosťou Numbeo. Prieskumy zachytávajú vnímanie a skúsenosti návštevníkov webových stránok týkajúce sa rôznych aspektov kvality života. Spoločnosť Numbeo sa snaží poskytovať presné a aktuálne informácie filtrovaním potenciálneho spamu a zabezpečením dostatočného počtu prispievateľov pre každé mesto alebo krajinu (<https://www.numbeo.com>, 2024).

Metodika a spôsob výpočtu indexu kvality života: Index sa vypočíta pomocou empirického vzorca, ktorý priradzuje váhy každému faktoru na základe jeho dôležitosti. Kombinuje údaje zhromaždené pre každý faktor a vytvára číselnú hodnotu, ktorá predstavuje kvalitu života na konkrétnom mieste. **Index kvality života (vyšší je lepší)** je odhad celkovej kvality života pomocou empirického vzorca, ktorý zohľadňuje nasledujúce faktory:

- Index kúpnej sily (vyšší je lepší);
- Index znečistenia (nižší je lepší);
- Pomer ceny bývania k príjmu (nižší je lepší);
- Index životných nákladov (nižší je lepší);
- Index bezpečnosti (vyšší je lepší);
- Index zdravotnej starostlivosti (vyšší je lepší);
- Index času dochádzania do práce (nižší je lepší);
- Klimatický index (vyšší je lepší)

Podrobné informácie o výpočte každého z týchto indexov používaných v indexe kvality života nájdete na ich príslušných internetových stránkach databázy (<https://www.numbeo.com/quality-of-life/>, 2024). Nasledujúca tabuľka bola spracovaná na základe výsledkov zisťovania úrovne kvality života vo vybraných mestách Európskej únie a sveta.

Tabuľka 1: Index kvality života vo vybraných mestách Európy v roku 2023

	Brno	Praha	Bratislava	Košice	Varšava	Viedeň	Budapešť
Index kvality života	171,43	163,61	149,12	147,32	133,54	191,75	130,90
Index kúpnej sily	86,41	75,08	66,89	58,69	74,73	100,18	61,27
Index životných nákladov	42,66	48,88	50,65	45,11	45,62	64,26	44,52
Index bezpečnosti	74,51	75,55	80,72	68,69	72,76	69,68	65,76
Index zdravotnej starostlivosti	76,30	74,65	55,44	62,73	54,68	78,93	52,25
Index času dochádzania do práce	26,01	31,84	30,80	20,11	35,76	22,89	38,87
Klimatický index	76,18	80,67	80,72	75,54	74,61	81,77	78,41
Pomer ceny bývania k príjmu	13,32	17,74	15,83	14,69	14,74	12,82	13,92
Index znečistenia	39,57	33,60	37,82	47,28	63,45	16,94	53,57

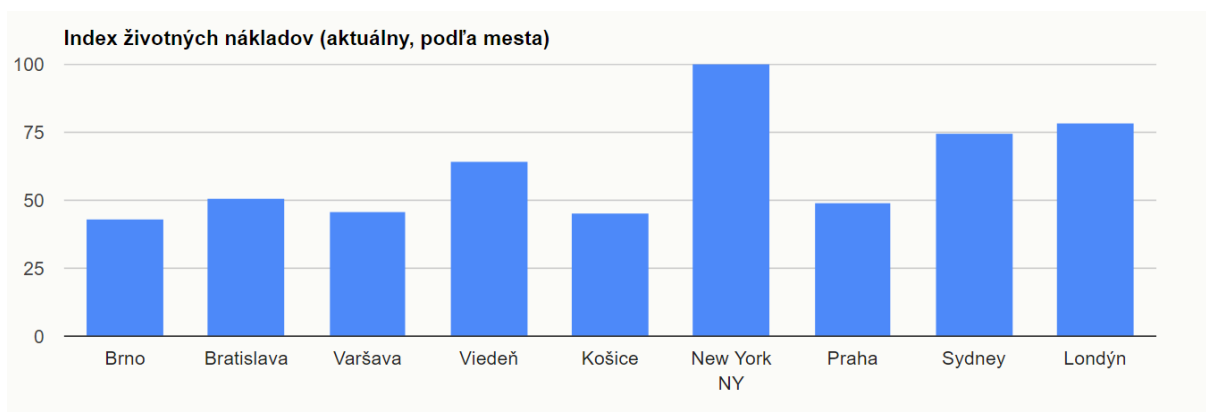
Zdroj: spracované podľa <https://www.numbeo.com/quality-of-life/>, 2024

Vyššie uvedená tabuľka prezentuje jednotlivé indexy a ukazovatele, ktoré sa súhrnne podieľajú na konštrukcii a výpočte indexu kvality života každoročne zverejňovaného spoločnosťou Numbeo. Pre potreby tohto článku boli cielene vybrané a porovnávané vybrané mestá strednej Európy. Analyzované mestá boli porovnávané v jednotlivých indexoch a ukazovateľoch tak ako sú uvedené v tabuľke. V tabuľke sú zvýraznené jednotlivé ukazovatele a hodnoty, ktoré dosahuje najlepšie hodnotené mesto. Spomedzi siedmich analyzovaných miest, bol v roku 2023 dosiahnutý najvyšší index kvality života v hlavnom meste Rakúska vo Viedni. V porovnaní s ostatnými skúmanými mestami Viedeň dosiahla najlepšie výsledky pri indexoch

kúpnej sily; index zdravotnej starostlivosti; klimatický index; ukazovateľ pomeru ceny bývania a príjmu; index znečistenia. Za mestom Viedeň v hodnotení indexu kvality života nasledovalo mesto Brno v Českej republike. Hlavné mesto Praha obsadilo v rebríčku analyzovaných miest až tretie miesto. Za hlavným mestom Českej republiky nasledovala Bratislava, Košice, Varšava a Budapešť.

3 INDEX ŽIVOTNÝCH NÁKLADOV VO VYBRANÝCH ŠTÁTOCH SVETA

Neodmysliteľnou súčasťou kvality života občanov je nielen kvalita života v jednotlivých mestách, ale aj kvalita života v konkrétnej krajine. Ako bolo uvedené, kvalitu života je možné merať prostredníctvom širokého spektra ukazovateľov a to či už kvalitatívnych alebo kvantitatívnych. Jedným, nie menej dôležitým ukazovateľom na hodnotenie kvality života je index životných nákladov. Nasledujúci obrázok prezentuje výsledky indexu životných nákladov vo vybraných mestách sveta.

Graf 1: Index životných nákladov

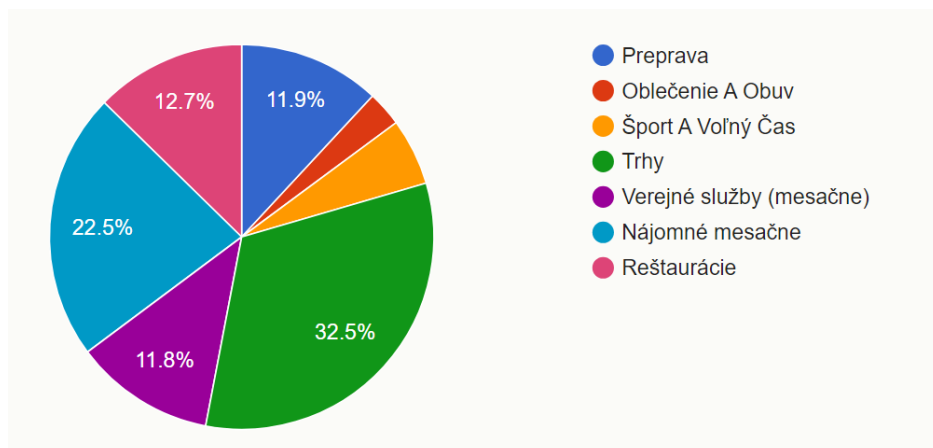
Zdroj: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country, 2024

Index životných nákladov spoločnosti Numbeo sa vypočítava na základe odhadovaných priemerných výdavkov na štvorčlennú rodinu v konkrétnom meste. Vyššie uvedený graf uvádza, okrem nami analyzovaných miest Európy, aj index životných nákladov vo vybraných mestách sveta a to New York; Sydney a Londýn. V uvedených mestách je index životných nákladov podstatne vyšší ako vo vybraných mestách strednej Európy. Uvedená skutočnosť súvisí, okrem iného aj s výškou hrubých príjmov, ktorých úroveň ovplyvňuje výšku životných nákladov.

Nasledujúci text prehľadne popisuje životné náklady vo vybraných štátoch strednej Európy a ich úroveň porovnáva so životnými nákladmi v Slovenskej republike.

Prehľad životných nákladov Slovenská republika:

- Odhadované mesačné náklady štvorčlennej rodiny sú 2 512,3 € bez nájmu.
- Odhadované mesačné náklady jednej osoby sú 741,5 € bez nájmu.
- Životné náklady na Slovensku sú v priemere o 35,1 % nižšie ako v Spojených štátoch.
- Nájomné na Slovensku je v priemere o 65,7 % nižšie ako v Spojených štátoch.

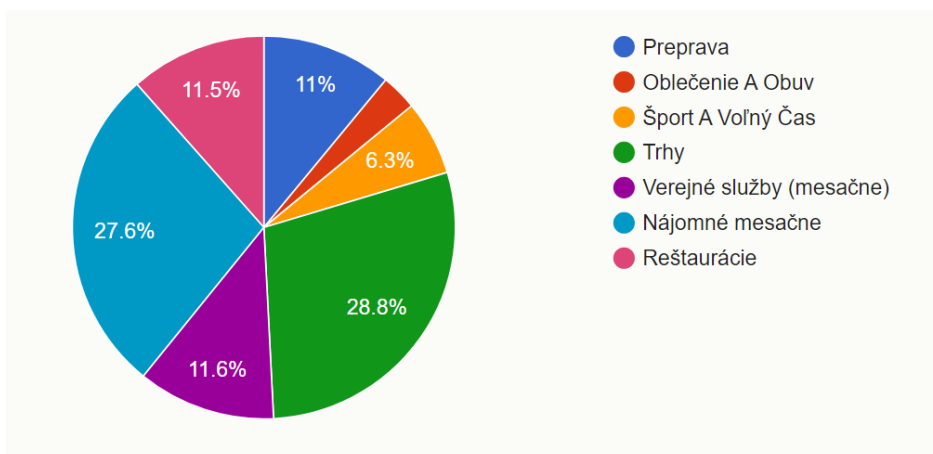

Graf 2: Prehľad životných nákladov SR

Zdroj: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Slovakia, 2024

Prehľad životných nákladov v Českej republike:

- Odhadované mesačné náklady štvorčlennej rodiny sú 2 479,5 € (62 790,9 Kč) bez nájmu.
- Odhadované mesačné náklady jednej osoby sú 746,0€ (18 891,6Kč) bez nájmu.
- Životné náklady v Českej republike sú v priemere o 1,0 % nižšie ako na Slovensku.
- Nájomné v Českej republike je v priemere o 30,1% vyššie ako na Slovensku.

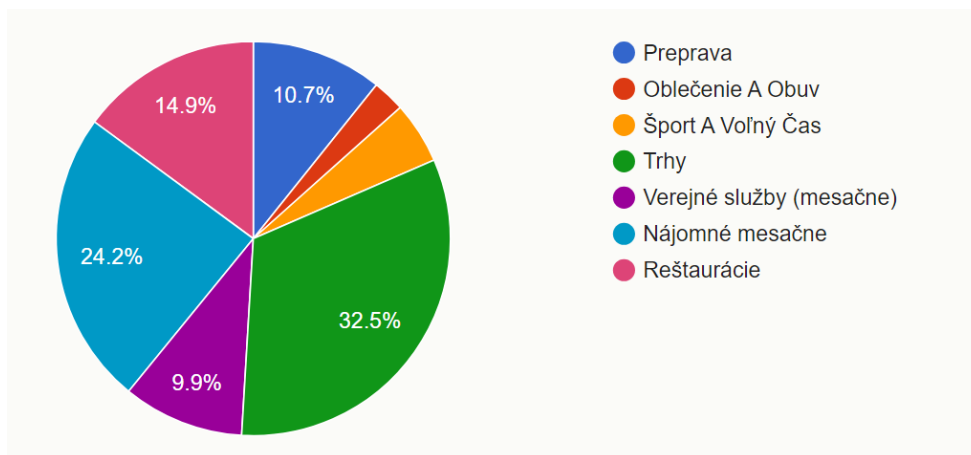

Graf 3: Prehľad životných nákladov ČR

Zdroj: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Czechrepublic, 2024

Prehľad životných nákladov v Rakúsku:

- Odhadované mesačné náklady štvorčlennej rodiny sú 3 519,2 € bez nájmu.
- Odhadované mesačné náklady jednej osoby sú 1 034,9 € bez nájmu.
- Životné náklady v Rakúsku sú v priemere o 38,8 % vyššie ako na Slovensku.
- Nájomné v Rakúsku je v priemere o 52,5 % vyššie ako na Slovensku.

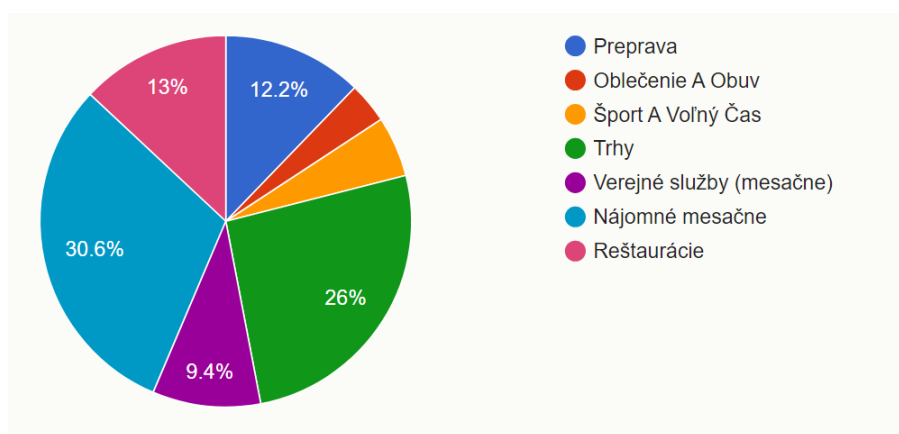

Graf 4: Prehľad životných nákladov Rakúsko

Zdroj: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Austria, 2024

Prehľad životných nákladov v Poľsku:

- Odhadované mesačné náklady štvorčlennej rodiny sú 2 230,4 € (9 545,3 zł) bez nájmu.
- Odhadované mesačné náklady jednej osoby sú 676,3 € (2 894,3 zł) bez nájmu.
- Životné náklady v Poľsku sú v priemere o 10,5% nižšie ako na Slovensku.
- Nájomné v Poľsku je v priemere o 35,7% vyššie ako na Slovensku.

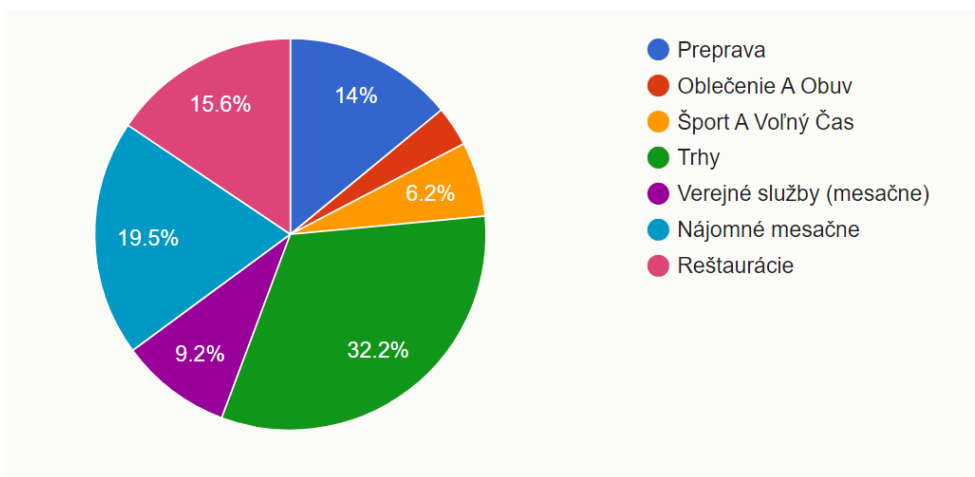

Graf 5: Prehľad životných nákladov Poľsko

Zdroj: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Poland, 2024

Prehľad životných nákladov v Maďarsku:

- Odhadované mesačné náklady štvorčlennej rodiny sú 2 210,3 € (865 723,3 Ft) bez nájomného.
- Odhadované mesačné náklady jednej osoby sú 632,4 € (247 704,8 Ft) bez nájmu.
- Životné náklady v Maďarsku sú v priemere o 10,1 % nižšie ako na Slovensku.
- Nájomné v Maďarsku je v priemere o 25,0% nižšie ako na Slovensku.

Graf 6: Prehľad životných nákladov Maďarsko

Zdroj: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Hungary, 2024

ZÁVER

V súčasnosti nachádzame v mnohých koncepciách úzku spojitosť medzi koncepciami kvality života a trvalo udržateľného rozvoja. Spoločné majú odmietanie spotreby ako zmysel ľudského bytia a tiež odmietanie stotožňovania kvality života s blahobytom. Totožnosť možno nájsť v komplexnosti záujmu o nemateriálne hodnoty (emocionálne, sociálne, kultúrne, duchovné) a ich prioritizovanie na všetkých úrovniach od globálnej po lokálnu. Líšia sa nazeraním na postavenie životného prostredia, ktoré je v trvalo udržateľnom rozvoji, kým v kvalite je len jedným z indikátorov. Medzi kvalitou života a trvalou udržateľnosťou dochádza ku zblížovaniu, o čom môže svedčiť vypracovanie spoločného Indexu kvality a udržateľnosti života (Mederly, Topercer, Nováček, 2004). Za najpodstatnejší vo vzťahu kvality života a trvalej udržateľnosti života považujeme rovnaký hodnotový základ (Murgaš, 2007).

Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0055/22 Význam smart technológií v procese zmierňovania ekonomických a sociálno psychologických dopadov pandémie COVID-19 na kvalitu života občanov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BIANCHI, G., 2005: Is it Possible to Measure Quality of Life? Život. Prostr., Vol. 39, No. 6, p. 285, 2005. http://publikacie.uke.sav.sk/sites/default/files/2005_6_285_289_bianchi.pdf
1. MEDERLY, P., TOPERCER, J., NOVÁČEK, P., 2004: Indikátory kvality života a udržiteľného rozvoje : kvantitatívni, vícerozmerný a variantní prístup. Praha : UK FSV CESES, 2004. 117 s. ISBN 80-239-4389-8.
2. MURGAŠ, F., 2007: Index kvality života v krajoch Slovenska a jeho indikátory. In NOVÁČEK, P., IRA, V. (eds.). Udržiteľný rozvoj – nové trendy a výzvy: zborník z medzinárodnej konferencie. 2007, <https://www.researchgate.net/publication/290078342>
3. ENVIRONMENTAL_INDICATOR_AS_A_PART_OF_THE_GOLDEN_STANDARD_OF_QUALITY_OF_LIFE
4. JOHNSTON, R., GREGORY, D., PRATT, G., WATTS, M., 1998: The Dictionary of human geography. Oxford : Blackwell Publishing, 1998. 976 s. ISBN 9780631205616.
5. PULLMANN, R., KOMPIŠ, D., BOCHNÍČKOVÁ, D., 2007: Kvalita života : Môžeme kvalitu života merať?. In Kvalita života: Zborník z konferencie. Bratislava: Slovenská lekárska spoločnosť, 2007.
6. WHO, 1998: QoL Manual. Division of Mental Health and Prevention of Substance Use. Geneva: World Health Organization, 1998, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/77932/WHO_HIS_HSI_Rev.2012.03_eng.pdf?sequence=1&ua=1
7. THE WORLD IN 2005: The Economist Intelligence Unit's quality-of-life index: In.: THE WORLD IN 2005, 2024. http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf
8. Štatistický úrad Slovenskej republiky., [cit.12.4.2024]: Dostupné na: <http://www.statistics.sk/webdata/mmf/metinu.htm>, 2024
9. NUMBEO, [cit.18.4.2024]: Dostupné na: <https://www.numbeo.com/quality-of-life/>, 2024
10. HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2023-24, [cit.15.4.2024]: Dostupné na: <http://hdr.undp.org/hd/>, 2024
11. NUMBEO, [cit.18.4.2024]: Dostupné na: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country, 2024
12. NUMBEO, [cit.18.4.2024]: Dostupné na: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Slovakia, 2024
13. NUMBEO, [cit.18.4.2024]: Dostupné na: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Czechrepublic, 2024
14. NUMBEO, [cit.18.4.2024]: Dostupné na: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Austria, 2024
15. NUMBEO, [cit.18.4.2024]: Dostupné na: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Poland, 2024
16. NUMBEO, [cit.18.4.2024]: Dostupné na: https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Hungary, 2024

KONTAKT

doc. Ing. Anna Čepelová, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 04011 Košice
anna.cepelova@upjs.sk

MATERIÁLNE PODMIENKY NA ŽIVOT AKO SÚČASŤ KVALITY ŽIVOTA

MATERIAL LIVING CONDITIONS AS A PART OF QUALITY OF LIFE

Jana DŽUŇOVÁ

Abstract

The paper discusses about the aspects of the quality of life which are related to material conditions and housing in EU countries. The aim of the paper is to analyse the status of chosen indicators in selected time – the rate of the severe material deprivation, the number of people living in unsatisfactory material conditions, the distribution of population according to the ownership of the property and the housing price index.

Keywords: *quality of life, material and living conditions, housing.*

ÚVOD

Spoločnosť čelí viacerým výzvam, po kríze Covid 19 nastúpila vojnová, či energetická kríza. Mnohí odborníci, ale aj laici sa zaiste zhodnú, že aspekt krízy je do určitej miery prítomný nielen v spoločnosti, ale aj v životoch jednotlivcov, či rodín. Rozmanité negatívne dôsledky a dopady nepriaznivej spoločenskej situácie sú reflektované v každej oblasti, od nepokojov na domácej politickej scéne, cez nedôveru verejnosti v základné verejné inštitúcie, infláciu a následný rast cien základných komodít až po určitú mieru materiálnej deprivácie, či prehĺbovanie sociálnych nerovností a rozdielov.

Predkladaný príspevok ponúka pohľad na kvalitu života z pohľadu bytovej otázky, resp. z pohľadu materiálnych podmienok, či nevyhovujúcich podmienok na bývanie. Predmetom záujmu je tiež aj rozdelenie populácie podľa toho, či obývanú nehnuteľnosť majú vo svojom vlastníctve, alebo či žijú v nájme. Cieľom analýzy vyššie uvedených ukazovateľov, a zároveň aj cieľom príspevku, je zmapovanie aktuálneho stavu v krajinách Európskej únie v určitom časovom rozmedzí – od roku 2016 do roku 2020 a pri niektorých ukazovateľoch porovnanie s rokom 2022.

1 MATERIÁLNE PODMIENKY NA ŽIVOT

Na kvalitu života sa dá pozerat' z rôznych uhlov pohľadu, od objektívnych kritérií až po subjektívne pocity kvalitného prežívania. Jednou z najdôležitejších potrieb je potreba bývania, resp. bývania v čistých, zdravu nezávadných, materiálne zabezpečených priestoroch. Máme za to, že ak nemá človek naplnenú túto potrebu, tak je len veľmi ťažko schopný prispôbiť sa extrémne rýchlo sa meniacim podmienkam a požiadavkám trhu práce. Ak nemá jedinec vhodné podmienky na bývanie, nemožno predpokladať, že bude mať vhodné podmienky na vzdelávanie, štúdium. Uvedené strádanie a nedostatky v sebe nesú aj sekundárne problémy týkajúce sa medziľudských vzťahov, spoločensky neprijateľného správania, čím sa zvyšuje riziko chudoby a znižuje sa šanca na začlenenie jednotlivca medzi ekonomicky aktívne a finančne samostatné obyvateľstvo.

V nasledujúcej časti príspevku ponúkame charakteristiku jednotlivých oblastí a aspektov, ktoré možno zaradiť medzi indikátory ovplyvňujúce kvalitu života z materiálneho hľadiska s poukázaním na aktuálny stav v rámci krajín Európskej únie.

1.1 Materiálna deprivácia

Materiálnu depriváciu definuje Eurostat (08.03.2024) ako stav ekonomickej neistoty, ktorá pretrváva a ktorá nie je dobrovoľná. Jedinec v tomto stave nie je schopný financovať nielen neočakávané výdavky, ale ani dovolenku mimo miesta svojho bydliska, či rôzne druhy potravín – mäso, ryby. Taktiež sa vzťahuje aj na materiálne zabezpečenie v rámci nehnuteľnosti, napríklad dostatočné, či aspoň priemerné vykurovanie všetkých izieb, kúpa spotrebného tovaru, napríklad auto, biela elektronika, smart vybavenie domácností. S materiálnou depriváciou súvisí aj neistota v oblasti splácania hypoték a úverov, či schopnosť čeliť neočakávaným výdavkom v podobe nedoplatkov za energie.

Anne Catherine Guio (08.03.2024) v spolupráci s Výborom pre sociálnu ochranu zosumarizovala 9 základných oblastí spadajúcich pod materiálnu depriváciu, ktoré sú znázornené na nasledujúcom obrázku. Ak je pre jednotlivca nemožné zaplatiť aspoň za štyri z uvedených položiek, ide o **mieru závažnej materiálnej deprivácie**.

Finančné riziko

- schopnosť zaplatiť neočakávané výdavky
- schopnosť financovať jednu dovolenku ročne (mimo bydliska)
- neprítomnosť nedoplatkov (hypotéka, dane..)
- schopnosť nakupovať a spotrebovať mäso, ryby viackrát do týždňa
- schopnosť primerane vykurovať obydlie

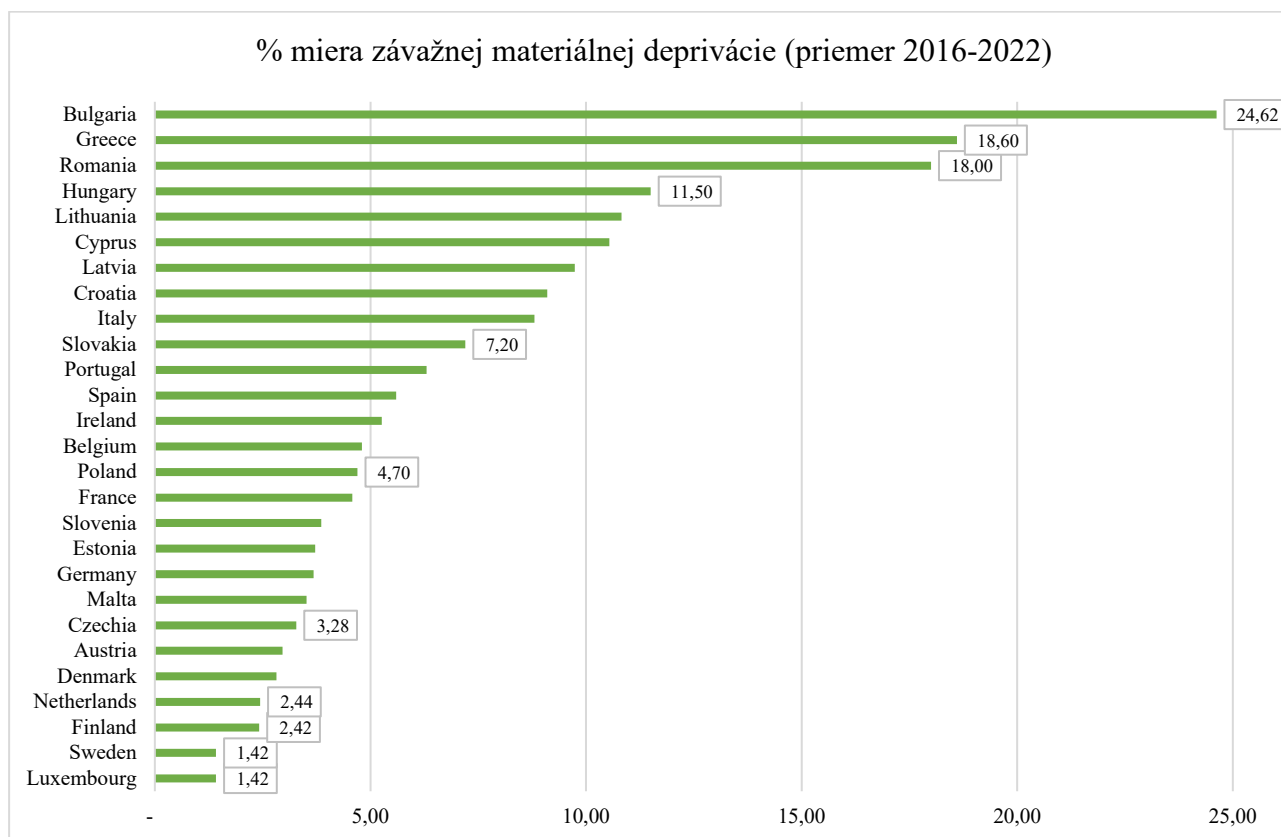
Tovar dlhodobej spotreby

- vlastníctvo auta
- vlastníctvo práčky
- vlastníctvo televízie
- vlastníctvo telefónu

Obrázok 1: Skúmané položky pri materiálnej deprivácii

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Európskej komisie, 08.03.2024

Nasledujúci graf demonštruje percentuálnu ročnú mieru závažnej materiálnej deprivácie za roky 2016 až 2020 v jednotlivých krajinách EÚ.

Graf 1: Ročná priemerná % miera závažnej materiálnej deprivácie (priemer 2016-2020)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostatu, 07.03.2024

Ako už bolo vyššie uvedené, miera závažnej materiálnej deprivácie predstavuje stav, kedy si domácnosti nemôžu dovoliť kúpiť, resp. zabezpečiť viac ako 4 položky, uvedené na obrázku 1. Je dôležité podotknúť, že tento stav je nedobrovoľný, vynútený.

Ako možno vidieť na grafe 1, najvyššiu priemernú ročnú mieru závažnej materiálnej deprivácie za roky 2016 až 2020 malo Bulharsko, skoro 25 %. Napriek vysokému číslu sa však krajina medziročne zlepšovala, v roku 2020 oproti roku 2016 mala miera závažnej materiálnej deprivácie klesajúcu tendenciu; klesla o viac ako 12 %. Grécko a Rumunsko patria taktiež medzi krajiny, ktoré dosahujú pomerné vysoké hodnoty v rámci skúmaného ukazovateľa, zhruba 18 %. Naopak, najnižšiu mieru závažnej materiálnej deprivácie počas sledovaného obdobia vykazuje Luxembursko a severské krajiny, približne 2 %. V rámci krajín V4 je na tom najlepšie Česká republika, ktorej hodnoty sú pod priemerom všetkých krajín EÚ (priemer je približne 6%, Česká republika má približne 3 %).

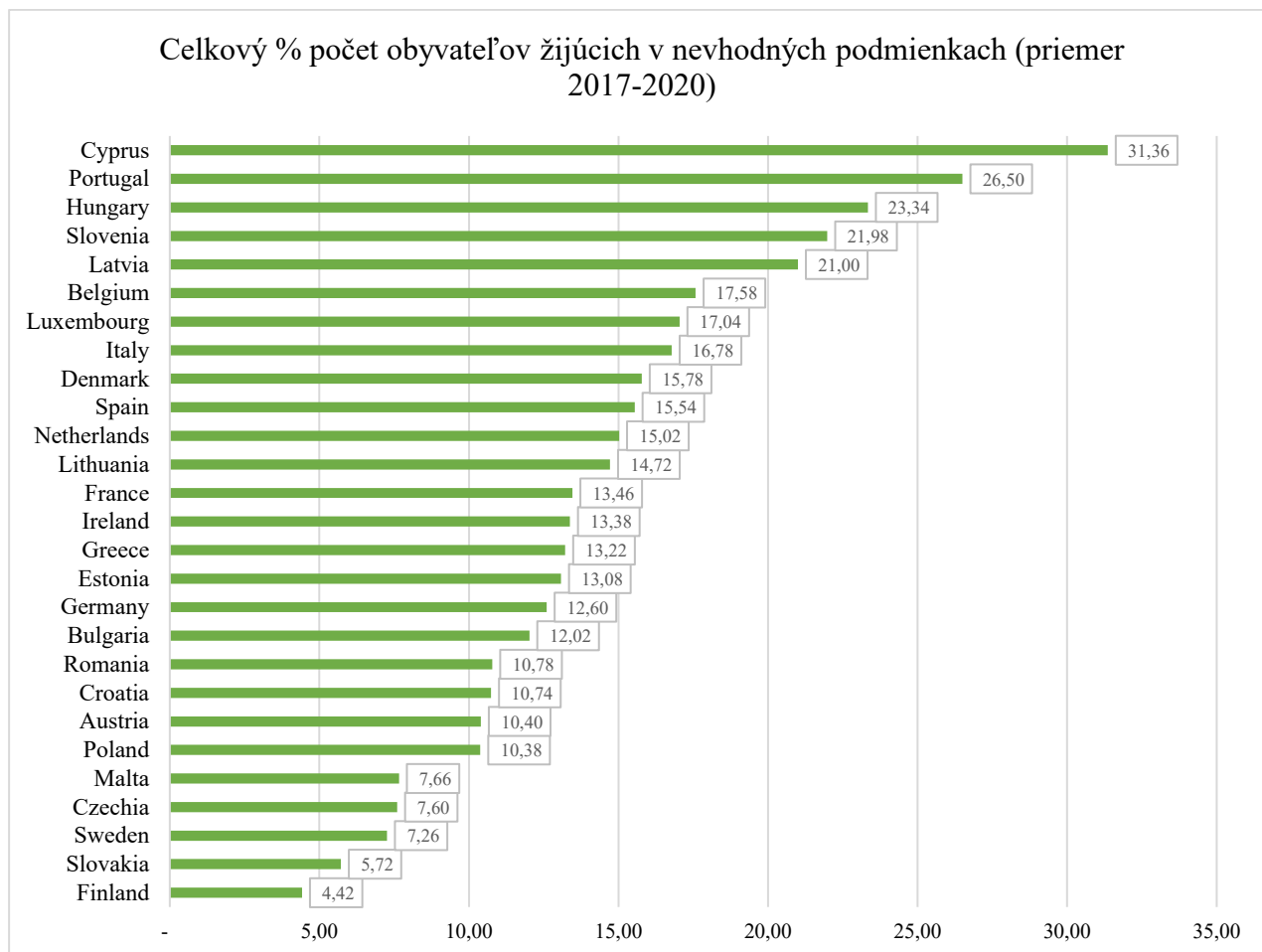
Ďalšia časť príspevku je venovaná analýze a zhodnoteniu tzv. nevyhovujúcich podmienkach na bývanie, týkajúcich sa najmä odolnosti obydlija voči rôznym klimatickým javom.

1.2 Podmienky na bývanie

Podľa Paľovčíkovej (2019) je v spoločnosti prítomná aj tzv. deprivácia potreby bývania, ktorá predstavuje stav, kedy nie je vhodné a postačujúco uspokojená potreba bývania, pričom tento nedostatok trvá dlhšie časové obdobie. Oreský (2019) uvádza, že otázka akejkoľvek spokojnosti v oblasti bývania je v jednotlivých krajinách odlišná, nakoľko sú prítomné rôzne kultúrne, či spoločenské špecifiká a odlišnosti. Napriek tomu je však potrebný určitý minimálny štandard, ktorý by mal byť zabezpečený bez ohľadu na kultúru, vzťahy (napr. viacgeneračné rodiny bývajúce v jednej nehnuteľnosti, alebo preferencia samostatného bývania a i.).

Sociológ Džambazovič (2010) sa v súvislosti s otázkou bývania zaoberá aj chudobou a následným sociálnym vylúčením, čo prehľbuje a zdôrazňuje nedostatok nielen po materiálnej stránke, ale aj v rámci medziľudských vzťahov a schopnosti koexistovať v spoločnosti. Medzi najviac ohrozené domácnosti patria tie, ktoré majú viacero detí, resp. jednorodičia.

Eurostat (11.03.2024) v rámci medzinárodnej komparácie materiálnych podmienok na život skúma aj indikátor v oblasti bývania, konkrétne počet obyvateľov, ktorí žijú v obydliach so zatekajúcou strechou, vlhkými stenami, podlahou či základmi, resp. s hnilobou v podlahe, či okenných rámoch. Uvedené podmienky sú pre účely článku zhrnuté pod slovným spojením „nevyhovujúce podmienky“ a prehľad jednotlivých krajín EÚ je obsiahnutý v nasledujúcom grafe.

Graf 2: Ročný priemerný % počet obyvateľov žijúcich v nevhodných podmienkach (priemer 2016-2020)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostatu, 11.03.2024

Nevyhovujúce podmienky ďaleko presahujú subjektívne vnímanie materiálneho nedostatku pri otázke kvality bývania; sústredia sa na reálny hraničný nedostatok domácností pri snahe dosiahnuť dôstojné podmienky v obývaných nehnuteľnostiach. Priemer krajín EÚ v tejto oblasti je na úrovni približne 13 %, pod touto hranicou sa nachádza 11 krajín; najmenej obyvateľov žijúcich v zlých podmienkach je evidovaných vo Fínsku, ale aj na Slovensku, či v Českej republike. Naopak, najväčšie hodnoty vykazujú krajiny ako Cyprus, Maďarsko, Portugalsko. Dôvodom môžu byť mnohé rozdiely v rámci týchto krajín, menej prosperujúce oblasti a regióny na jednej strane a turistické strediská na druhej strane, čo má prirodzený pozitívny vplyv na lokálnu ekonomickú situáciu a teda aj na materiálne, či finančné zabezpečenie obyvateľov. Vývoj uvedeného ukazovateľa nemal počas sledovaného obdobia kontinuálny zlepšujúci sa, či naopak, zhoršujúci sa charakter. Napríklad v Taliansku bolo v roku 2016 približne 21 % populácie žijúcej v nevyhovujúcich podmienkach, nasledujúce roky vykazovali zlepšujúce sa tendencie (napr.

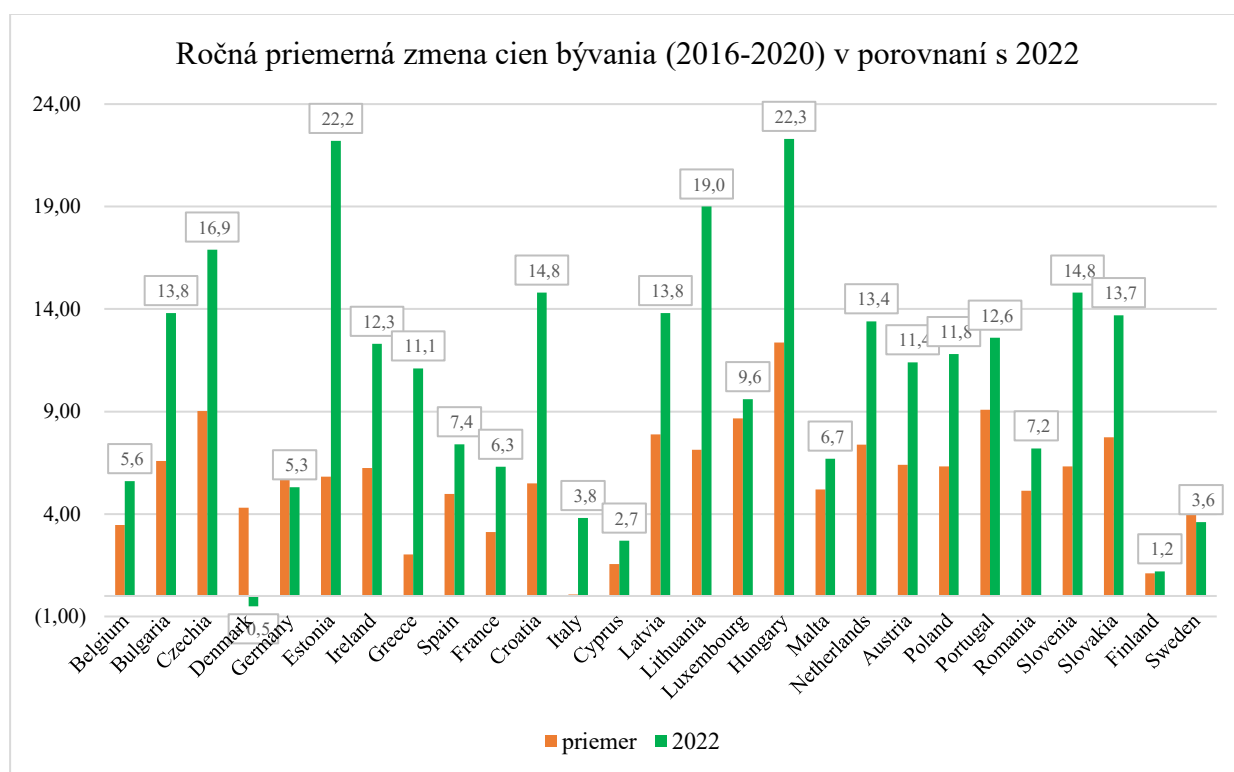
v roku 2018 dosahovala hodnota už cca 13 %). Ku koncu sledovaného obdobia, v roku 2018 však opäť stúpila na približne 19 %.

Pri otázke vhodných a primeraných podmienok na bývanie vyvstáva ďalšia otázka – dostupnosť bývania z pohľadu cien nehnuteľností, čomu je venovaná nasledujúca podkapitola.

1.3 Index cien nehnuteľností

Index cien nehnuteľností predstavuje koncept, ktorý sa sústreďuje na meranie zmien v cenách nehnuteľností, ktoré sú kupované zo strany základných spotrebiteľov – domácností. Zachytáva všetky zmeny, ktoré nastali v cenách všetkých nehnuteľností určených na bývanie, teda byty, rodinné domy, radové domy a i. Zahŕňa nové, ale aj existujúce priestory nezávisle od ich konečného využívania v trhových cenách. Z indexu sú vylúčené obydlia postavené svojpomocne a zároveň sú zahrnuté pozemky (Eurostat, 12.03.2024).

Nasledujúci graf je venovaný práve spomínanému indexu, berie do úvahy priemernú ročnú mieru zmeny v cenách.

Graf 3: Ročná priemerná zmena cien bývania
Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostatu, 11.03.2024

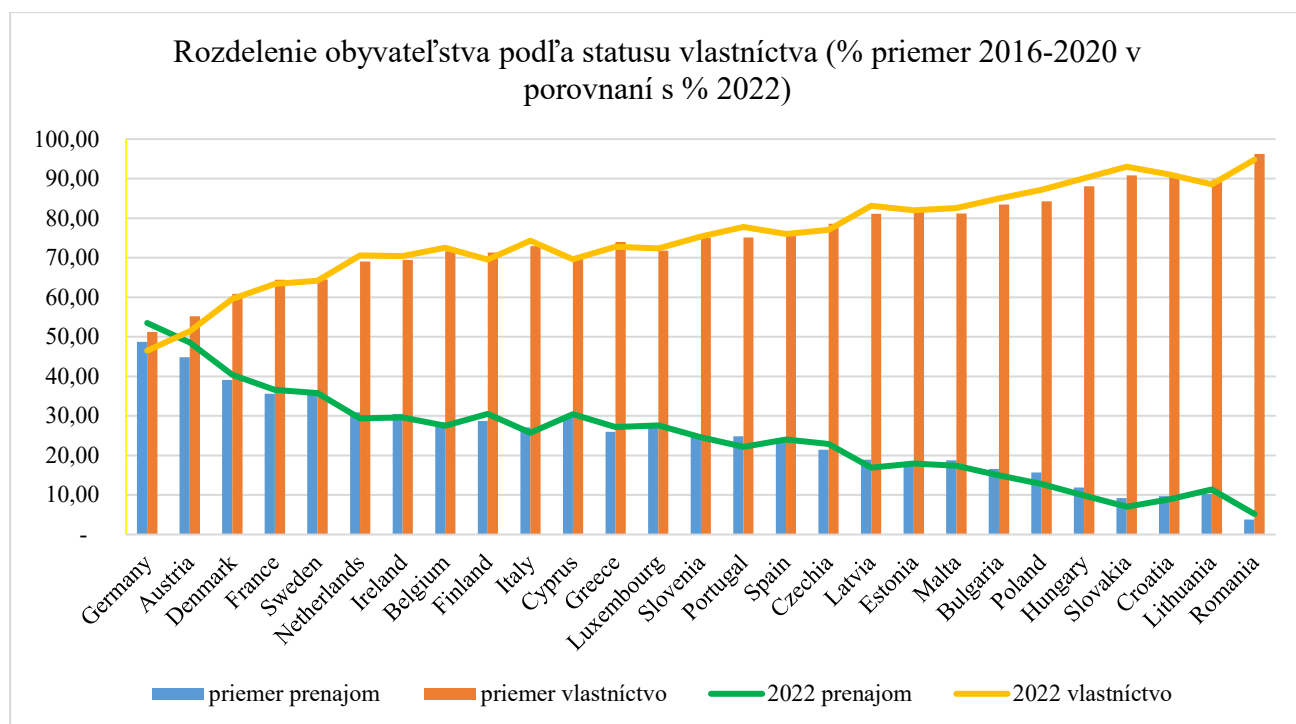
Graf obsahuje priemerné zmeny v cenách bývania v rokoch 2016 až 2020 a zároveň v porovnaní s rokom 2022. Možno si všimnúť, že dvojiročný rozdiel v cenách nie je zanedbateľný,

napríklad v prípade Litvy a Estónska, či Maďarska. Naopak, najmenší rozdiel vo vývoji cien v roku 2022 oproti rokom 2016-2020 bol vo Fínsku, Švédsku, Luxembursku a na Cypre. Priemer vo všetkých krajinách EÚ dosahoval v roku 2022 hodnotu 7,7; k tejto hranici sa priblížilo aj Španielsko, Malta a Rumunsko.

Posledný indikátor v rámci predkladaného príspevku, ktorému je venovaná pozornosť, je rozdelenie populácie podľa toho, aký majú vlastnícky vzťah k nehnuteľnosti, ktorú obývajú.

1.4 Vlastníctvo, alebo nájom?

Postoj jednotlivcov k vlastníctvu niečoho sa odlišuje v závislosti od rozmanitých kultúrnych zvyklostí, či historického vývoja tej ktorej krajiny. Napríklad, vďaka historickému pozadiu môžu mať obyvatelia štátov, ktoré samostatnosť a demokraciu získavali postupne, tendenciu chcieť niečo vlastniť, mať nejaký majetok vo svojom súkromnom vlastníctve, nakoľko súkromné vlastníctvo bolo v tom čase do určitej miery obmedzené. Nasledujúci graf demonštruje percentuálny podiel obyvateľov a ich rozdelenie podľa toho, či bývajú vo vlastnenej nehnuteľnosti, alebo v nájme.

Graf 4: Priemerný ročný % podiel obyvateľstva podľa statusu k nehnuteľnosti

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostatu, 13.03.2024

Graf obsahuje dáta za všetky súkromné domácnosti a osoby na území jednotlivých krajín EÚ, ktoré v nich žijú bez ohľadu na vek, príjmový status, či počet osôb. Základ tvorí komparácia osôb

žijúcich v nájme a osôb, ktorý majú vlastnícky vzťah k svojmu obydlíu. Podobne ako v grafe 3 je znázornené aj porovnanie za roky 2016-2020 s rokom 2022.

Z grafu je zrejmé, že krajiny EÚ mali priemerný % podiel obyvateľstva žijúceho v súkromne vlastnenom obydlí v rokoch 2016-2020 väčší ako 50 %. Najviac obyvateľov vlastnilo v sledovanom období nehnuteľnosť v Rumunsku, Litve, Chorvátsku, no taktiež aj na Slovensku, v Maďarsku a Poľsku. Naopak, najmenej v Nemecku, Rakúsku a v škandinávskych krajinách. Čo sa týka stavu v roku 2022, popredné miesto má opäť Rumunsko a Slovensko, kde je viac ako 90 % obyvateľov žije vo vlastnenom byte, či dome. Taktiež je prítomný priamo úmerný vzťah medzi vlastníctvom a nájmom, čím viac obyvateľov vlastnilo v danom roku nehnuteľnosť, tým menej žilo v nájme a naopak.

Z uvedeného možno konštatovať štatisticky významný rozdiel medzi krajinami, ktorých obyvateľstvo si zakladá na súkromnom vlastníctve a medzi krajinami, kde obyvatelia žijú v nájme, teda vlastníkom nehnuteľnosti je niekto iný (škandinávske krajiny).

ZÁVER

Predkladaný príspevok sa zaoberá problematikou materiálneho nedostatku, konkrétne závažnou mierou materiálnej deprivácie, ktorá v určitých prípadoch môže viesť k skutočnosti, že domácnosti žijú v nevyhovujúcich, často zdraviu škodlivých podmienkach. Z analýzy dostupných dát možno konštatovať, že najmenej ohrození obyvatelia sú v severských krajinách, kde materiálne strádanie a nedôstojné podmienky na život rieši len malé percento z nich. Severské krajiny možno zaradiť tiež aj medzi tie, ktoré spolu s Cyprom, Talianskom a Francúzskom dosiahli najnižšiu hodnotu v rámci indexu cien nehnuteľností. V závere, severské krajiny sú taktiež tie, kde je vlastnícky vzťah k nehnuteľnosti najmenej prítomný.

Otázka bývania vždy pretrváva, bez ohľadu na objektívne zmeny; jednotlivci vždy budú riešiť bývanie a materiálne zabezpečenie tak, aby boli so svojim životom spokojní a aby prišli k záveru, že majú kvalitný a naplnený život, zabezpečený, bez pocitu akéhokoľvek nedostatku. V spoločnosti je prítomná značná miera technického a technologického pokroku, vďaka ktorému napreduje aj ekonomika, čo prispieva k prosperite všetkých obyvateľov. O to viac je potrebné dbať na to, aby pokrok neznamenal prehlbovanie rozdielov medzi bohatšími a chudobnejšími štátmi, či dokonca v rámci jednej krajiny. Vhodnými opatreniami zo strany jednotlivých krajín by sa mali zamedziť sociálne i materiálne nedostatky minimálne v rámci jedného štátu. Zaiste, toto riešenie predstavuje záťaž na verejné rozpočty a vyžaduje si spoluprácu naprieč politickým spektrom a tiež aj na viacerých úrovniach verejnej správy. No bez intervencií sa nedá predpokladať, že dotknuté

skupiny obyvateľstva budú schopné zabezpečiť postačujúce materiálne prostriedky samostatne do takej miery, aby sa vymanili z materiálnej, bytovej, či sociálnej deprivácie.

Príspevok je súčasťou riešenia projektu „VVGS-2023-2757 Líderstvom k sociálno-ekonomickým inováciám a princípom sociálnej a solidárnej ekonomiky.“

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. DŽAMBAZOVIČ, R. 2024. Nielen nedostatočný príjem znamená chudobu a sociálne vylúčenie. In: *European Commission, Topic of the month*. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/employment_social/2010againstpoverty/export/sites/default/downloads/Topic_of_the_month/SK_Thematic_article5_Not_only_insufficient_income_means_poverty.pdf
2. EUROSTAT, 2024. *Distribution of population by tenure status, type of household and income group - EU-SILC survey*. [on - line]. [cit. 2024-03-13]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_LVHO02__custom_10284463/default/table
3. EUROSTAT, 2024. *Glossary: Material deprivation*. [on - line]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Material_deprivation
4. EUROSTAT, 2024. *House price index, annual data*. [on - line]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tipsho20__custom_10280413/default/table
5. EUROSTAT, 2024. *House price index, deflated - annual data. Metadata..* [on - line]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/tipsho10_esms.htm
6. EUROSTAT, 2024. *Severe material deprivation rate by age and sex*. [on - line]. [cit. 2024-03-07]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mddd11__custom_9494562/default/table
7. EUROSTAT, 2024. *Total population living in a dwelling with a leaking roof, damp walls, floors or foundation, or rot in window frames or floor - EU-SILC survey*. [on - line]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mdho01__custom_10256134/default/table
8. GUIO, A.C., 2011. *Revising the EU Material deprivation indicators - Issues and suggested way forward*. [on - line]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?advSearchKey=material+deprivation+indicators&mode=advancedSubmit&catId=22&doc_submit=&policyArea=0&policyAreaSub=0&country=0&year=0
9. ORESKÝ, M., 2019. Kvalita bývania a spokojnosť s bývaním ako hodnoty pre zákazníka s rastúcou prioritou – teoretické prístupy. In: *Studia commercialia Bratislavensia*. Číslo: 41 (1/2019); Roč.:12. Dostupné na internete: https://of.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/scb/vydane-cisla/2019-01/scb0119-oresky.pdf
10. PAĽOVČÍKOVÁ, G., 2019. Deprivácia potreby bývania. In: *Právo na bývanie. Výskumné sondy v oblasti uplatňovania práva na bývanie na Slovensku*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. ISBN: 978-80-99917-05-8. Dostupné na internete: https://www.snslp.sk/wp-content/uploads/Pravo_na_byvanie.pdf

KONTAKT

PhDr. Jana Džuňová, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Fakulta verejnej správy

Popradská 66, 040 11 Košice

jana.dzunova@upjs.sk

KVALITA ŽIVOTA MLADÝCH ĽUDÍ Z POHĽADU DOSTUPNOSTI BÝVANIA

THE QUALITY OF LIFE OF YOUNG PEOPLE FROM THE PERSPECTIVE OF HOUSING AVAILABILITY

Darina KOREŇOVÁ

Abstract

Housing and its quality significantly influence the quality of life of every individual, household, and family. The quality of housing includes not only the physical dimension but also other aspects of living. It depends on subjective evaluation based on the overall perception of what a person considers essential at the moment in the environment they live in. Housing availability is an important factor in young people's independence from their parents and contributes to the quality of their lives. The aim of the contribution is to evaluate the availability of housing for young people in the conditions of the Slovak Republic.

Keywords: *young people, independence, housing*

ÚVOD

Odchod mladých ľudí zo spoločnej domácnosti zdieľanej s rodičmi predstavuje jednu zo zložiek prechodu do dospelosti. Čas a spôsob optimálneho rezidenčného osamostatnenia podlieha kultúrnym, spoločenským, ekonomickým či individuálnym rozdielom. S osamostatnením bezprostredne súvisí i dostupnosť bývania ako jeden z aspektov kvality života. Podľa Maříkovej, Petruska a Vodákovej (1996), kvalita života označuje kvalitatívne parametre ľudského života, spôsobu života, životného štýlu a životných podmienok spoločnosti. Spokojnosť so životom je individuálne hodnotenie minulých a súčasných podmienok života a očakávanej životnej perspektívy. Ide o 10 oblastí života a individuálnej spokojnosti s nimi: zdravie, práca a povolanie, finančná situácia, voľný čas, manželstvo a partnerstvo, vzťah k vlastným deťom, spokojnosť so sebou, sexualita, priatelia, známy, príbuzní a v neposlednom rade bývanie (Fahrenberg 2000). Kvalita bývania zahŕňa okrem fyzického rozmeru bývania i iné aspekty bývania. Spokojnosť s bývaním je definovaná ako subjektívne hodnotenie vychádzajúce z celkového vnímania toho, čo človek považuje v danom okamihu za podstatný prvok bývania v prostredí, v ktorom býva (Vidová 2007).

1 MLADÍ ĽUDIA A ICH ŽIVOT V KONTEXTE BÝVANIA

Pre mladých ľudí je dôležitá ako kvalita, tak i samotná dostupnosť bývania. Na Slovensku je prítomný trend preferovania vlastníctva bývania pred nájomným bývaním. Existujú na to objektívne i subjektívne dôvody. Vo vlastnej domácnosti, teda v dome alebo v byte, podľa dát z Eurostatu (2021), žije 92,9 % ľudí. V rámci Európskej únie je Slovensko na druhom mieste v počte vlastníkov nehnuteľností, hneď za Rumunskom, v ktorom je to na úrovni až 95,3 %. Pre porovnanie je priemer EÚ 69,9 % a z krajín Vyšehradskej skupiny (V4) má najnižšie zastúpené vlastníctvo Česká republika, kde predstavuje 78,3 % (Poľsko - 86,8 %, Maďarsko - 91,7 %). V medzinárodnej literatúre je bývanie často definované a hodnotené prostredníctvom ceny a dostupnosti. Cieľom príspevku je ozrejmiť dostupnosť bývania pre mladých ľudí v podmienkach Slovenskej republiky.

1.1 Rezidenčné osamostatnenie sa - odsťahovanie sa od rodičov

Odsťahovanie sa od rodičov je jedným z nevyhnutných krokov k dospelému statusu jednotlivca. Ide o zásadný krok reprezentujúci ekonomickú nezávislosť a osamostatnenie sa mladého človeka od rodičov. Taktiež je spojený s pocitom väčšej autonómie, samostatnosti a prevzatia väčšej zodpovednosti za seba samého (Arnett 2015).

Ako uvádzajú Billari a Liefbroer (2010), kľúčovým krokom dospievania je postupné odpútanie sa od rodičov, a v tom hrá odsťahovanie sa od nich vymedzujúcu úlohu. Rezidenčné osamostatnenie sa, ktoré môže, ale nemusí byť spojené s vlastníctvom bývania, je však dôležité ešte aj z iného hľadiska. Je totiž vnímané ako jeden z predpokladov bezproblémového fungovania partnerstva a založenia vlastnej rodiny. Je logickým vyústením a ďalším míľnikom k dospelosti po skončení štúdia a následnom vstupe na trh práce.

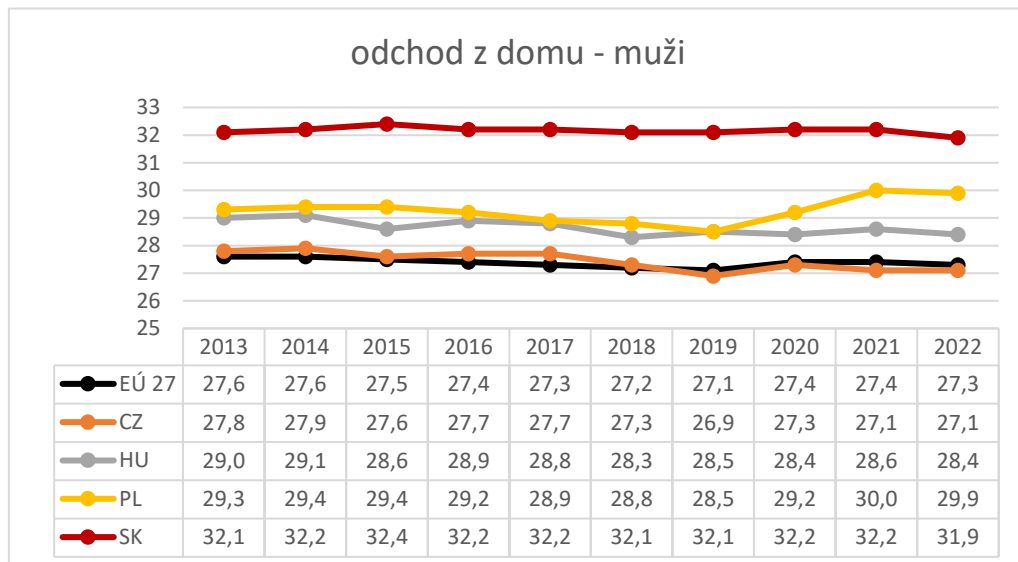
Vo všeobecnosti je predovšetkým v západnej spoločnosti pozorovateľný trend odsúvania dosiahnutia míľnikov pripisovaných dospelosti do stále vyššieho veku. Tabuľka 1 prezentuje odhadovaný priemerný vek mladých ľudí opúšťajúcich rodičovskú domácnosť.

Tabuľka 1: Odhadovaný priemerný vek mladých ľudí opúšťajúcich rodičovskú domácnosť

Krajina/rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Česká republika	26,7	26,7	26,5	26,3	26,4	26,2	25,8	26,0	25,9	25,9
Maďarsko	27,8	27,7	27,5	27,6	27,4	27,1	27,2	27,4	27,3	27,1
Poľsko	28,2	28,3	28,3	28,0	27,7	27,6	27,4	28,1	28,8	28,9
Slovenská republika	30,7	30,8	30,9	31,0	30,8	30,9	30,9	30,9	30,9	30,8
EÚ 27	26,4	26,5	26,4	26,4	26,3	26,3	26,2	26,5	26,5	26,4

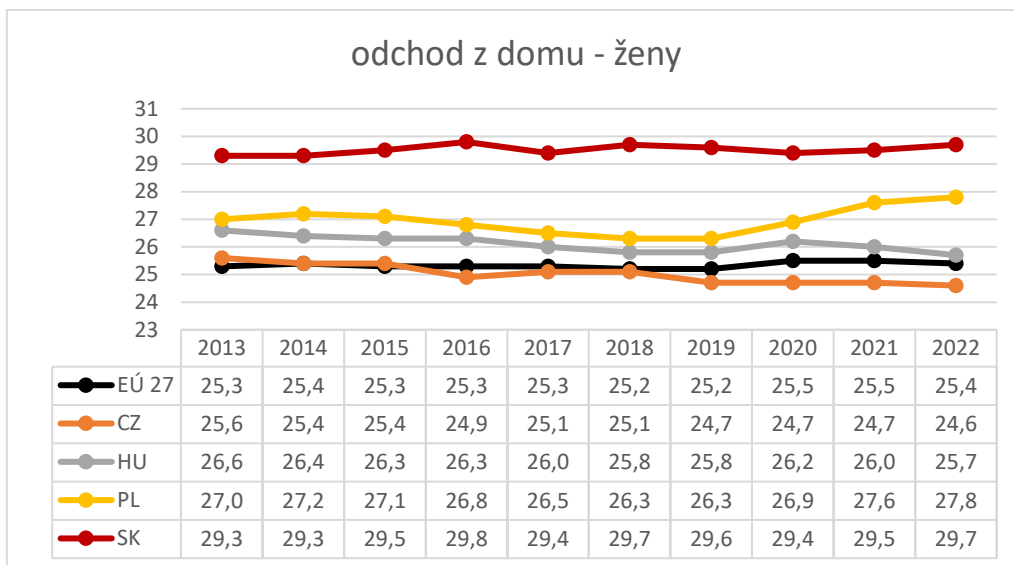
Zdroj: Eurostat - Odhadovaný priemerný vek mladých ľudí opúšťajúcich rodičovskú domácnosť podľa pohlavia 2022

V roku 2022 sa mladí ľudia v celej EÚ odšťahovali od rodičov v priemere vo veku 26,4 rokov. Tento priemer sa však v jednotlivých členských štátoch EÚ líši. Najneskôr zo všetkých v EÚ opúšťajú rodičovský domov mladí ľudia v Chorvátsku, a to okolo veku 33,4 rokov. Slovenská republika je na druhej priečke celkového rebríčka sledovaných krajín s rezidenčným osamostatnením sa vo veku 30,8 rokov. Tabuľka 1 poukazuje na skutočnosť, že z krajín V4 sa práve v Českej republike mladí ľudia osamostatňujú výrazne rýchlejšim tempom. Zo zistení prieskumu Eurostatu vyplýva, že Severské krajiny v osamostatnení dominujú, t. z. od rodičov sa mladí dospelí sťahujú medzi prvými v EÚ. Prvé priečky patria krajinám: Fínsko (21,3), Švédsko (21,4), Dánsko (21,7).

Graf 1: Rezidenčné osamostatnenie sa mužov

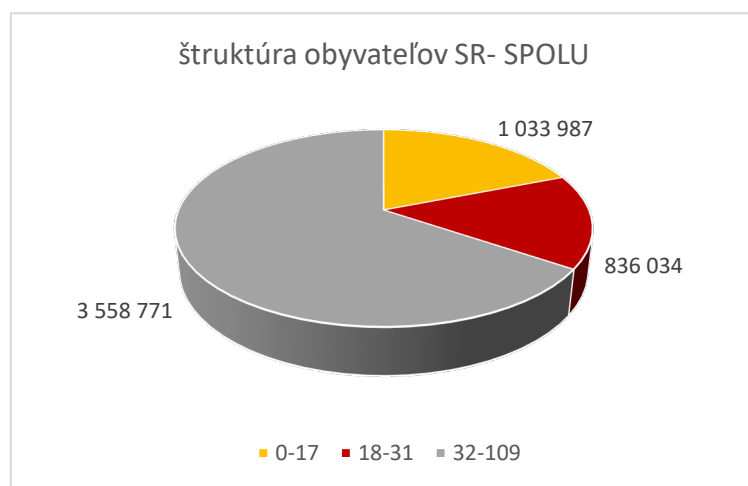
Zdroj: Eurostat - Odhadovaný priemerný vek mladých ľudí opúšťajúcich rodičovskú domácnosť podľa pohlavia 2022

Graf 2: Rezidenčné osamostatnenie sa žien

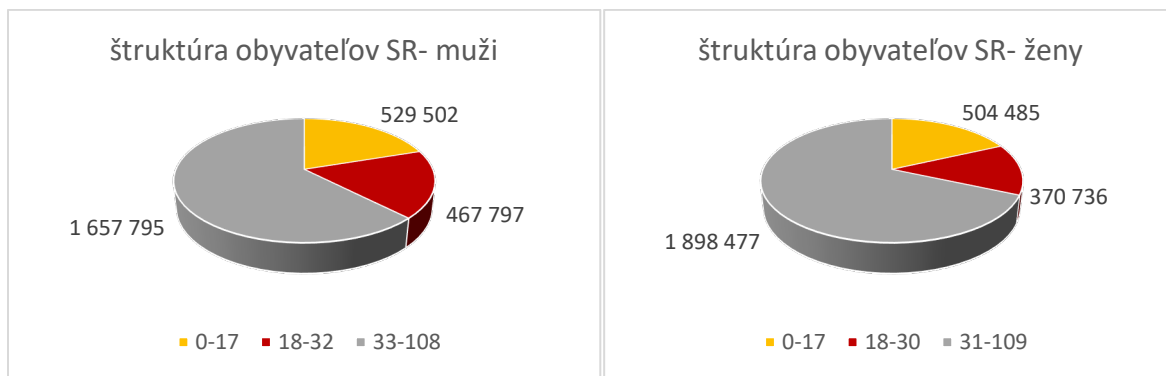
Zdroj: Eurostat - Odhadovaný priemerný vek mladých ľudí opúšťajúcich rodičovskú domácnosť podľa pohlavia 2022

Grafy 1 a 2 mapujú dobu odsťahovania sa mužov a žien v krajinách V4 a priemere EÚ. Z grafov je zrejmé, že muži zostávajú bývať s rodičmi dlhšie ako ženy. V EÚ opúšťajú muži rodičovský domov (v poslednom sledovanom roku 2022) v priemere vo veku 27,3 rokov a ženy vo veku 25,4 rokov. Tento trend je prítomný vo všetkých krajinách Európskej únie, t. z. mladé ženy sa od rodičov sťahujú skôr ako mladí muži.

Graf 3: Štruktúra obyvateľov Slovenska podľa veku

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky - Vekové zloženie - SR, oblasti, kraje, okresy, mesto, vidiek 2023.

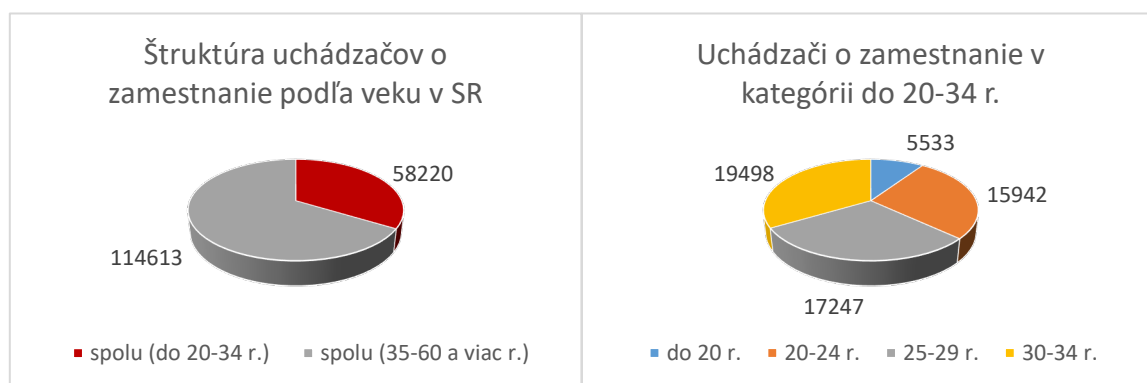
Graf 4, 5: Štruktúra obyvateľov Slovenska podľa pohlavia: muži / ženy

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky - Vekové zloženie - SR, oblasti, kraje, okresy, mesto, vidiek 2023.

Graf 3 konkretizuje počet obyvateľov Slovenska, ktorí spadajú do vekovej kategórie 18-31 rokov, a teda od plnoletosti (ktorá spravidla predstavuje nadobudnutie spôsobilosti na právne úkony v plnom rozsahu) po odhadovaný priemerný vek mladých Slovákov opúšťajúcich rodičovskú domácnosť. Túto kategóriu tvorí 836 034 obyvateľov. Z pohľadu pohlavia je táto kategória v prípade mužov navýšená na 32 rokov (čo predstavuje 467 797 mužov) a žien znížená na 30 rokov (370 736 žien).

1.2 Aspekty vplývajúce na dostupnosť bývania mladých ľudí

Pre dosiahnutie rezidenčného osamostatnenia, prípadne vyššej kvality (už osamostatneného) bývania mladých ľudí sú dôležitým aspektom zamestnanosť, výška príjmu, dosiahnuté vzdelanie a následne samotná dostupnosť nadobudnutia nehnuteľnosti do vlastníctva resp. dostupnosť nájomného bývania a pod.

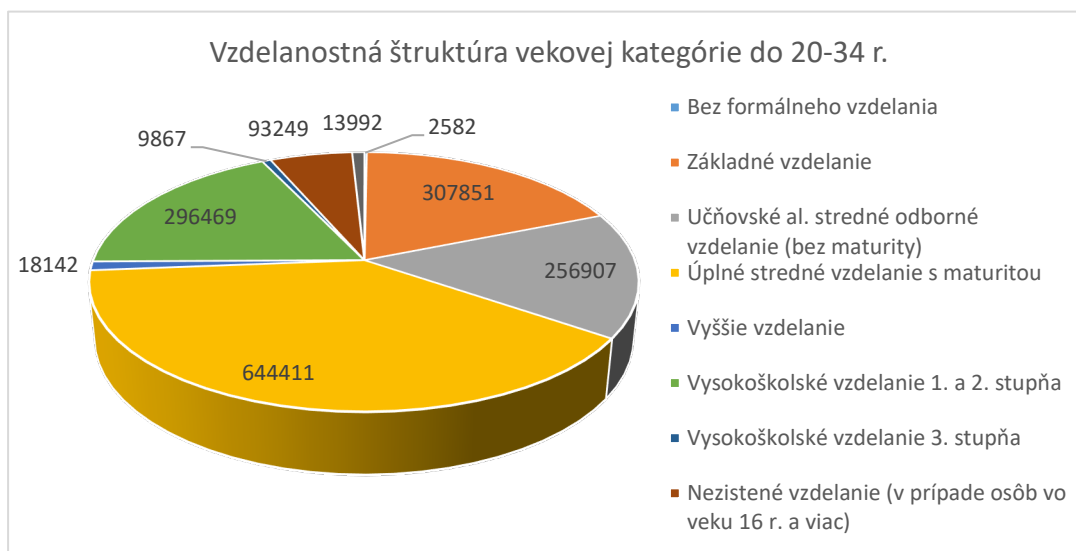

Graf 6: Štruktúra uchádzačov o zamestnanie podľa veku

Graf 7: Uchádzači o zamestnanie vo veku do 20-34 r.

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny - Mesačná štatistika o počte a štruktúre uchádzačov o zamestnanie a voľných pracovných miestach január 2024

Ak sa pozornosť zameria na nezamestnanosť mladých ľudí na Slovensku, tak z grafu č. 6 je zrejmé, že počet nezamestnaných vo vekovej kategórii do 34 rokov (pokrývajúcej aj najvyšší vek odchodu od rodičov v prípade mužov) na Slovensku je 58 220 čo predstavuje 33,69 % z celkového počtu evidovaných nezamestnaných. Až 63,11 % tejto vekovej kategórie je vo veku 25-34 rokov, kde je očakávanie osamostatnenia sa najvyššie (pozri Graf 7).

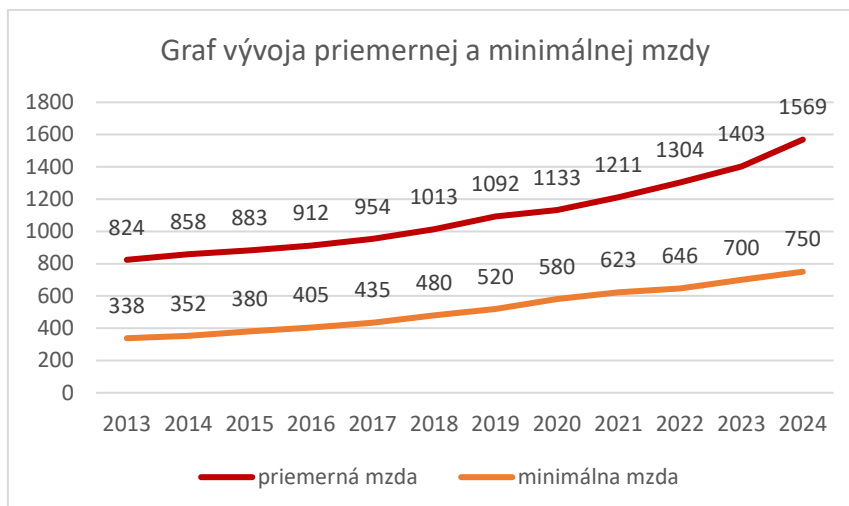

Graf 8: Vzdelanostná štruktúra obyvateľov Slovenska vo veku do 20-34 r.

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky - Obyvateľstvo podľa trvalého pobytu, veku, dosiahnutého vzdelania, ekonomickej aktivity, zamestnania, štátnej príslušnosti a veku

Ďalším faktorom podporujúcim osamostatnenie a lepšiu kvalitu bývania je vzdelanie, ktoré vplýva na uplatniteľnosť na trhu práce. Graf 8 konkretizuje vzdelanostnú štruktúru obyvateľov Slovenska vo veku do 20-34 r. V tejto vekovej kategórii najpočetnejšiu skupinu tvoria obyvatelia s úplným stredným vzdelaním s maturitou.

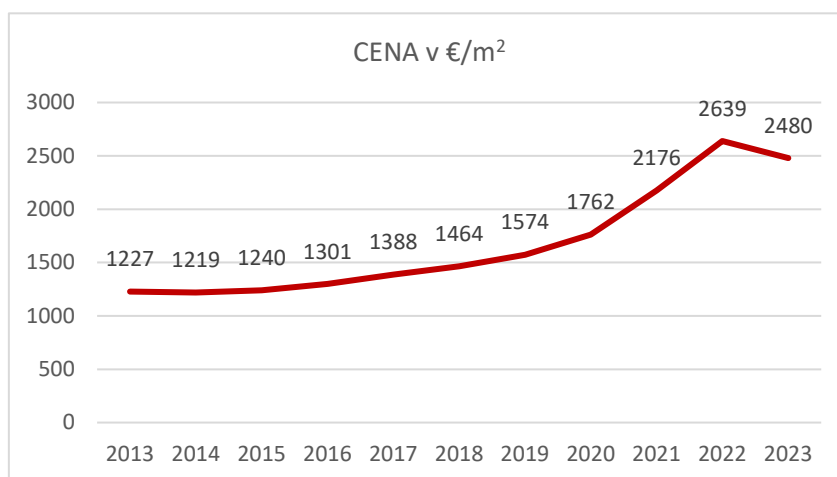
Na schopnosť zaobstarat' si vlastné bývanie výrazne vplýva výška príjmu jednotlivca. Vývoj výšky priemernej nominálnej mesačnej mzdy zamestnancov, v porovnaní s výškou mesačnej minimálnej mzdy v SR je zobrazená v grafe 9 (pre informácie o priemernej mesačnej mzde podľa odvetví pozri použitú literatúru - zdroj č. 13).

Graf 9: Hodnoty vývoja priemernej a minimálnej mzdy podľa rokov

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky – finančný kompas 2024

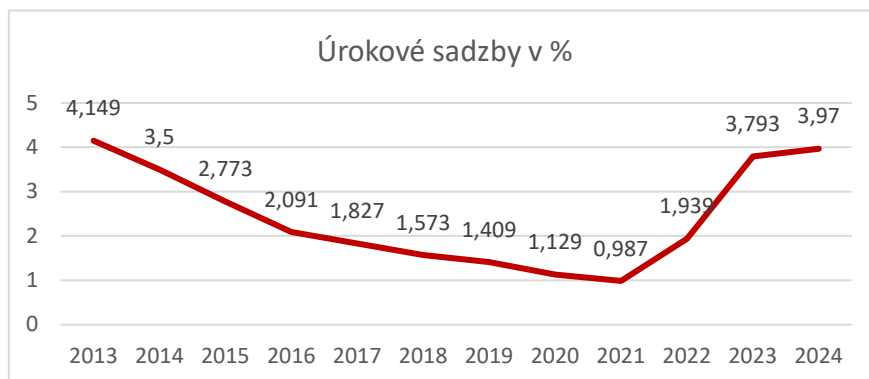
Keďže na Slovensku je trend bývanie vlastniť, tak veľký vplyv na osamostatnenie sa majú samotné ceny nehnuteľností. Graf č. 10 sumarizuje vývoj cien nehnuteľností na bývanie v Slovenskej republike. Pandémia Covid-19 mala výrazný vplyv na rast cien nehnuteľností. Pred pandémiou bol najväčší medziročný nárast cien o 110 eur. Rozdiel od vypuknutia pandémie medzi rokom 2019-2020 je 188 eur, 2020-2021 je 414 eur, 2022-2021 je 463 eur. I keď v roku 2023 došlo k poklesu cien nehnuteľností, tak rozdiel medzi rokom 2019 a 2023 je 906 eur.

Graf 10: Priemerné ceny nehnuteľností v € za m²

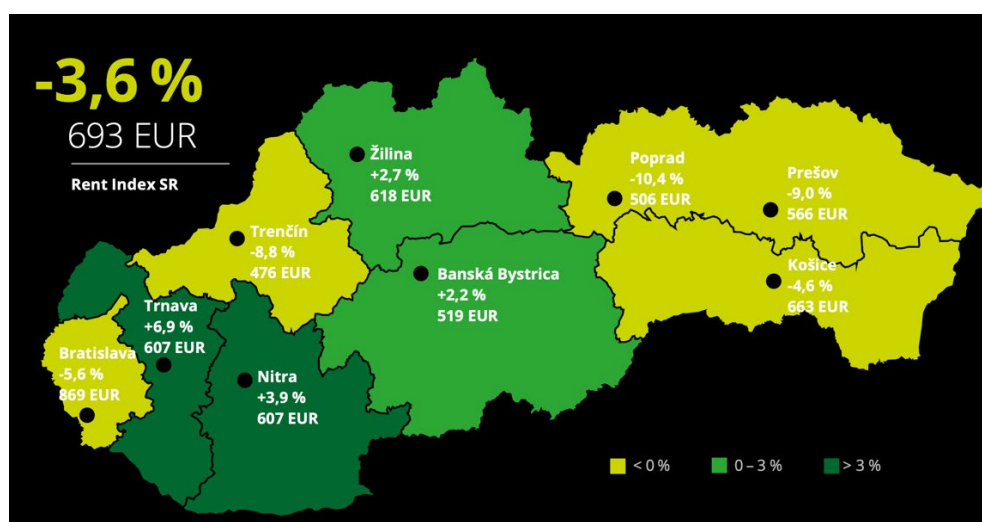
Zdroj: Národná banka Slovenska – Vývoj cien nehnuteľností na bývanie v SR 2023

Ceny nehnuteľností sú úzko späté s dostupnosťou hypotekárnych úverov. Priemerná výška úrokových sadzieb na všetkých hypotekárnych úveroch, splácaná aktuálnymi dlžníkmi je prezentovaná v grafe 11.

Graf 11: Úrokové sadzby domácností – všetky úvery
Zdroj: Národná banka Slovenska - finančný kompas 2024

Alternatívou ku kúpe nehnuteľnosti je využitie možnosti nájomného bývania. Ceny nájomného za byt na Slovensku sa líšia podľa veľkosti bytu či lokality. Graf 12 prezentuje údaje Rent Index SR, ktorý zisťuje priemernú ponukovú cenu mesačného nájomného dostupných bytov v EUR za bytovú jednotku vo vybraných mestách Slovenskej republiky a udáva percentuálnu zmenu ceny nájomného v porovnaní s predchádzajúcim obdobím (Q3 2023). Dáta sa získavajú z realitných portálov.

Graf 12: Rent Index Q4 2023
Zdroj: Deloitte 2023

ZÁVER

Bývanie je súčasťou sociálneho rozvoja, zdokonaľovania kvality života individua aj spoločnosti. Dostupnosť bývania na Slovensku je predmetom mnohých diskusií, nakoľko rezidenčné osamostatnenie mladých ľudí sa stáva čoraz nedostupnejšie. Slováci dlhodobo preferujú vlastníctvo nehnuteľností pred nájomným bývaním, nakoľko považujú nehnuteľnosti za najlepšiu investíciu. U väčšiny obyvateľstva tvorí hlavnú časť ich majetku práve nehnuteľnosť. Predaj a nákup nehnuteľností na bývanie už niekoľko rokov na Slovensku prevažne rastie čo bolo sprevádzané výrazným rastom cien. V roku 2022 ceny bývania dosiahli rekordné úrovne a zároveň aj v dôsledku rastu úrokových sadzieb sa dostupnosť bývania prudko zhoršila, čo pocítili najmä nižšie a stredné príjmové skupiny. Aktuálne však ani citeľný pokles cien nehnuteľností nedokáže dostatočne vykompenzovať zvýšené úrokové náklady spojené s úverom na bývanie, a preto sa dostupnosť bývania pre mladých ľudí aj naďalej zhoršuje.

Mnoho mladých na Slovensku sa nedokáže osamostatniť, nakoľko štátna politika v oblasti nájomného bývania pre mladých stagnuje. Ak chcú vlastné bývanie, narážajú na mnoho komplikácií, ktoré možno zhrnúť ako: prevažne rastúce ceny nehnuteľností, sprísnené podmienky na získanie hypotekárneho úveru (je potrebné mať nasporených minimálne 10 % z ceny nehnuteľnosti), rastúce úrokové sadzby, nízka ponuka nájomného bývania, nižšie príjmy, nevhodná kvalifikácia a pod.

Príspevok vznikol ako výstup projektu VEGA č. 1/0055/22 Význam smart technológií v procese zmierňovania ekonomických a sociálno-psychologických dopadov pandémie COVID-19 na kvalitu života občanov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ARNETT, Jeffrey Jensen. *Emerging Adulthood*. Online. New York: Oxford University Press, 2014. ISBN 9780199929382. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199929382.001.0001>. [cit. 2024-03-26].
2. BILLARI, Francesco C. a LIEFBROER, Aart C. Towards a new pattern of transition to adulthood? Online. *Advances in Life Course Research*. 2010, roč. 15, č. 2-3, s. 59-75. ISSN 15694909. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2010.10.003>. [cit. 2024-03-26].
3. DELOITTE. *Rent Index Q4 2023* [online]. 2023 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/sk/Documents/rent-index/SK_Rent_Index_2023_Q4.pdf
4. EUROSTAT. *Estimated average age of young people leaving the parental household by sex* [online]. 2022 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/yth_demo_030/default/bar?lang=en

5. EUROSTAT. *Share of people living in households owning or renting their home* [online]. 2021 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/housing/vis/01_01_01/index.html
6. Fahrenberg, J., Myrtek, M., Schumacher, J., Brähler, E.: *Fragebogen zur Lebenszufriedenheit (FLZ)*. Handanweisung. Goettingen: Hogrefe. 2000.
7. NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA - FINANČNÝ KOMPAS. *Úrokové sadzby domácností – všetky úvery* [online]. 2024 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: <https://www.financnykompas.sk/grafy/urokove-sadzby>
8. NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. *Vývoj cien nehnuteľností na bývanie v SR 2023* [online]. 2023 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: <https://nbs.sk/statisticke-udaje/vybrane-makroekonomicke-ukazovatele/ceny-nehnutelnosti-na-byvanie/vyvoj-cien-nehnutelnosti-na-byvanie-v-sr/>
9. PETRUSEK, Miloslav; MAŘÍKOVÁ, Hana a VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
10. SLOVENSKÁ SPORITELŇA. *Mladí opúšťajú mama hotel až po tridsiatke. Dôvodom sú financie* [online]. 2019 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: <https://www.sbsp.sk/sk/aktuality/2019/5/16/mladi-opustaju-mama-hotel-az-po-tridsiatke-dovodom-su-financie>
11. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY - FINANČNÝ KOMPAS. *Vývoj priemernej mzdy* [online]. 2024 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: <https://www.financnykompas.sk/grafy/vyvoj-priemernej-mzdy>
12. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Obyvateľstvo podľa trvalého pobytu, veku, dosiahnutého vzdelania, ekonomickej aktivity, zamestnania, štátnej príslušnosti a veku* [online]. 2021 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: <https://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/SODB/hc13okr/Obyvatelstvo%20podla%20trvalého%20pobytu,%20veku,%20dosiahnutého%20vzdelania,%20ekonomickej%20aktivity,%20zamestnania,%20štátnej%20príslušnosti%20a%20veku%20-%20HC13>
13. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Priemerná mesačná mzda podľa odvetví* [online]. 2023 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: [http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID\(%22i2F54CEABC9464EB6B9D47D7B63C86C2B%22\)&ui.name=Priemerná%20mesačná%20mzda%20podla%20odvetví%20%5Bpr0205qs%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=/cognosext/cps4/portlets/common/close.html&run.outputLocale=sk](http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID(%22i2F54CEABC9464EB6B9D47D7B63C86C2B%22)&ui.name=Priemerná%20mesačná%20mzda%20podla%20odvetví%20%5Bpr0205qs%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=/cognosext/cps4/portlets/common/close.html&run.outputLocale=sk)
14. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Vekové zloženie - SR, oblasti, kraje, okresy, mesto, vidiek* [online]. 2023 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID%28%22i40A03AF2150C41DE8BE98D0C0C41A764%22%29&ui.name=Vekové%20zloženie%20-%20SR%2C%20oblasti%2C%20kraje%2C%20okresy%2C%20mesto%2C%20vidiek%20%5Bom7009rr%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2F%2Fcognosext%2Fcps4%2Fportlets%2Fcommon%2Fclose.html&run.outputLocale=sk
15. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. *Mesačná štatistika o počte a štruktúre uchádzačov o zamestnanie a voľných pracovných miestach január 2024* [online]. 2024 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2024.html?page_id=1335212
16. VIDOVÁ, Jarmila. *Bývanie a kvalita života. Aktuální otázky sociální politiky - teorie a praxe* [online]. 2007, I. (1), 71-76 [cit. 2024-03-26]. ISSN 1804-9109. Dostupné z: <https://ojs.upce.cz/index.php/aosp/article/view/26>

KONTAKT

PhDr. Darina Koreňová, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
darina.korenova@upjs.sk

PANDÉMIA COVID-19 A JEJ DOSAH NA SOCIÁLNE, EKONOMICKÉ A PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY KVALITY ŽIVOTA

THE COVID-19 PANDEMIC AND ITS IMPACT ON THE SOCIAL, ECONOMIC AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE QUALITY OF LIFE

Lenka LACHYTOVÁ, Vitalii HOROVENKO

Abstract

The COVID-19 pandemic negatively affected the performance of the economy, the social life of society and caused an economic collapse. Public administration interventions during the pandemic period, such as isolation and closure of public spaces, significantly affected the daily life of individuals. The economic turbulence caused by the pandemic had a negative impact on the financial stability of families and the psychological health of individuals. The closure of schools and universities threatened people's education and social integration. Travel restrictions and the introduction of mandatory quarantine led to increased isolation of individuals and weakened social ties among people. The aim of the article is to approximate the consequences of the COVID-19 pandemic on the social, economic and psychological aspects of the quality of life of society.

Keywords: COVID-19, pandemic, quality of life, impact, public administration

ÚVOD

Krída COVID-19 spôsobila hlboký hospodársky pokles po celom svete. Vlády štátov, národné, nadnárodné a medzinárodné organizácie fungovali v kontexte radikálnej neistoty a čelili ťažkým obchodným rozhodnutiam vzhľadom na zdravotné, ekonomické a sociálne výzvy. Pandémia COVID-19 sa rozšírila po celom svete a ukázala vysoký stupeň vzájomnej prepojenosti, ale zároveň zraniteľnosti spoločenských. V priebehu prvých troch mesiacov roku 2020 sa koronavírus stal globálnou pandémiou. Do novembra 2020 sa COVID-19 rozšíril do takmer všetkých krajín a ovplyvnil viac ako 50 miliónov ľudí po celom svete. V súvislosti s pandémiou sa prijímali rôzne opatrenia na zamedzenie šírenia vírusu a podporu systémov zdravotnej starostlivosti. Školy a univerzity boli na jar roku 2020 zatvorené pre viac ako miliardu študentov všetkých vekových kategórií. Viac ako polovica svetovej populácie bola vystavená riziku izolácie v dôsledku prísne uplatňovaných opatrení. Je to prvýkrát v histórii, čo sa opatrenia uplatnili v

takomto rozsahu. Pandémia COVID-19 a prijaté opatrenia vyvolali najväčší pokles hospodárskej aktivity za posledné roky. Obmedzenia, ktoré štáty zaviedli vyžadovali vysoké ekonomické náklady, čiastočné alebo úplné pozastavenie obchodnej činnosti v mnohých sektoroch. Zatváranie tovární, ktoré ovplyvnilo dodávateľské reťazce podnikov a znemožnilo vykonávať plnohodnotnú pracovnú činnosť v rôznych sektoroch. Napriek tomu, že cieľom intervencií verejnej správy bolo obmedziť šírenie infekcie, opatrenia mali negatívne sociálne, ekonomické a zdravotné dopady. Cieľom článku je priblížiť dôsledky pandémie COVID-19 na sociálne, ekonomické a psychologické aspekty kvality života spoločnosti.

1 DOPADY PANDÉMIE NA SOCIÁLNE A EKONOMICKÉ PROSTREDIE

Koronavírus zanechal výrazné následky v celosvetovej ekonomike a ovplyvnil úroveň ekonomickej aktivity v každom regióne sveta. V reakcii na pandémiu, vlády po celom svete prijímali prísne opatrenia na obmedzenie šírenia infekcie. Cieľom týchto opatrení bolo chrániť fungovanie zdravotníckych systémov a najzraniteľnejších členov spoločnosti. Opatrenia zahŕňali karantény, zatvorenie obchodov a podnikov, zatvorenie vzdelávacích inštitúcií a obmedzenie pohybu ľudí. Opatrenia mali výraznejší dopad na úroveň ekonomickej aktivity v niektorých špecifických odvetviach, napríklad turistika, kultúra a gastro prevádzky.

Ekonomické dôsledky mali globálnu a dlhodobú podobu, napríklad:

- Vyššia nezamestnanosť a zníženie miezd znížovali dopyt v celoeconomickej rovine;
- Zvýšená neistota odkladala investície domácností a podnikov;
- Zraniteľné a marginalizované spoločenstvá čelili bankrotu (Copenhagen Economics 2020).

Ekonomické dopady pandémie boli výraznejšie v rozvíjajúcich sa ekonomikách, kde príjmové straty spôsobené pandémiou odhalili a prehĺbili existujúce ekonomické nerovnosti. V pandemickom období sa ukázalo, že väčšina domácností a firiem nebola dostatočne pripravená na zvládnutie krízy z dôvodu príjmového úbytku, dĺžke trvania pandémie a prijatých opatrení. Podľa údajov Svetovej banky (2022) viac ako 50 percent domácností v rozvíjajúcich sa a pokročilých ekonomikách nebolo schopných uspokojiť svoje základné potreby počas viac ako troch mesiacov z dôvodu straty príjmu. Priemerný podnik mohol pokryť náklady hotovostnými rezervami najviac iba na 55 dní. Veľa domácností a firiem v rozvíjajúcich sa ekonomikách bojovalo s neudržateľnou úrovňou dlhu a mali problémy s jeho splácaním už pred krízou, keďže

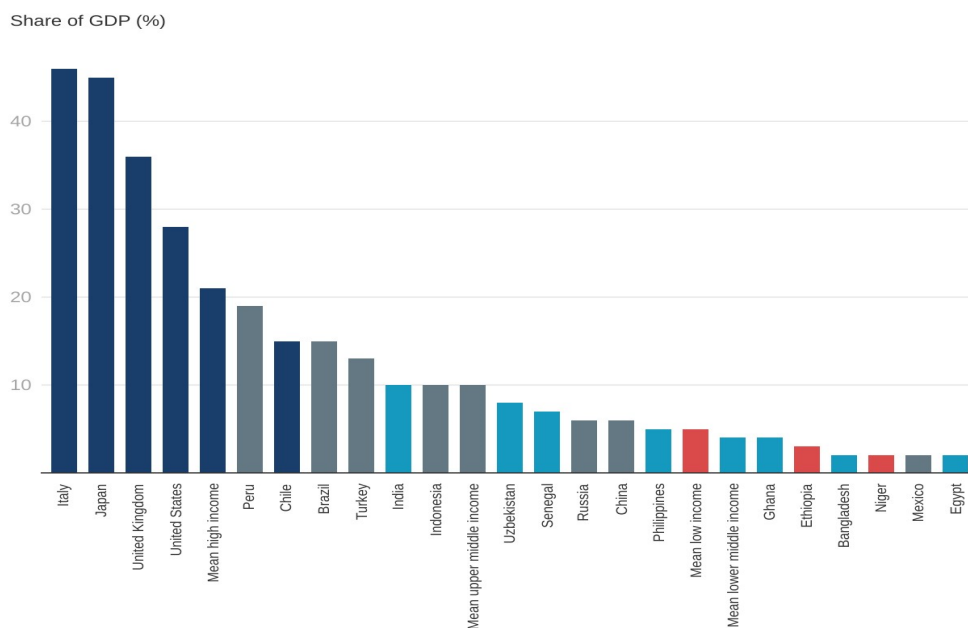
pandémia a súvisiace opatrenia v oblasti verejného zdravia viedli k výraznému poklesu celkového príjmu a príjmov z podnikania (TWB 2022).

Kríza spôsobená pandémiou COVID-19 mala dopad na globálnu chudobu a nerovnosť. Neprimerané príjmové straty medzi znevýhodnenými populáciami viedli k zvýšeniu globálnej chudoby a k nárastu ekonomickej a sociálnej nerovnosti v rámci krajín aj medzi nimi. Podľa prieskumných údajov Kuglera a kol., (2021) v roku 2020 bola dočasná nezamestnanosť vyššia v 70 percentách všetkých krajín pre pracovníkov, ktorí mali dokončené iba základné vzdelanie. Straty príjmu boli väčšie medzi mladými ľuďmi, ženami, samostatne zárobkovo činnými osobami (SZČO) a sezónnymi pracovníkmi s nižším stupňom vzdelania. Ženy boli ovplyvnené stratami príjmu a zamestnania pretože boli pravdepodobnejšie zamestnané v sektoroch viac postihnutých opatreniami lockdownu a sociálneho odstupu.

Podobne sa situácia vyvíjala aj medzi podnikmi. Menšie firmy, neformálne podniky a podniky s obmedzeným prístupom k úverom boli vo väčšej miere zasiahnuté príjmovými stratami. Väčšie firmy v pandemickom období mali možnosť pokryť náklady rezervami až na 65 dní, v porovnaní s 59 dňami pre stredné podniky a 53 a 50 dní pre malé a mikro-podniky. Okrem toho medzi mikropodniky, malé a stredné podniky, ktoré boli najviac postihnuté krízou, patrili ubytovacie a stravovacie služby, maloobchod a osobné služby (Kugler a kol., 2021).

Krátkodobé vládne reakcie na pandémiu boli rýchle a zahŕňali široké spektrum opatrení. Vlády používali politické nástroje, ktoré boli bezprecedentné alebo sa ešte nikdy nepoužívali v rozvíjajúcich sa ekonomikách v takom rozsahu, napríklad priame opatrenia na podporu príjmu a programy nákupu aktív centrálnymi bankami. Podľa Medzinárodného menového fondu, (2021) sa tieto programy veľmi líšili vo veľkosti a rozsahu, čiastočne preto, že veľa krajín s nízkymi príjmami sa snažilo mobilizovať zdroje pri obmedzenom prístupe k úverom a vysokých úrovniach vládneho dlhu pred krízou. Výsledkom bolo, že veľkosť fiškálnej reakcie na krízu ako podiel hrubého domáceho produktu (HDP) bol takmer jednotne veľký v krajinách s vysokými príjmami a takmer jednotne malý v krajinách s nízkymi príjmami.

Nasledujúci graf 1 poukazuje na to, že v stredne príjmových krajinách sa fiškálna reakcia značne líšila a zvyrazňuje značné rozdiely v schopnosti a ochote vlád vynaložiť prostriedky na podporné programy.

Graf 1: Fiškálna reakcia na krízu COVID-19 vo vybraných krajinách

Zdroj: Medzinarodny menovy fond 2021

Údaje vyjadrené v percentách, poukazujú na HDP a celkovú fiškálnu podporu, vypočítanú ako súčet „nadramcových opatrení“, ktoré ovplyvnili vládne príjmy a výdavky a medzisúčet opatrení na podporu likvidity (graf 1). Taliansko (46%), Japonsko (45%) a Veľká Británia (36%) sú krajiny s najvyšším podielom vynaložených prostriedkov na podporné programy (MMF 2021).

Pandémia COVID-19 mala rozdielny dopad na rôzne sektory a odvetvia priemyslu. S prijatými opatreniami po celom svete - uzavretie hraníc a obmedzenie cestovania, cestovný a turistický priemysel čelil výrazným negatívnym dopadom. Tieto opatrenia spôsobili pokles zamestnanosti v tomto odvetví a zníženie pozície na globálnom trhu. Na druhej strane, internetový obchod zaznamenal výrazný nárast, keďže čoraz viac ľudí sa obrátilo na online nákupy, buď dobrovoľne alebo nútene kvôli zatvoreniu kamenných obchodov počas pandémie. Predajný obrat spoločnosti Amazon dosiahol nové rekordy v rokoch 2020 a 2021, tento trend sa udržal aj v roku 2022 (Statista 2024).

Okrem ekonomických aspektov pandémie narušila mnohé črty vývoja v sociálnej sfére. Problém vzdelávania počas pandémie bol značný a ovplyvnil rôzne úrovne vzdelávacieho systému od predprimárneho vzdelávania až po vysokoškolské a ďalšie formy odbornej prípravy. Medzi najvýznamnejšie výzvy počas pandémie v oblasti vzdelávania patrila existencia sociálno-ekonomických nerovností, predčasné ukončenie školskej dochádzky, akademický neúspech, slabá kultúra vytvárania sietí a spolupráce, informačná priepasť, problém nepriaznivého prostredia pre učenie sa doma, nedostatok efektívnych inteligentných nástrojov a kapacity pre dištančné

vzdelávanie (Alizadeh a kol., 2023). Ďalšou oblasťou, ktorú zasiahli opatrenia v pandemickom období bol sociálny kapitál. Podľa Pitasa & Ehmera (2020), sociálny kapitál počas pandémie bol ovplyvnený vládnymi reakciami na šírenie vírusu od úrovne dôvery verejnosti v prijaté intervencie, situácie sociálnych vzťahov a sietí a od vplyvov, ktoré malo ochorenie na fyzické a duševné zdravie ľudí. Mnohé z reštriktívnych opatrení a ochranných plánov zavedených v reakcii na COVID-19 viedli k poklesu sociálneho kapitálu, najmä v dôsledku narušenia sociálnych vzťahov (Pitas a Ehmer 2020).

Počas pandémie sa sociálne vzťahy stretli s viacerými výzvami, ktoré ovplyvnili spôsob, akým ľudia spolu interagovali. Medzi hlavné dôvody patrila fyzická izolácia, zrušenie alebo obmedzenie verejných podujatí, zmeny v pracovnom a vzdelávacom prostredí a sociálne dištancovanie. Spoločne s výzvami počas pandémie sa objavili aj príležitosti na inováciu spôsobov komunikácie. Zvýšila sa dôležitosť sociálnych sietí a digitálnych technológií. Prechod na online komunikáciu bol pre niektoré skupiny obyvateľstva náročnejší, napríklad pre skupiny seniorov alebo marginalizovaných spoločností, čo zvyšovalo riziko sociálnej izolácie (Long a kol., 2021).

Sociálna mobilita, ktorá sa týka pohybu jednotlivcov alebo skupín ľudí v rámci spoločnosti, bola tiež ovplyvnená intervenciami verejnej správy v pandemickom období. Podľa Duenasa a kol., (2021) obmedzenia zamerané na sociálnu mobilitu viedli k rozdielnym výsledkom v krajinách s vysokými a nízkymi príjmami. Rozdiely boli identifikované na základe problémov ako je extrémna chudoba, neudržateľná zamestnanosť a nedostatky v infraštruktúre a podpore. V dôsledku priamych účinkov protipandemických opatrení na sociálny blahobyt obyvateľstva existuje riziko negatívneho vplyvu na budúce politiky súvisiace s kvalitou života a blahobytom, najmä v zraniteľných komunitách (Alizadeh a kol., 2023).

Pandémia, ktorá mala vplyv na každú oblasť ľudského života, zasiahla sociálne interakcie a zmeny v dynamike spoločnosti. Jedným z najvýraznejších aspektov tejto zmeny bola potreba sociálnej izolácie na zastavenie šíreniu vírusu. Izolácia, ktorá mala za následok oddelenie ľudí od ich bežného sociálneho prostredia a interakcií, ovplyvnila psychologické aspekty kvality života obyvateľstva. Okrem fyzickej zdravotnej hrozby sa izolácia stala kľúčovým faktorom ovplyvňujúcim duševné a emocionálne blaho jednotlivcov. Niektoré skupiny ako starší ľudia, osoby so zdravotným postihnutím, migranti alebo nízkopríjmové skupiny, boli vystavené väčšiemu riziku zraniteľnosti voči negatívnym dôsledkom sociálnej izolácie. Dôležité je venovať pozornosť tomu, ako sa s touto výzvou vyrovnali rôzne sociálne skupiny a komunity.

2 VPLYV IZOLÁCIE V PANDÉMICKOM OBDOBÍ NA SPOLOČNOSŤ

V prípade nebezpečenstva výskytu pandémie, Centrum pre kontrolu a prevenciu chorôb zaviedlo opatrenia na zmiernenie dopadov. Medzi tieto opatrenia patrili izolácia a karantény. Povinná izolácia a úplné pozastavenie fungovania podnikov a inštitúcií, vrátane zákazov zhromažďovania znamená, že v krajine je vyhlásený lockdown. Tento príkaz znamená obmedzenie slobody. V Nemecku, 23. marca 2020, bol vyhlásený lockdown a bol nariadený zákaz stretávania, pričom sa na verejnosti nemohli zhromažďovať viac ako dvaja ľudia. Museli sa zatvoriť reštaurácie, kaderníctva, salóny krásy, obchody s oblečením a iné prevádzky, ktoré boli okrem práce aj súčasťou obvyklého životného štýlu pre väčšiu časť populácie (Reiss & Bhakdi 2021). Na postoj ľudí majú negatívny dopad také udalosti, ktoré zapríčiňujú odstup z obvyklého sociálneho okruhu. Počas izolácie ľudia čelia problémom úzkosti, majú sklon k agresii a častým zmenám nálady. Za jeden z najzávažnejších negatívnych faktorov ovplyvňujúci život ľudí v izolácii je stres. Je to zdôvodnené tým, že u ľudí vyvolávajú stres také udalosti, ako obmedzenie slobody a každodenných činností. Pre tých, ktorí sú náchylní na duševné choroby môže mať osamelosť počas izolácie dlhodobé následky. Podľa Brooksa a kol., (2020) akákoľvek nútená izolácia na dobu dlhšiu ako 10 dní vedie k depresii a úzkosti. Z tohto dôvodu má izolácia nielen fyzické ale aj psychologické dopady na kvalitu života ľudí (Brooks a kol., 2020).

Tabuľka 1 poukazuje na mieru vplyvu sociálnej izolácie na predčasnú úmrtnosť v porovnaní s ostatnými rizikovými faktormi, ktorými sú osamelosť a osamelý život.

Tabuľka 1: Priemerné veľkosti vplyvu sociálnej izolácie na predčasnú úmrtnosť

Opatrenia	Počet štúdií	OR+ <i>pomer pravdepodobnosti</i>	SE <i>veľkosť vplyvu</i>	95% CI <i>interval spoľahlivosti</i>
Sociálna izolácia	3	1.83	0.19	[1.27, 2.63]
Žijúci osamelo	20	1.51	0.07	[1.32, 1.74]
Životná osamelosť	8	1.49	0.11	[1.22, 1.84]
Celkovo	31	1.53	0.04	[1.38, 1.70]

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov Holt-Lunstad a kol., 2015

Analýza vedeckej literatúry, ktorú vykonali Julianne Holt-Lunstad a kol. (2015), zahŕňajúca viac ako 70 štúdií a 3,4 milióna ľudí, poukazuje na to, že sociálna izolácia, vyhlásená na dobu neurčitú, zvyšuje riziko predčasnej úmrtnosti. To znamená v priemere zvýšené riziko o 29 % a pre tých, ktorí žili sami, o 32 % (Holt-Lunstad a kol., 2015). Napriek tomu, že sociálna izolácia bola

nevyhnutným mechanizmom na zastavenie šírenia pandémie, jej dôsledky ohrozili dĺžku a kvalitu života, najmä tých, ktorí žijú osamelo alebo sú závislí na pomoci iných.

Výskum Carletona (2020) poukazuje na vplyv dlhodobej izolácie na imunitný systém človeka. Pre silnú imunitu je dôležitý pokoj a rovnováha. V prípade, keď človek stratí rovnováhu a prepadne panike sa stáva zraniteľným. Nicholas Carlton tvrdí, že neschopnosť uspokojiť základné emocionálne potreby je dôležitým faktorom, ktorý vedie k vývoju poruchy osobnosti. Autor prichádza so zistením, že izolácia narúša imunitu človeka na bunkovej úrovni. Konkrétne dôvody takého vplyvu nie sú zistené, ale je dokázané, že ľudia v izolácii sú vystavení väčšiemu riziku psychických ochorení ako tí, ktorí sú spoločensky aktívni (Carleton 2020).

Uvedený výskum apeluje na riziká sociálnej exklúzie človeka, ktoré viedli k emocionálnej nestabilite a narušeniu sociálneho správania sa. Izolácia a osamelosť ako sociálny jav nemôže byť jediným dôvodom pre všetky vážne duševné poruchy, ale zhoršuje príznaky choroby. U ľudí s už existujúcimi poruchami duševného zdravia môže izolácia ešte viac zhoršiť stavy úzkosti. Najzraniteľnejšie skupiny ľudí sú úzkostní, depresívni a osamelí jedinci, ktorí majú často závažne somatické problémy. Symptómy, ktoré boli predtým liečené sa môžu počas izolácie zhoršiť, čo si vyžaduje ďalšiu starostlivosť nad rámec toho, čo bolo dostatočné. Preto sociálna izolácia robí ľudí s duševnými poruchami viac náchylnejšími na stresové reakcie počas izolácie. Izolácia v období pandémie viedla k prejavom „deštruktívnych duševných reakcií“ aj u zdravých ľudí. Medzi jednotlivé prejavy patrila fóbia, väčšie riziko náchylnosti k zlovykom alebo skreslené vnímanie reality. Ľudia, ktorí sú dlhodobo v stave paniky, strachu a chronického stresu majú oslabenú pozornosť a kognitívne funkcie (Bojko 2020). Zistenia týchto výskumov akcentujú dlhodobé následky, ktoré môže spôsobiť izolácia. Preto je potrebné skúmať a analyzovať všetky dopady pandémie COVID-19 rovnako. Vplyv pandémie na spoločnosť je komplexný a mnohostranný. Porozumenie týmto faktorom je kľúčom k efektívnemu zvládnutiu tejto výzvy a budovaniu odolnejšej spoločnosti do budúcnosti.

ZÁVER

Pandémia COVID-19 výrazne ovplyvnila sociálne, ekonomické a psychologické aspekty kvality života jednotlivcov a spoločnosti ako celku. Opatrenia a obmedzenia zasiahli do sociálnych a hospodárskych väzieb spoločnosti. Ekonomické dôsledky pandémie - strata pracovných miest a hospodárska neistota, mali negatívny vplyv na finančnú stabilitu jednotlivcov a rodín, čo ovplyvnilo ich životné podmienky. Z psychologického hľadiska sa prejavovali významné úrovne

stresu, úzkosti a depresie, čo bolo spojené so strachom a neistotou v súvislosti s pandémiou a jej dopadmi.

Opatrenia ako sociálne dištancovanie a karanténa vyhlásené počas pandémie boli účinnou taktikou na ochranu ľudí a tých najzraniteľnejších skupín obyvateľstva. Pre marginalizované skupiny by sa tieto opatrenia mali vykonávať s ohľadom na záruky prístupu k sociálnej podpore a starostlivosti. Táto situácia poukázala na špecifické výzvy a potreby, ktorým čelili ľudia v čase krízy preto vzniká potreba plánovať a realizovať reakcie, ktoré budú overené a ciele. Okrem fyziologických problémov je dôležité sledovať a analyzovať, ako sa spoločnosť a štát pripravovali k zavedeniu jednotlivých opatrení.

Príspevok je súčasťou riešenia projektu VVGS-2023-2757 Líderstvom k sociálno-ekonomickým inováciám a princípom sociálnej a solidárnej ekonomiky a projektu VEGA 1/0055/22 Význam smart technológií v procese zmiernenia ekonomických a sociálno-psychologických dopadov pandémie COVID-19 na kvalitu života občanov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ALIZADEH, H., Sharifi, A., DAMANBAGH, S. a kol., 2023. *Impacts of the COVID-19 pandemic on the social sphere and lessons for crisis management: a literature review*. Nat Hazards 117, 2139–2164 (2023). doi: <https://doi.org/10.1007/s11069-023-05959-2>
2. BOJKO, O., 2020. *Dynamics of psychological reactions at the initial stage of the COVID-19 pandemic*. Vol. 12, № 2. s. 108–126. Doi:10.17759/psyedu.2020120207
3. BROOKS, K., a kol., 2020. *The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence*, Lancet 395, 14, 395(10227), s. 912-920. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30460-8.
4. CARLETON, N., 2020. *Speech on The 2020 Royal Mach-Gaensslen Prize for Mental Health Research has been awarded to Dr. R. Nicholas Carleton for his transformational work on the well-being of public safety personnel*. DOI: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/11f0019m/11f0019m2019015-eng.htm>
5. Copenhagen Economics. 2020. *Economic consequences of the covid-19 pandemic* (online), (03.03.2024). Dostupné na internete: <https://copenhageneconomics.com/publication/economic-consequences-of-the-covid-19-pandemic/>
6. DUENAS a kol., 2021. *Changes in mobility and socioeconomic conditions during the COVID-19 outbreak*. Human. Social Sci. Commun; 8(1):101.
7. HOLT-LUNSTAD, J., a kol., 2015. *Loneliness and social isolation as risk factors for mortality: a meta-analytic review*, Perspect Psychol Sci, 10(2), s. 227-37. doi:10.1177/1745691614568352.
8. International Monetary Fund, 2021. *Government Support Is Vital as Countries Race to Vaccinate*. (online), (03.03.2024). Dostupné na internete: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2021/01/20/fiscal-monitor-update-january-2021>
9. KUGLER, M. a kol., 2021. *How Did the COVID-19 Crisis Affect Different Types of Workers in the Developing World?*. The World Bank, Washington, DC.

10. LONG, E., a kol., 2022. *COVID-19 pandemic and its impact on social relationships and health*, *Journal of Epidemiology and Community Health*, vol. 76, no. 2, s. 128-132.
<https://doi.org/10.1136/jech-2021-216690>
11. PITAS, N., EHMER, C. 2020. *Social Capital in the Response to COVID-19*. *American Journal of Health Promotion*; 34(8):942-944. doi:10.1177/0890117120924531
12. REISS, S., & BHAKDI, K., 2021. *Korona, fakty a čísla*. ISBN: 978-80-973756-0-7
13. STATISTA, 2024. Impact of the coronavirus pandemic on the global economy - Statistics & Facts. (online), (06.03.2024). Dostupné na internete:
<https://www.statista.com/topics/6139/covid-19-impact-on-the-global-economy/#topicOverview>
14. The World Bank. 2022. *Chapter 1. The economic impacts of the COVID-19 crisis*. (online), (03.03.2024). Dostupné na internete:
<https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2022/brief/chapter-1-introduction-the-economic-impacts-of-the-covid-19-crisis>

KONTAKT

doc. PhDr. Lenka Lachytová PhD., MBA
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
lenka.lachytova@upjs.sk

Mgr. Vitalii Horovenko
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
vitalii.horovenko@student.upjs.sk

VYBRANÉ INDIKÁTORY SOCIÁLNO-EKONOMICKÝCH EKOSYSTÉMOV KRAJÍN EURÓPSKEJ ÚNIE

SELECTED INDICATORS OF SOCIO-ECONOMIC ECOSYSTEMS OF EUROPEAN UNION COUNTRIES

Lenka PČOLINSKÁ

Abstract

The article is focused on mapping the need and establishment of social and solidarity economy after the analysis of chosen socio-economic indicators in the countries of the European Union. Factors of the global environment such as the Covid-19 pandemic, the war in Ukraine, the energy crisis or inflation have negatively affected society in recent years and created a prerequisite for increasing the vulnerability of several social groups. The role of the social and solidarity-based economy is to help to address their impacts like increased unemployment, the risk of poverty or income inequality through the implementation of policies that will allow to create effective solutions to these socio-economic problems. The aim of the article is to evaluate and compare socio-economic ecosystems in the countries of the European Union by analyzing selected socio-economic indicators.

Keywords: *social economy, solidarity economy, socio-economic indicators*

ÚVOD

Mapovanie sociálno-ekonomických ekosystémov v krajinách Európskej únie je dôležité z hľadiska posúdenia a etablovania sociálnej a solidárnej ekonomiky. Sociálna a solidárna ekonomika môže byť, a už aj v niektorých krajinách je, nástrojom zmiernenia a riešenia problémov, ktoré súvisia s globálnymi zmenami a krízami uplynulých rokov: pandémie Covidu, vojnový konflikt na Ukrajine zasahujúci krajiny Európy či inflačné zmeny. Článok analyzuje vybrané sociálno-ekonomické indikátory, v ktorých sa môže odrážať sociálno-ekonomická situácia v jednotlivých krajinách, čo môže poslúžiť k implementácii riešení sociálnej a solidárnej ekonomiky. Ekonomické indikátory zahŕňajú hodnotenie produktivity a pracovného začlenenia obyvateľstva, príjmovej nerovnosti či miery rizika chudoby. Na druhej strane, zo sociálnych indikátorov je analyzovaná pomoc vlád krajín v podobe sociálnych výdavkov, výdavkov počas práceneschopnosti a výdavkov na vzdelávanie.

1 SOCIÁLNA A SOLIDÁRNA EKONOMIKA

Sociálna ekonomika podľa Defournyho a kol. (1999) zahŕňa všetky ekonomické činnosti vykonávané podnikmi, predovšetkým družstvami, asociáciami a spoločnosťami vzájomného prospechu, ktorých etika vyjadruje nasledujúce zásady: poskytovanie služby svojim členom alebo komunite je prioritnejšie ako zisk, je pre nich príznačné autonómne riadenie a demokratický rozhodovací proces, prioritizujú ľudí a prácu nad kapitálom pri rozdeľovaní výnosov. Sociálna ekonomika bola prvýkrát ukotvená vo francúzskej legislatíve už v roku 1981. Z európskych krajín bolo Francúzsko prvou krajinou (Syrovátková, 2010), kde sa tento pojem začal používať, odvtedy sa tento pojem etabloval aj v ďalších krajinách Európskej únie a bol prijatý aj Medzinárodnou organizáciou práce (MOP) a Organizáciou pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD). Rada Európskej únie definovala sociálnu ekonomiku ako kľúčovú hybnú silu pre ekonomický a sociálny rozvoj v Európe (Council of the European Union in Pčolinská, 2021). Sociálna ekonomika napomáha rozvíjať spoločnosť rovnakých príležitostí, formovať podmienky podpory a realizácie ľudského a sociálneho kapitálu každého občana, a to aj s využitím princípov solidarity, subsidiarity a individuálnych schopností (Pčolinská, 2021).

Pojem „solidarita“ má pôvod vo francúzskych právnych dejinách ako "kolektívna zodpovednosť" a hoci v súčasnom jazyku zriedka toto znamená, dôraz zostáva na kolektívnosti (Scholz, 2015). Solidárna ekonomika je definovaná ako súhrn aktivít, ktoré prispievajú k demokratizácii ekonomík prostredníctvom zapojenia občanov. Má dvojakú funkciu: ponúkať produkty a služby a vytvárať sociálne väzby a solidaritu medzi členmi sociálnych skupín a solidaritu medzi skupinami a spoločnosťou. Solidárna ekonomika je založená na prieniku nepeňažnej, redistribučnej a trhovej ekonomiky (Dohnalová a kol., 2015).

Sociálna a solidárna ekonomika sa chápe ako vzájomný vzťah spoločností a participatívnych združení, tvorených družstvami, vzájomnými spoločnosťami, sporiteľňami, zamestnaneckými fondmi, komunitnými podnikmi, združeniami, ktoré sa venujú výrobe, distribúcii a spotrebe tovarov a služieb, neziskovo a v solidarite (Machín, Alemán, Rodríguez, 2017). Solidarita je sociálna prax, ktorá mobilizuje vzťahy (sociálny kapitál) a inštitúcie (inštitucionálny kapitál) (Bénédictine, Patrick, 2023). Vo všeobecnom rámci sa zavádzajú spoločné sociálne solidárne riešenia a navrhuje sa úloha inštitúcií ekonomiky sociálnej solidarity podporovať etiku spoločného dobra ako nevyhnutnú (ale nie dostatočnú) podmienku pre rozšírenie a presadzovanie účasti ľudí na spoločnej aktivite a v praxi (Salustri, 2021). Niektorí autori spájajú tretí sektor s ekonomikou založenou na solidarite a prieniku rozdielnych ekonomických princípov a nazývajú ho solidárna ekonomika (Laville, J.-L. In: Dohnalová, Deverová, Legnerová, Pospíšilová, 2015).

Sociálne a solidárne inštitúcie zohrávajú kľúčovú úlohu pri podpore inkluzívnej a udržateľnej spoločnosti, keďže prispievajú k identifikácii a zachovaniu zásob kritického kapitálu viacrozmernej povahy (ľudského, sociálneho, územného, environmentálneho) a rozširovaniu prístupu k výrobným zdrojom a základným tovarom a službám a zároveň podporujú redistribučnú spravodlivosť a medzigeneračnú spravodlivosť (Salustri, 2021). Sociálna ekonomika sa stáva v rámci Európskej únie a členských štátov významnou preto, že má významnú úlohu pri riešení ekonomickej krízy a krízy sociálnych štátov (Dohnalová, a kol. 2015).

2 SKÚMANÁ PROBLEMATIKA A POUŽITÉ METÓDY

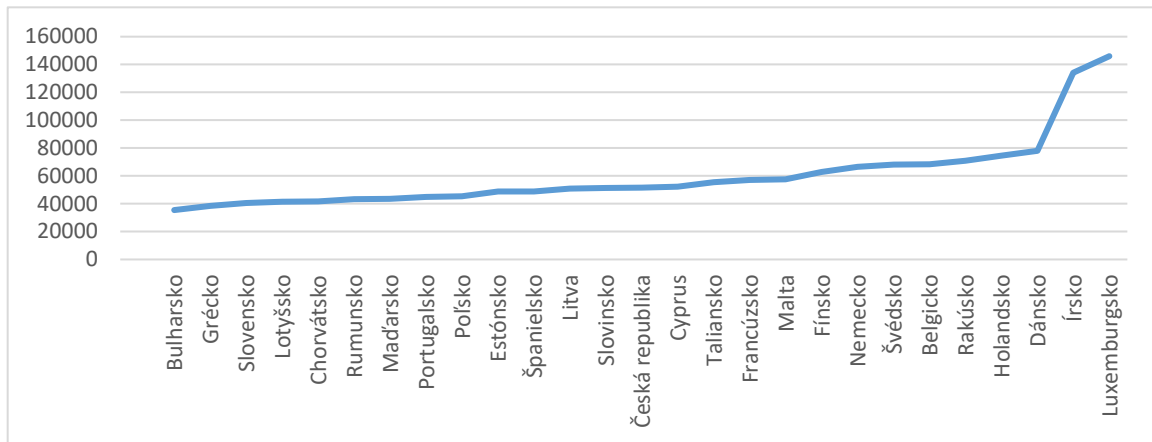
Cieľom článku je analýzou vybraných sociálno-ekonomických indikátorov zhodnotiť a porovnať sociálno-ekonomické ekosystémy v krajinách Európskej únie a navrhnúť možné riešenia využitia sociálnej a solidárnej ekonomiky. V článku boli použité metódy analýzy, syntézy, komparácie, indukcie a dedukcie. Vychádzali sme zo sekundárnych dát OECD, konkrétne z materiálu *Mapping social and solidarity economy ecosystems around the world* z roku 2023. Dáta získané OECD poukazujú na to, že sociálna a solidárna ekonomika nie je definovaná a vnímaná unitárne, ale v každej krajine má svoje vlastné vymedzenie, jednak v definovaní pojmov, v legislatíve, ale aj vo vymedzení subjektov, ktoré sociálnu a solidárnu ekonomiku reprezentujú. Pre hodnotenie sociálno-ekonomických ekosystémov sme vybrali tieto indikátory: *ekonomické* (HDP, Miera účasti pracovnej sily, Mladí ľudia bez práce, vzdelávania a praxe, Príjmová nerovnosť, Miera rizika chudoby) a *sociálne* (Sociálne výdavky Verejné výdavky na pracovnú neschopnosť, Verejné výdavky na vzdelávanie). Na týchto faktoroch zhodnotíme potrebu implementácie riešenia sociálnej a solidárnej ekonomiky.

3 ANALÝZA EKONOMICKÝCH A SOCIÁLNYCH INDIKÁTOROV

3.1 Ekonomické indikátory

Prvým ekonomickým indikátorom je **Hrubý domáci produkt**. Hrubý domáci produkt (HDP) je štandardným meradlom pridanej hodnoty vytvorenej prostredníctvom výroby tovarov a služieb v krajine počas určitého obdobia (OECDa, 2024). Údaje Eurostatu hodnotia tento ukazovateľ za rok 2022. Ukazovateľ je vyjadrený v amerických dolároch (USD) na obyvateľa. Najvyšší HDP je v krajinách Luxemburgsko, Írsko a Dánsko. Dosahuje od 80.000 USD do 140.000 USD vyprodukovaných na jednu osobu. Najnižší HDP je v Bulharsku, Grécku a Slovensku. Slovensko

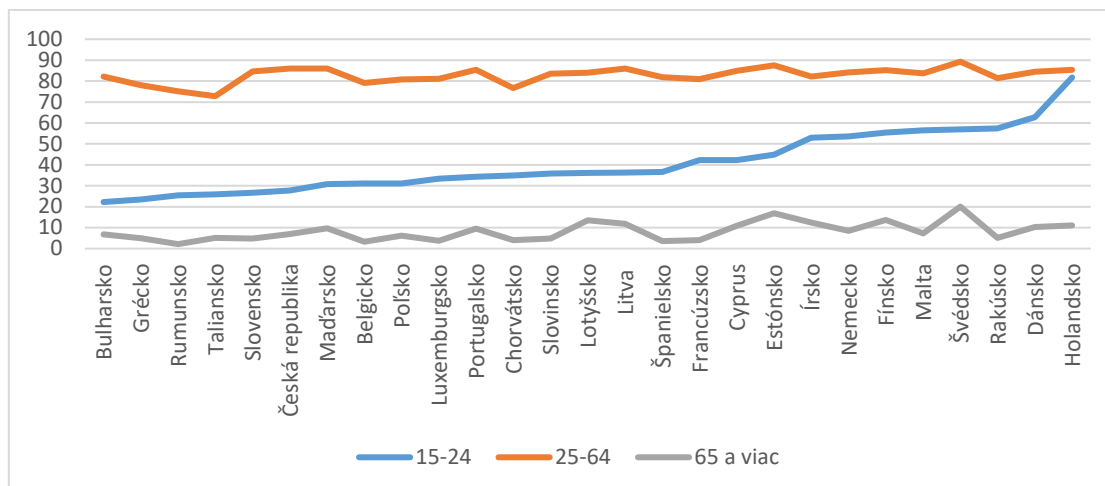
je za rok 2022 na 3. najnižšej priečke rebríčka. Ak sa pozrieme na ďalšie krajiny strednej Európy, najvyšší HDP dosiahla Česká republika.

Graf 1: Hrubý domáci produkt (USD/obyvateľ)

Zdroj: OECDa, 2024

Ďalším ekonomickým indikátorom je **Miera účasti pracovnej sily**. Vypočíta sa ako podiel pracovnej sily na celkovej populácii v produktívnom veku. Obyvateľstvo v produktívnom veku sa vzťahuje na ľudí vo veku 15 až 64 rokov. Tento ukazovateľ je rozdelený podľa vekových skupín a meria sa ako percento každej vekovej skupiny (OECDb, 2024). Na grafe 2 je Miera účasti pracovnej sily rozdelená farebne podľa vekových kategórií. Najvyšší podiel na práci má prirodzene veková kategória pracovnej sily 25-64 rokov. Najnižšiu mieru účasti a výkonu práce vo všetkých krajinách predstavuje seniorský vek – nad 65 rokov. Pri porovnaní krajín Európskej únie vidíme, že najväčšie rozdiely sú vo vekovej kategórii 15-24 rokov, kde najnižší podiel zapojenia mladých ľudí do pracovnej činnosti je v krajinách ako Bulharsko, Grécko, Rumunsko, Taliansko a Slovensko. Najvyšší podiel, až 70% tejto vekovej kategórie vykonáva pracovnú aktivitu v Holandsku a Dánsku (vyše 60% populácie v tejto kategórii).

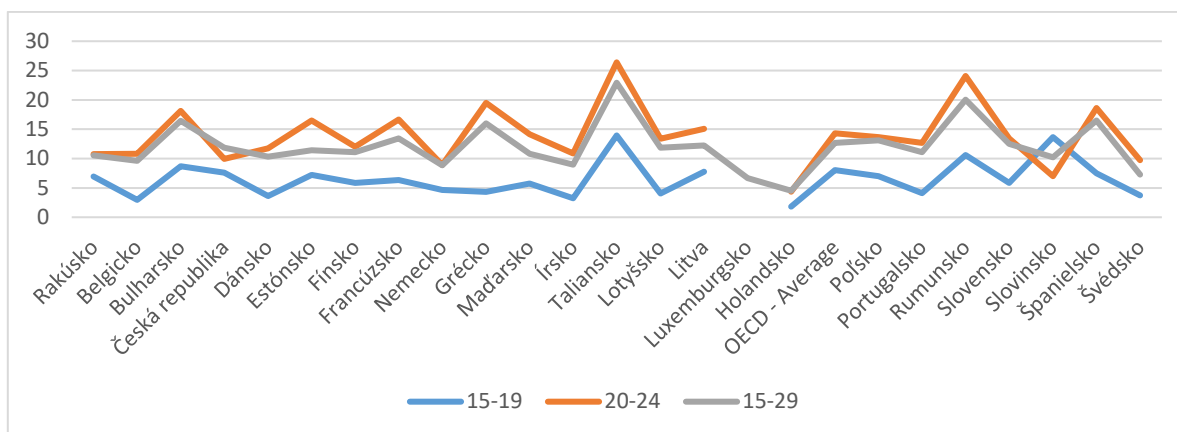

Graf 2: Miera účasti pracovnej sily

Zdroj: OECDb, 2024

Oproti slovenskej účasti mladých na pracovnej sile je to skoro o 30% viac v týchto krajinách. Zapojenie do pracovnej činnosti znamená zamestnanosť a prístup k príjmu, ktorý umožňuje človeku rozvoj nielen po ekonomickej stránke. Z tohto rozdelenia môžeme dedukovať, že sa v niektorých krajinách vytvára priestor pre nedostatočnú integráciu mladých ľudí do pracovnej činnosti. Konkrétne sa jedná o krajiny ako Bulharsko, Grécko, Rumunsko, Taliansko a Slovensko. Zamestnávanie mladých ľudí môžu sprevádzať výhody i nevýhody pre produktivitu práce. Výhodou môže byť vyšší pracovný výkon a rýchla adaptácia na zmenu pracovných podmienok, nevýhodou dlhšie zaúčanie, chýbajúca prax a málo odborných skúseností, či chýbajúce pracovné návyky. Na výsledky tohto ukazovateľa nadväzuje ďalší: Podiel mladých ľudí, ktorí nie sú zamestnaní, ani nie sú v procese vzdelávania alebo odbornej prípravy.

Ukazovateľ **Podiel mladých ľudí, ktorí nie sú zamestnaní, ani nie sú v procese vzdelávania alebo odbornej prípravy (NEET)** vyjadruje percentuálny podiel z celkového počtu mladých ľudí v príslušnej vekovej skupine podľa pohlavia. Mladým ľuďom, ktorí nie sú zamestnaní, ani nie sú v procese vzdelávania alebo odbornej prípravy, hrozí sociálne vylúčenie. Ide o jednotlivcov s príjmom pod hranicou chudoby, ktorým chýbajú zručnosti na zlepšenie ich ekonomickej situácie (OECDc, 2024). Najvyšší podiel vo všetkých troch vekových kategóriách je v Taliansku a možno povedať, že v Taliansku je najviac mladých ľudí, ktorí nemajú prácu, sú mimo vzdelávací proces a nevykonávajú ani odbornú prípravu. Z ďalších krajín, u ktorých ide o vyššie % podiely môžeme podobný trend badať v krajinách: Rumunsko, Grécko, Španielsko a Bulharsko.

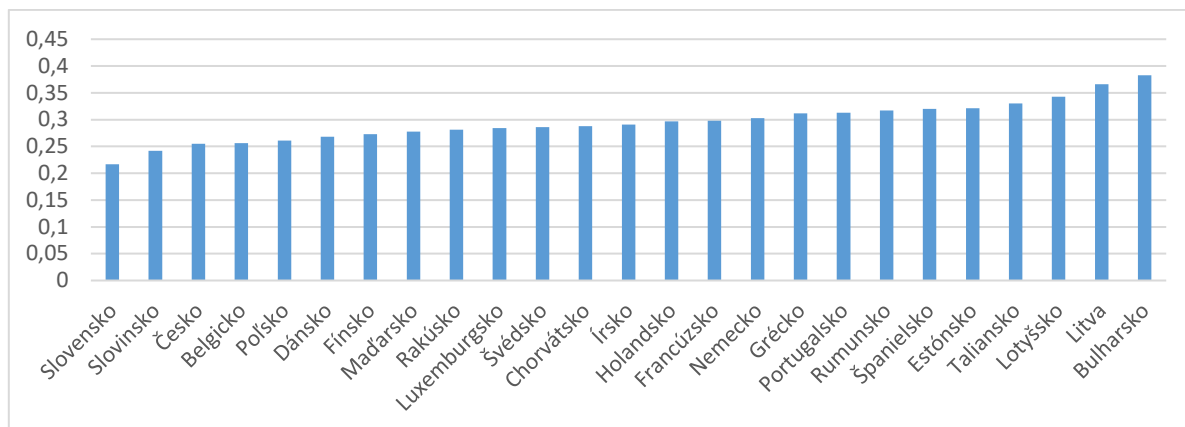
Graf 3: Mladí ľudia bez práce, mimo vzdelávanie a odbornú prípravu (NEET)

Zdroj: OECDc, 2024

Celkovo najvyšší podiel na celkovej počte obyvateľov bez práce, bez vzdelávania a bez odbornej prípravy je medzi mladými vo vekovej kategórii 20-24 rokov. Ide často o absolventov vysokých škôl, alebo prvého stupňa vysokých škôl, ktorí majú problém nájsť si prácu. Najnižší podiel vo všetkých vekových kategóriách má Holandsko. Nízke podiely tejto skupiny mladých ľudí sú ešte v krajinách: Belgicko, Švédsko a Dánsko. (Dáta sú za rok 2022, v prípade Švédska je to rok 2021, údaje za Luxemburgsko, Cyprus, Maltu a Chorvátsko chýbajú).

Ďalším ekonomickým indikátorom, ktorý hovorí o sociálno-ekonomickom ekosystéme krajiny, je **príjmová nerovnosť**. Príjem je podľa metriky OECD (OECDd, 2024) definovaný ako disponibilný príjem domácnosti v konkrétnom roku. Pozostáva zo zárobkov, samostatnej zárobkovej činnosti a kapitálových príjmov a verejných peňažných transferov; odpočítajú sa dane z príjmu a príspevky na sociálne zabezpečenie, ktoré platia domácnosti. Príjem domácnosti sa pripisuje každému z jej členov s úpravou tak, aby odrážala rozdiely v potrebách domácností rôznych veľkostí. Jedným z ukazovateľov, ktorý odráža príjmovú nerovnosť je Giniho koeficient. Giniho koeficient je založený na porovnaní kumulatívnych podielov obyvateľstva s kumulatívnymi podielmi príjmov, ktoré dostávajú a pohybuje sa medzi 0 v prípade dokonalej rovnosti a 1 v prípade dokonalej nerovnosti (OECDd, 2024).

Graf 4 porovnáva jednotlivé krajiny Európskej únie z hľadiska príjmovej nerovnosti v rámci krajiny. Najvyššiu príjmovú nerovnosť má Bulharsko, kde sa hodnota Giniho koeficientu blíži k hodnote 0,4, nasleduje Litva a Lotyšsko.

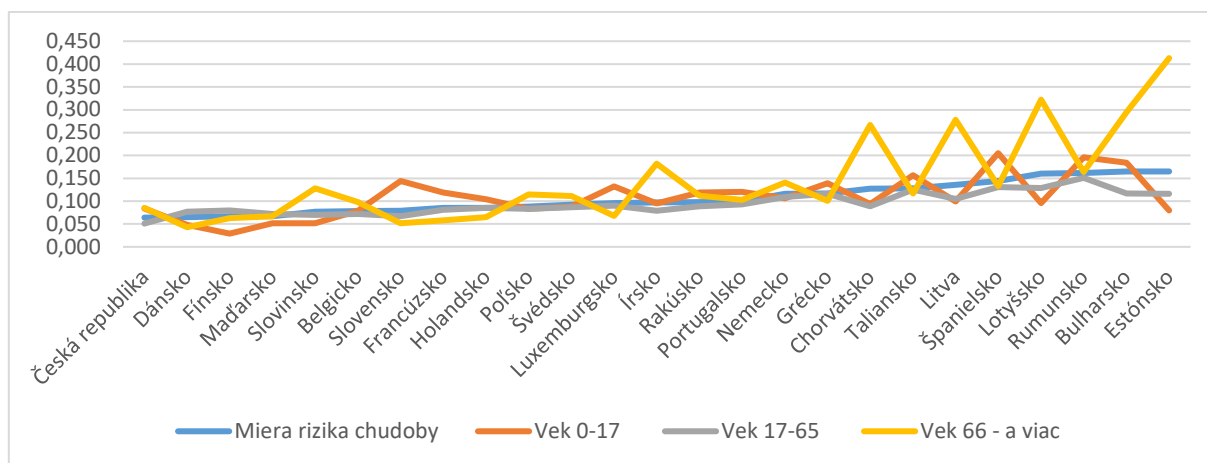
Graf 4: Príjmová nerovnosť

Zdroj: OECDd, 2024

Najnižšiu príjmovú nerovnosť spomedzi krajín Európskej únie má Slovensko 0,217. Krajiny EÚ sa v globálnom hodnotení približujú príjmovej rovnosti. Prezentované dáta sú za rok 2021, s výnimkou Nemecka s údajmi za rok 2020 a Dánska s údajmi z roku 2019.

Miera rizika chudoby predstavuje pomer počtu ľudí (v danej vekovej skupine), ktorých príjem klesne pod hranicu chudoby; vypočíta sa ako polovica mediánu príjmu domácností z celkového počtu obyvateľov. Určuje sa aj podľa vekových skupín: chudoba detí (0 – 17 rokov), chudoba v produktívnom veku a chudoba starších ľudí (66 a viac rokov). Avšak, dve krajiny s rovnakou mierou chudoby sa môžu líšiť, pokiaľ ide o relatívnu úroveň príjmov chudobných (OECD, 2024). Na Slovensku je podľa správy EU SILC 2022 (*European Union-Statistics on Income and Living Conditions*) hranica rizika chudoby stanovená ako 60% mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu.

Na grafe 5 vidíme, že v roku 2021 bola celková miera rizika chudoby najvyššia v krajinách Estónsko, Bulharsko, Rumunsko a Lotyšsko. Naopak, najnižšia bola v Českej republike, v Dánsku a Fínsku. Zaujímavými sú dáta pre jednotlivé vekové kategórie. OECD hodnotilo mieru rizika chudoby zvlášť pre kategóriu vo veku do 17 rokov, kategóriu vo veku od 17-65 rokov a kategóriu seniorov vo veku nad 66 rokov.

Graf 5 Miera rizika chudoby

Zdroj: OECD, 2024

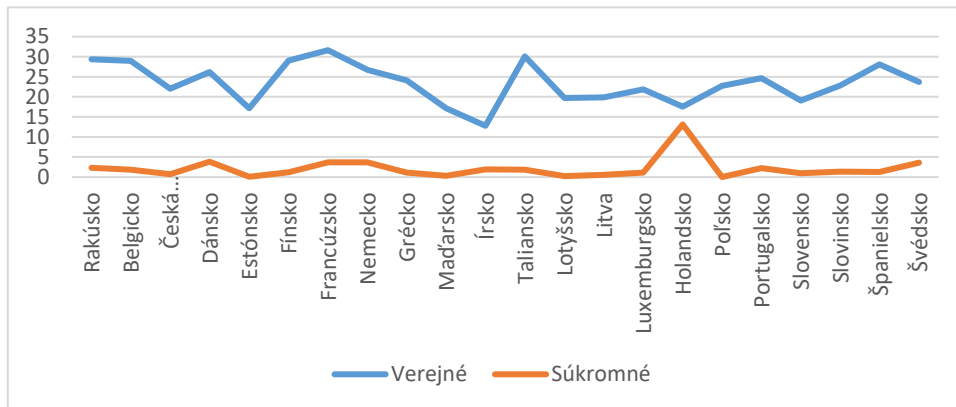
Najvyššia miera rizika chudoby podľa týchto údajov je pre kategóriu seniorov, teda nad 66 rokov. Vysoká je najmä v krajinách Estónsko, Lotyšsko, Bulharsko, Litva a Chorvátsko. Vo vekovej kategórii v produktívnom veku 17-65 rokov je miera rizika chudoby najvyššia v Rumunsku, Španielsku a Taliansku. Čo sa týka vekovej kategórie do 17 rokov, teda táto kategória zahŕňa deti a mieru rizika, ktorá sa týka bezpríjmovej kategórie občanov, je v niektorých krajinách miera rizika vyššia než v ostatných dvoch kategóriách, napr. v Rumunsku je vyššia ako miera rizika v kategórii produktívnych občanov a seniorov, ale tiež v Španielsku (kde je najvyššia spomedzi krajín EÚ), Taliansku, Grécku, Luxemburgsku. Oproti ostatným dvom kategóriám je výrazne vyššia miera rizika chudoby najmladších občanov na Slovensku. Celkovo najnižšia miera rizika chudoby u detí a mladistvých je vo Fínsku. Dáta miery rizika chudoby sú za rok 2021, s výnimkou Nemecka s údajmi z roku 2020 a Dánska s údajmi z roku 2019.

3.2 Sociálne indikátory

Indikátor **Sociálne výdavky** zahŕňa peňažné dávky, priame vecné poskytovanie tovarov a služieb a daňové úľavy na sociálne účely. Sú zamerané na domácnosti s nízkymi príjmami, starších ľudí, osoby so zdravotným postihnutím, chorých, nezamestnaných alebo mladých ľudí. Tento ukazovateľ je v článku meraný ako percento HDP. Sociálne dávky sú klasifikované ako verejné, keď verejná správa (t. j. ústredná, štátna a miestna samospráva vrátane fondov sociálneho zabezpečenia) kontroluje príslušné finančné toky. Všetky sociálne dávky, ktoré neposkytuje verejná správa, sa považujú za súkromné (OECD, 2024).

Graf 6 poukazuje na to, že najvyššie verejné sociálne dávky sú vo Francúzsku a predstavujú až 31,63% HDP. Na druhom mieste je Taliansko, kde sa verejné výdavky pohybujú na úrovni 30%

HDP. Medzi krajiny s najvyššími sociálnymi výdavkami z verejných zdrojov patria Rakúsko, Fínsko a Španielsko.

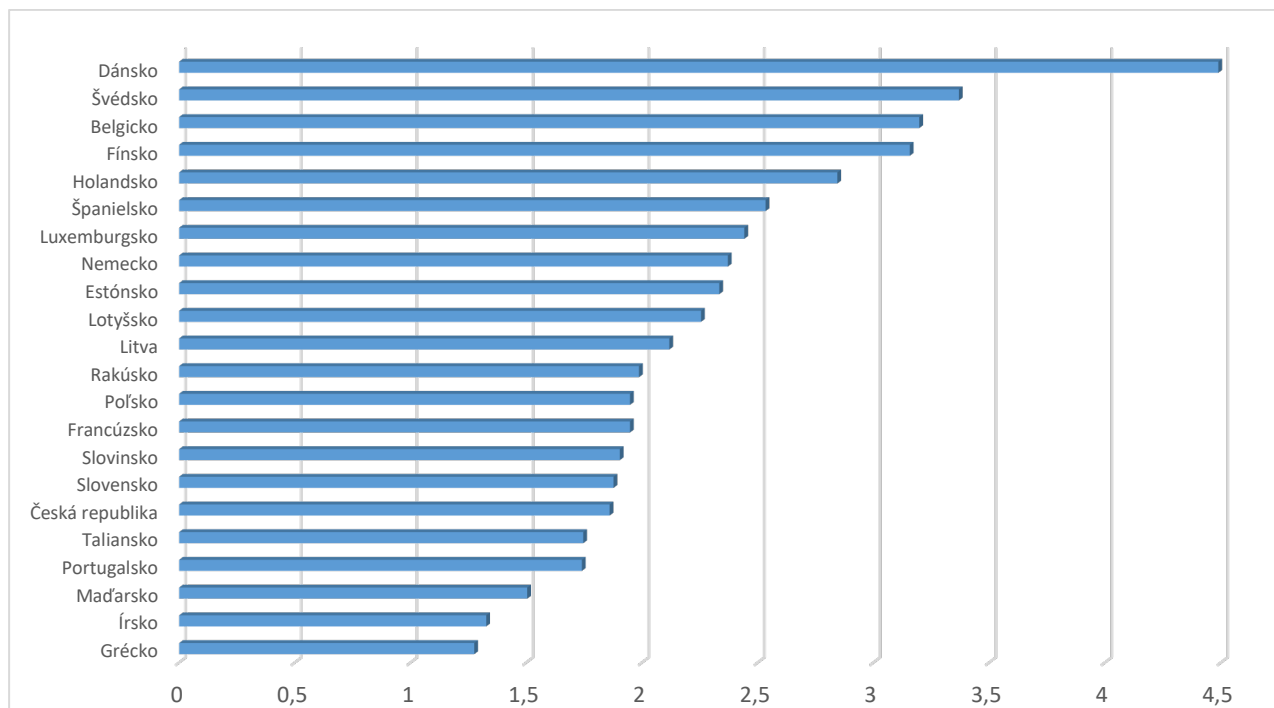

Graf 6: Sociálne výdavky (% z HDP)

Zdroj: OECDf, 2024

Najnižšie sociálne výdavky z verejných zdrojov sú v Írsku, kde predstavujú len 12,78% HDP. Zaujímavou krajinou je Holandsko, kde je podiel verejných sociálnych výdavkov nižší, a to na úrovni skoro 18% HDP, avšak súkromné zdroje predstavujú na sociálnych výdavkoch významný podiel, až 13,13% HDP. Verejné výdavky sú uvedené za rok 2022. Privátne výdavky sú uvedené prevažne za rok 2019 (s výnimkou Estónska za rok 2021, Lotyšska za rok 2020, Poľska za rok 2021, Francúzska za rok 2020). Údaje za Rumunsko, Bulharsko, Cyprus, Maltu a Chorvátsko chýbajú.

Verejné výdavky na práceneschopnosť sa vzťahujú na výdavky z dôvodu choroby, zdravotného postihnutia a pracovného úrazu. Zahŕňajú peňažné dávky v invalidite, ktoré pozostávajú z peňažných platieb z dôvodu úplnej alebo čiastočnej neschopnosti zúčastňovať sa na trhu práce v dôsledku zdravotného postihnutia. Zdravotné postihnutie môže byť vrodené alebo môže byť dôsledkom nehody alebo choroby počas života obete. Tento ukazovateľ sa meria v percentách HDP (OECDg, 2024).

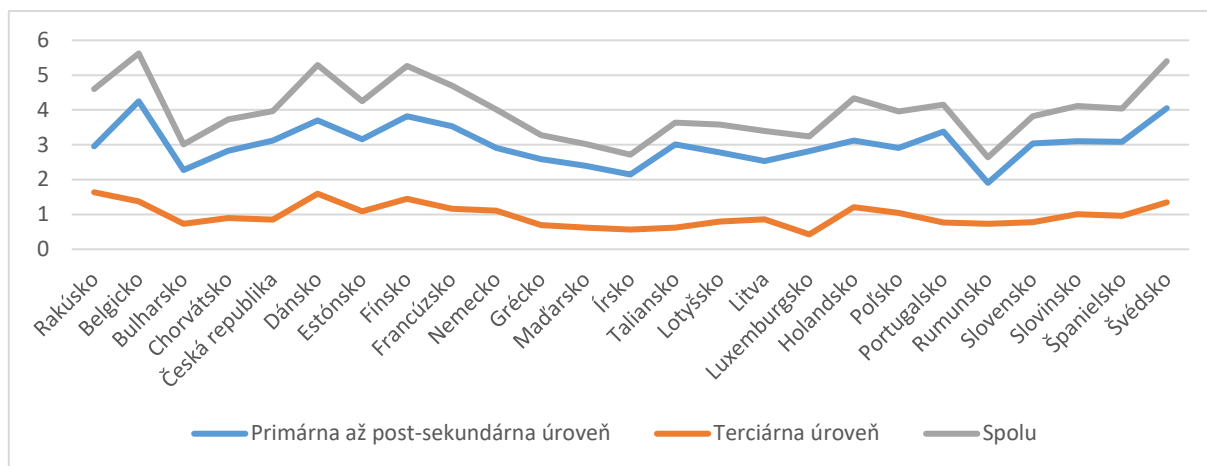
Graf 7: Verejné výdavky na pracovnú neschopnosť (podiel na HDP)

Zdroj: OECDg, 2024

Graf 7 zobrazuje, že najvyššie verejné výdavky na pracovnú neschopnosť má Dánsko vo výške 4,5% HDP. Za ním nasledujú Švédsko s výdavkami vo výške 3,34% HDP, Belgicko 3,2% HDP a Fínsko 3,16% HDP. Najnižšie výdavky na pracovnú neschopnosť má Grécko vo výške 1,275% HDP. Slovensko má výdavky na pracovnú neschopnosť vo výške 1,877% HDP. Z krajín V4 má najvyššie výdavky na pracovnú neschopnosť Poľsko vo výške 1,95% HDP. Dáta sú za rok 2019, s výnimkou Francúzska za rok 2020. Chýbajú údaje za Rumunsko, Bulharsko, Chorvátsko, Cyprus a Maltu.

Verejné výdavky na vzdelávanie zahŕňajú priame výdavky na vzdelávacie inštitúcie, ako aj verejné dotácie súvisiace so vzdelávaním poskytované domácnostiam a spravované vzdelávacími inštitúciami. Tento ukazovateľ je uvedený ako percentuálny podiel HDP rozdelený podľa primárnej až postsekundárnej úrovne, terciárnej úrovne a verejných výdavkov na vzdelávanie spolu (OECDh, 2024). Dáta sú za rok 2020, s výnimkou Grécka za rok 2019. Spomedzi krajín Európskej únie má najvyššie verejné výdavky na vzdelávanie Belgicko vo výške 5,623% HDP. Za ním nasleduje Švédsko (5,399% HDP), Dánsko (5,291% HDP), Fínsko (5,265% HDP). Najnižšie výdavky na vzdelávanie má Rumunsko (2,641% HDP), Írsko (2,717% HDP) a Bulharsko (3,01% HDP). Celkové verejné výdavky na vzdelávanie v prípade Slovenska sú vo výške 3,818% HDP. Na primárne až sekundárne vzdelávanie vyhradzuje najviac výdavkov

Belgicko vo výške 4,249% HDP, nasleduje Švédsko, Fínsko a Dánsko. Na Slovensku sú výdavky na primárnu až sekundárnu úroveň vzdelávania vo výške 3,041% HDP. Čo sa týka terciárneho vzdelávania, najvyššie výdavky na vzdelávanie má Rakúsko, Dánsko, Fínsko, Belgicko a Švédsko. Najnižšie Luxemburgsko, Írsko a Taliansko. Dáta sú za rok 2020 s výnimkou Grécka z roku 2019. Chýbajú údaje za Cyprus a Maltu.

Graf 8: Verejné výdavky na vzdelávanie

Zdroj: OECDh, 2024

ZÁVER

Článok bol zameraný na analýzu a hodnotenie sociálno-ekonomických indikátorov, ktoré nám približujú situáciu a sociálno-ekonomický ekosystém, teda sociálno-ekonomické prostredie v jednotlivých krajinách Európskej úrovně. Táto analýza pozostávala z analýzy ukazovateľov ekonomického i sociálneho prostredia. Spomedzi ekonomických indikátorov sme vybrali tieto: Hrubý domáci produkt, Mieru účasti pracovnej sily podľa veku, mapovali sme Mladých ľudí bez práce, mimo vzdelávanie a odbornú prípravu, príjmovú nerovnosť a Riziko chudoby. Spomedzi sociálnych indikátorov sme skúmali: Sociálne výdavky, Verejné výdavky na pracovnú neschopnosť a Verejné výdavky na vzdelávanie. Na základe vybraných ekonomických indikátorov môžeme zhodnotiť, že z hľadiska produkcie, resp. výkonnosti a začlenenia obyvateľstva do pracovnej činnosti má z európskych krajín najnižšie hodnoty ukazovateľov Bulharsko a Grécko. Objavuje sa už medzi nimi aj Slovensko s nižšou hodnotou HDP. Z hľadiska začlenenia mladých ľudí do pracovnej činnosti sa k týmto krajinám pripája aj Rumunsko a Taliansko. Pri bližšej analýze Taliansko, Rumunsko, Španielsko, Grécko a Bulharsko majú najvyšší podiel mladých ľudí do 24 rokov bez práce, mimo vzdelávania a mimo odbornú prax. Táto kategória obyvateľov preto v týchto krajinách môže čeliť príjmovej chudobe. Z hľadiska

príjmovej nerovnosti má najvyššiu nerovnosť Bulharsko. Miera rizika chudoby je najvyššia v Estónsku, Bulharsku a Rumunsku. Vo všetkých ukazovateľoch sa objavuje Bulharsko, ktorého ekosystém na základe ekonomických indikátorov čelí výzvam a bolo by vhodné implementovať do sociálnych politík podporné nástroje sociálnej a solidárnej ekonomiky práve v tejto krajine. Týkali by sa najmä tvorby pracovných miest pre mladých ľudí, čím by sa zvýšila aj produkcia krajiny. Zo sociálnych faktorov pri hodnotení Sociálnych výdavkov a Verejných výdavkov na práceneschopnosť chýbajú údaje za Bulharsko a Rumunsko, preto nevieme posúdiť, do akej miery štát podporuje najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva práve v týchto krajinách, kde sú ekonomické indikátory najnižšie. Indikátor Verejné výdavky na vzdelávanie je však najnižší práve v Bulharsku a Rumunsku. Odporúčame preto zlepšiť v Bulharsku a Rumunsku práve túto rovinu aj zo strany štátu a podporovať vzdelávanie v takej miere, aby absolventi, najmä mladí ľudia po ukončení vzdelávania, vedeli nájsť uplatnenie na trhu práce. K tomu môže prispieť aj podpora sociálnej a solidárnej ekonomiky v zmysle podpory subjektov neziskového sektora v oblasti vzdelávania alebo podnikateľských subjektov zameraných na poskytovanie vzdelávacích kurzov pri nadobúdaní nových pracovných zručností a spôsobilostí. Taliansko patrí tiež ku krajinám, ktoré majú problém s mladými ľuďmi bez práce. Aj keď vynakladá jedny z najvyšších sociálnych výdavkov, štát by mal investovať viac aj do vzdelávania. Pri hodnotení Miery rizika chudoby pozorujeme výrazne najvyššiu mieru rizika chudoby vo vekovej kategórii nad 66 rokov, a to v pobaltských krajinách Estónsko, Litva a Lotyšsko. Pri hodnotení sociálnych výdavkov odporúčame vládam týchto krajín zvýšiť pomoc práve pre skupiny seniorov, ktorí môžu v týchto krajinách čeliť chudobe.

Tento článok je súčasťou riešenia projektu VVGS 2023-2757 Líderstvom k sociálno ekonomickým inováciám a princípom sociálnej a solidárnej ekonomiky a projektu VEGA č. 1/0055/22 Význam smart technológií v procese zmierňovania ekonomických a sociálno psychologických dopadov pandémie COVID-19 na kvalitu života občanov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BÉNÉDIQUE, Paul, PATRICK, Francois, 2023. Solidarity and entrepreneurship: Ethnic differences and expressions of solidarity in entrepreneurship practices in Haiti. In: *Context, Policy, and Practices in Indigenous and Cultural Entrepreneurship*. Doi: 10.4018/978-1-6684-7578-2.ch002
2. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. 2015. *The promotion of the social economy as a key driver of economic and social development in Europe*, In: PČOLINSKA, L. 2021. *Sociálna ekonomika a sociálne podnikanie*. 1. vyd. Košice : Vydavateľstvo ŠafárikPress UPJŠ, 2021. 155 s. [11,85 AH], online. ISBN 9788057400769. Dostupné na: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2021/fvs/socialna-ekonomika-a-socialne-podnikanie.pdf>.

3. DEFOURNY, J., DEVELTERE, P., FONTENEAU, B. 1999. *L'économie sociale au Nord et au Sud*. Belgium : Université de Liege, Centre d'Economie Sociale. Dostupné na: https://emes.net/content/uploads/publications/Defourny.Develtere_SE_North_South_Chap1_EN.pdf
4. DOHNALOVÁ, M., DEVEROVÁ, L., LEGNEROVÁ, K., POSPÍŠILOVÁ, T. 2015. *Lidské zdroje v sociálních podnikách*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR. ISBN 978- 80-7552-060-9
5. LAVILLE, J. L. *Agir a gauche: L'économie sociale et solidaire*. In: DOHNALOVÁ, M., DEVEROVÁ, L., LEGNEROVÁ, K., POSPÍŠILOVÁ, T. 2015. *Lidské zdroje v sociálních podnikách*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7552-060-9
6. MACHÍN, OL, ALEMÁN, JLA, RODRÍGUEZ, CAR. 2017. Approaches on the social and solidarity economy. In: *Revista cooperativismo y desarrollo-coodes*. ISSN 2310-340X
7. PČOLINSKA, L. 2021. *Sociálna ekonomika a sociálne podnikanie*. 1. vyd. Košice : Vydavateľstvo ŠafárikPress UPJŠ, 2021. 155 s. [11,85 AH], online. ISBN 9788057400769. Dostupné na: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2021/fvs/socialna-ekonomika-a-socialne-podnikanie.pdf>.
8. SALUSTRI, Andrea, 2021. Social and solidarity economy and social and solidarity
9. commons: Towards the (re)discovery of an ethic of the common good? In: *Annals of Public and Cooperative Economics*. Vol. 92, No. 1. Doi: 10.1111/apce.12307
10. SCHOLZ, S. J., 2015. Seeking Solidarity. *Philosophy Compass*, 10: 725–735. doi: 10.1111/phc3.12255.
11. SYROVÁTKOVÁ, J. 2010. *Sociální podnikání*. Liberec : Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-683-6
12. OECD. 2023. *Social and solidarity economy ecosystems around the world*. Dostupné na: Mapping social and solidarity economy ecosystems around the world (oecd.org)
13. OECDa. 2024. *Gross domestic product (GDP) (indicator)*. doi: 10.1787/dc2f7aec-en (Accessed on 19 March 2024)
14. OECDb. 2024. *Labour force participation rate (indicator)*. doi: 10.1787/8a801325-en (Accessed on 19 March 2024)
15. OECDc. 2024. *Youth not in employment, education or training (NEET) (indicator)*. doi: 10.1787/72d1033a-en (Accessed on 19 March 2024)
16. OECDd. 2024. *Income inequality (indicator)*. doi: 10.1787/459aa7f1-en (Accessed on 19 March 2024)
17. OECDe. 2024. *Poverty rate (indicator)*. doi: 10.1787/0fe1315d-en (Accessed on 19 March 2024)
18. OECDf. 2024. *Social spending (indicator)*. doi: 10.1787/7497563b-en (Accessed on 19 March 2024)
19. OECDg. 2024. *Public spending on incapacity (indicator)*. doi: 10.1787/f35b71ed-en (Accessed on 19 March 2024)
20. OECDh. 2024. *Public spending on education (indicator)*. doi: 10.1787/f99b45d0-en (Accessed on 19 March 2024)

KONTAKT

Ing. Lenka Pčolinská, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
lenka.pcolinska@upjs.sk

ANALÝZA VÝDAVKOV NA OCHRANU ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA V OBDOBÍ PANDÉMIE COVID – 19

ANALYSIS OF EXPENDITURES FOR THE PROTECTION OF ENVIRONMENT DURING THE COVID - 19 PANDEMIC

Eva MIHALIKOVÁ

Abstract

The environment creates the conditions for the existence of life and its quality depends on the functioning of entire ecosystems as well as human health and life. Therefore, environmental protection is important on a global scale. Financial resources are needed to improve the quality of the environment. This paper analyses and evaluates the expenditure on environmental protection in Slovakia with emphasis on the COVID-19 period.

Keywords: *environment, protection, expenditure, municipalities, ministry of the environment*

ÚVOD

Životné prostredie je základom existencie života, zásobárňou prírodných zdrojov ale aj poskytovateľom ekosystémových služieb a je nevyhnutné, aby sme si to všetci uvedomovali. Na jeho kvalite závisí fungovanie celých ekosystémov ako aj ľudské zdravie. Ako vyplýva z Ústavy SR na priaznivé životné prostredie má právo každý a je potrebné ho zachovať aj pre budúce generácie. Preto je potrebné ochrane životného prostredia venovať stále vyššiu pozornosť a vyčleňovať dostatočné množstvo finančných prostriedkov do prevencie, znižovania a odstránenia znečistenia životného prostredia a do zvyšovania jeho kvality. Výdavky na ochranu životného prostredia sú považované za dôležitý faktor vývoja účinnej a efektívnej environmentálnej politiky, ktorej zámerom by malo byť aj zvyšovanie environmentálneho povedomia a pozitívneho prístupu občanov k životnému prostrediu.

Príspevok je orientovaný na analýzu výdavkov Ministerstva životného prostredia SR a obcí v SR na ochranu životného prostredia so zámerom poukázať na ich stav a vývoj v čase pandémie COVID-19 a identifikovať oblasti na ktoré boli vynaložené.

1 VÝDAVKY NA OCHRANU ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

Výdavky priaznivé pre klímu a životné prostredie sú definované ako akékoľvek výdavky, ktoré úplne alebo čiastočne a to či už priamo alebo nepriamo podporia nízkouhlíkové, klimaticky odolné a environmentálne udržateľné hospodárstvo (Climate and Environmental Expenditure in the Revised Estimates for Public Services, 2023).

Výdavky, ktoré vznikajú pri realizovaní environmentálnych aktivít verejným sektorom, označujeme pojmom environmentálne verejné výdavky (Mlynárová, Ščerba, 2017).

Podľa Bishopa (2013) môžu byť environmentálne verejné výdavky chápané v užšom zmysle ako verejné výdavky, ktoré majú vynaložiť príslušné orgány zodpovedné za starostlivosť o životné prostredie. Alternatívne v širšom zmysle ich možno chápať ako environmentálne verejné výdavky, ktoré sa majú vynaložiť na všetkých vládnych úrovniach spoločne. Okrem uvedeného definovania výdavkov ich možno chápať aj všeobecnejšie – ako hospodársky zdroj vyčlenený na všetky činnosti a opatrenia, ktorých hlavným účelom je prevencia, znižovanie a odstraňovanie znečistenia alebo inej formy degradácie životného prostredia (Eurostat, 2017).

Výdavky orientované na ochranu životného prostredia sú súčasťou verejných rozpočtov a je nevyhnutná nielen znalosť ich objemu a aktivít na ktoré boli použité, ale je potrebné hodnotiť aj ich vývoj a efektívnosť vynaloženia.

Mandalová (2012) zdôrazňuje dôležitosť hodnotenie výdavkov na ochranu životného prostredia a poukazuje na to, že výdavky sú vynakladané na zníženie a elimináciu znečistenia životného prostredia ako aj na samotnú prevenciu. Ich sledovanie a analýza je nápomocná z dôvodu samotného hodnotenia a monitorovania environmentálnej politiky, ako aj z hľadiska zabezpečenia koordinácie medzi politikami jednotlivých členských štátov. Napriek faktu, že niektoré vyspelé krajiny vynakladajú niekoľko percent svojho HDP na ochranu životného prostredia, ďaleko závažnejšou než samotná výška prostriedkov, je podľa Čecha (2005) efektívnosť ich použitia, t. j. dosiahnutie maximálne možného zlepšenia kvality životného prostredia z takto vyčlenených zdrojov.

Mnoho prieskumov sa preto zaoberá otázkou, či sa zvyšovaním výdavkov na ochranu životného prostredia zlepši aj kvalita životného prostredia. Dougherty a Nebreda (2022) napríklad zistili, že verejné výdavky na ochranu životného prostredia na nižšej ako národnej úrovni sú silnejšie spojené s lepšou kvalitou ovzdušia v mestách ako s výdavkami na životné prostredie zo strany vlády. Aj Xiongfeng Pan a kol. (2020) predpokladá, že zvýšenie environmentálnych výdavkov zlepši environmentálne podmienky v konkrétnom regióne, kde sú smerované. Preto by

sa mal čoraz väčší dôraz dávať nielen na financovanie ochrany životného prostredia na národnej ale aj nižšej, miestnej úrovni.

2 FORMULÁCIA CIEĽA A METÓD PRÁCE

Cieľom príspevku je hodnotenie verejných výdavkov na ochranu životného prostredia v Slovenskej republike počas piatich rokov a identifikácia a hodnotenie hlavných oblastí do ktorých uvedené prostriedky plynuli. Čiastkovým cieľom je zistiť dopad pandémie COVID-19 na hodnotu a štruktúru výdavkov spätých so životným prostredím na národnej a miestnej úrovni. Pri analýze dát je využívaná komparácia dát v čase a zisťovanie štruktúry podielu výdavkov jednotlivých oblastí na celkových výdavkoch na ochranu životného prostredia.

Zdrojom informácií tohto hodnotenia sú údaje pochádzajúce z Ministerstva financií SR a Ministerstva životného prostredia SR. Výdavky sú sledované a posudzované vo funkčnej štruktúre, ktorá sa odvíja z potreby štatistického sledovania dát. Jednotná klasifikácia a číselníky výdavkov sú vytvárané v súlade s právnymi záväznými aktmi EÚ a európskymi a medzinárodnými štandardmi (Zákon č.540/2001 o štátnej štatistike). Klasifikácie a číselníky tohto sledovania sú upravené vo vyhláske 257/2014. Ochrana životného prostredia je v uvedenej vyhláske označovaná kódom 05 a jej detailnejšia kategorizácia sa zameriava na výdavky na nakladanie s odpadmi, s odpadovými vodami, na znižovanie znečistenia, ochranu prírody a krajiny, výskum a vývoj v oblasti ochrany životného prostredia a ochranu životného prostredia inde neklasifikovaných.

Za výdavky na ochranu životného prostredia budeme považovať finančné prostriedky na všetky aktivity súvisiace s prevenciou, znížením a odstránením znečistenia životného prostredia alebo jeho zložiek za účelom zlepšenia kvality životného prostredia. Zahrňujú ako bežné tak aj kapitálové výdavky.

3 ANALÝZA VÝDAVKOV NA OCHRANU ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

3.1 Analýza výdavkov MŽP zameraných na ochranu životného prostredia

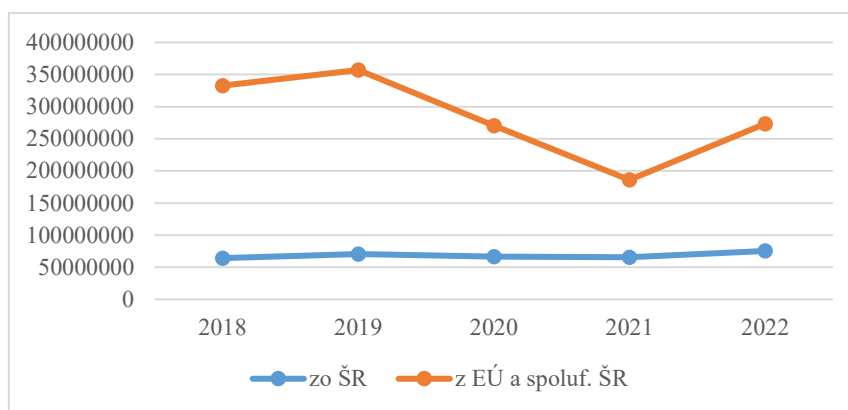
Ministerstvo životného prostredia je ústredným orgánom štátnej správy pre tvorbu a ochranu životného prostredia. Základom analýzy sú dáta prezentované na stránke Ministerstva životného prostredia SR v sekcii Rozpočtová kapitola.

Tabuľka 1: Výdavky MŽP na ochranu životného prostredia (v tis. EUR)

	2018	2019	relatívny rozdiel v %	2020	relatívny rozdiel v %	2021	relatívny rozdiel v %	2022	relatívny rozdiel v %
Celkové výdavky MŽP	449 593	484 111	+ 7,68	412 528	-14,79	298 117	-27,73	389 824	+ 30,76
Výdavky na ochranu ŽP	397 060	427 574	+ 7,68	337 254	-21,12	251 878	-25,31	349 432	+ 38,73
Podiel výdavkov na ochranu ŽP na celkových výd. v %	88,32	88,32		81,75		84,49		89,64	

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát z Návrhu záverečného účtu kapitoly MŽP SR

Na základe dát spracovaných v tabuľke 1 je možné konštatovať, že počas obdobia pandémie COVID-19, teda v rokoch 2020 a 2021 došlo k poklesu výdavkov kapitoly Ministerstva životného prostredia ako aj výdavkov určených na ochranu životného prostredia. Najvýraznejší pokles bol v roku 2021, keď oproti roku 2020 došlo k ďalšiemu poklesu a to viac ako 25 percentnému. Zároveň sa v tomto období znížil podiel výdavkov na ochranu životného prostredia z celkových výdavkov MŽP. Nosná časť týchto výdavkov bola financovaná z rozpočtu EÚ, ktoré mali v prvých dvoch rokoch až 83 % zastúpenie na celkových výdavkoch do ochrany životného prostredia, v roku 2021 bolo ich zastúpenie len na úrovni 73 %. Pandemické obdobie teda spôsobilo značný pokles týchto prostriedkov, čo je viditeľné v obrázku 1. Pri vyčíslení medziročných zmien tohto obdobia je v roku 2020 zistený 24 percentný pokles a v roku 2021 až 31 percentný pokles. V prípade výdavkov krytých z financií štátneho rozpočtu sú výkyvy malé a najväčší medziročný pokles je vo výške 5 percent v roku 2020.

Obrázok 1: Výdavky MŽP na ochranu ŽP podľa zdroja financovania (v EUR)

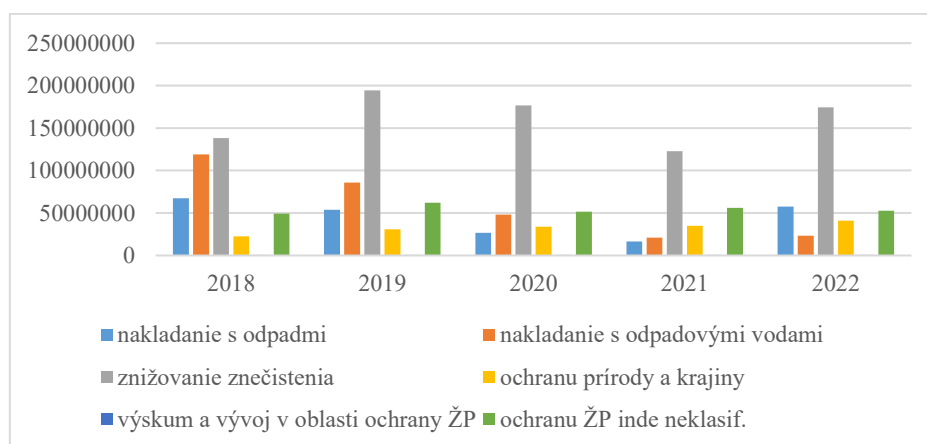
Nasledujúca tabuľka uvádza prehľad verejných výdavkov z hľadiska funkčnej klasifikácie a poukazuje na zmeny v ich štruktúre.

Tabuľka 2: Výdavky MŽP na ochranu životného prostredia z hľadiska funkčnej klasifikácie (v tis. EUR)

Výdavky na:	2018	štruktúra v %	2019	štruktúra v %	2020	štruktúra v %	2021	štruktúra v %	2022	štruktúra v %
nakladanie s odpadmi	67 477	16,99	53 722	12,56	26 742	7,93	16 439	6,53	57 457	16,44
nakladanie s odpadovými vodami	118 979	29,97	85 715	20,05	48 027	14,24	21 128	8,39	23 463	6,71
znižovanie znečistenia	138 245	34,82	194 462	45,48	176 512	52,34	122 861	48,78	174 541	49,95
ochranu prírody a krajiny	22 547	5,68	31 002	7,25	33 713	10,00	34 942	13,87	40 851	11,69
výskum a vývoj v oblasti ochrany ŽP	597	0,15	597	0,14	597	0,18	597	0,24	545	0,16
ochranu ŽP inde neklasifikovaných	49 215	12,39	62 075	14,52	51 662	15,32	55 910	22,20	52 575	15,05
Celkovo na ochranu ŽP	397 060	100	427 574	100	337 254	100	251 878	100	349 433	100

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát z Návrhu záverečného účtu kapitoly MŽP SR

Pokles výdavkov na ochranu životného prostredia bol zaznamenaný aj vo väčšine oblastí a to s ešte výraznejším poklesom v roku 2021, hlavne pri nakladaní s odpadovými vodami, odpadmi a pri znižovaní znečistenia ovzdušia. Jedinou výnimkou je ochrana prírody a krajiny, kde dochádzalo k stálemu miernemu zvyšovaniu výdavkov ale aj k zvyšovaniu výdavkov z celkových výdavkov na ochranu životného prostredia, na rozdiel od odpadových vôd, kde každoročne klesol podiel prostriedkov vyčlenený do tejto oblasti. Ochranou prírody a krajiny sa podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny rozumie starostlivosť štátu, právnických osôb a fyzických osôb o voľne rastúce rastliny, voľne žijúce živočíchy a ich spoločenstvá, prírodné biotopy, ekosystémy, nerasty, skameneliny, geologické a geomorfologické útvary, ako aj starostlivosť o charakteristický vzhľad a využívanie krajiny. Názornejšie uvedené skutočnosti prezentuje grafické spracovanie, z ktorého je zrejmé, že najviac výdavkov MŽP smerovalo do znižovania znečistenia.

Obrázok 2: Výdavky MŽP na ochranu ŽP podľa funkčnej klasifikácie (v EUR)

3.2 Analýza výdavkov obcí zameraných na ochranu životného prostredia

Nutnosť ochrany životného prostredia je dôležitá nielen na medzinárodnej a štátnej úrovni ale aj na úrovni územnej samosprávy. Obce zabezpečujú v rámci svojich prenesených a originálnych kompetencií široké spektrum úloh dotýkajúcich sa životného prostredia. Presun kompetencií konať v oblasti životného prostredia na obce a mestá má zabezpečiť dosiahnutie lepších výsledkov pri jeho ochrane. (Papáčová, 2019).

Tabuľka 3: Výdavky obcí na ochranu životného prostredia (v tis. EUR)

	2018	2019	relatívny rozdiel v %	2020	relatívny rozdiel v %	2021	relatívny rozdiel v %	2022	relatívny rozdiel v %
Celkové výdavky	4 876 607	5 278 449	+ 8,24	5 417 938	+ 2,64	5 675 086	+ 4,75	6 368 733	+ 12,22
Výdavky na ochranu ŽP	366 350	360 148	- 1,69	351 099	- 2,51	376 342	+ 7,19	422 087	+ 12,16
Podiel výdavkov na ochranu ŽP na celkových výd. v %	7,51	6,82		6,48		6,63		6,63	

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát z Rozpočtového hospodárenia obcí MF SR

Na základe dát spracovaných v tabuľke 3 je možné konštatovať, že v prípade obcí počas obdobia pandémie COVID-19, teda v rokoch 2020 a 2021 nedošlo k poklesu celkových výdavkov. Výdavky určené na ochranu životného prostredia zaznamenávajú mierny pokles v rokoch 2019 a 2020, ale následne stúpajú. Podiel výdavkov na ochranu životného prostredia na celkových výdavkov obcí, ale v roku 2020 poklesol a ani v ďalších rokoch nedochádza zo strany obcí k navýšeniu výdavkov smerovaných do životného prostredia z celkových výdavkov.

Aj keď na úrovni obcí došlo v pandemických rokoch (hlavne v roku 2020) k poklesu finančných prostriedkov na ochranu životného prostredia, nie je to až v takom rozsahu ako to bolo zistené na národnej úrovni. Výdavky v obciach podľa funkčnej klasifikácie mali iné smerovanie ako v prípade ministerstva životného prostredia. Dominantné sú výdavky na nakladanie s odpadmi, ktoré neklesali ani počas pandémie a tvorili najväčšiu časť výdavkov na ochranu ŽP, ich zastúpenie je viac ako dvojtretinové. Výdavky smerovali predovšetkým do budovania zberných dvorov a na zabezpečenie triedeného zberu kuchynských biologicky rozložiteľných odpadov.

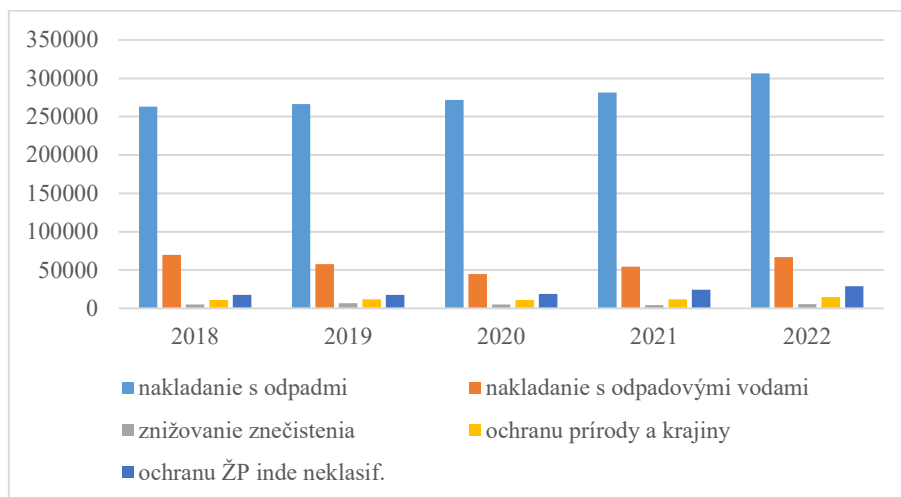
Druhou oblasťou, kde v rámci ochrany životného prostredia smerovali výdavky, bolo nakladanie s odpadovými vodami. Ich podiel sa v rámci celkových výdavkoch pohybuje vo väčšine prípadov na úrovni 15 %. Najnižšie výdavky boli evidované v roku 2020 a nasledujúce roky ich hodnota opäť narastá. Prostriedky boli použité hlavne na budovanie kanalizácií a čističiek odpadových vôd. Ostatné oblasti netvorili na výdavkoch obcí pri ochrane životného prostredia až také položky.

Tabuľka 4: Výdavky obcí na ochranu životného prostredia z hľadiska funkčnej klasifikácie (v tis. EUR)

Výdavky na:	2018	štruktúra v %	2019	štruktúra v %	2020	štruktúra v %	2021	štruktúra v %	2022	štruktúra v %
nakladanie s odpadmi	262 952	71,78	266 385	73,97	272 012	77,47	281 473	74,79	306 529	72,62
nakladanie s odpadovými vodami	69 784	19,05	57 538	15,98	44 524	12,68	54 357	14,44	66 725	15,81
znižovanie znečistenia	5 177	1,41	6 882	1,91	5 104	1,45	4 214	1,12	5 459	1,29
ochranu prírody a krajiny	10 882	2,97	11 536	3,20	10 785	3,07	11 864	3,15	14 523	3,44
ochranu ŽP inde neklasifikovaných	17 555	4,79	17 689	4,91	18 676	5,32	24 425	6,49	28 850	6,84
Celkovo na ochranu ŽP	366 350	100	360 148	100	351 099	100	376 342	100	422 087	100

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe dát z Rozpočtového hospodárenia obcí MF SR

Grafické znázornenie (Obrázok 3) poukazuje na stúpajúcu tendenciu výdavkov smerujúcich do oblasti nakladania s odpadmi. Dôvodom toho je, že nakladanie s komunálnymi odpadmi spadá do kompetencií obcí a náklady s tým spojené každoročne stúpajú. Je to spôsobené nielen narastajúcim množstvom komunálnych odpadov, ale aj zvyšujúcimi sa nákladmi spojenými so zberom odpadov a stúpajúcimi poplatkami za skládkovanie odpadov.

Obrázok 3: Výdavky obcí na ochranu ŽP podľa funkčnej klasifikácie

ZÁVER

Pandémia COVID-19 zasiahla v roku 2020 celý svet a vlády jednotlivých krajín prijímali mnohé opatrenia, aby znížovali šírenie vírusu a chránili životy a zdravie obyvateľov. Prijímané opatrenia ovplyvnili aj rozpočet Európskej únie a jednotlivých členských štátov. Bolo potrebné

vyčleniť finančné prostriedky na boj s koronavírusom a na pomoc odvetviam, ktoré boli karanténnymi opatreniami značne postihnuté.

Po útlme ekonomického rastu v čase koronakrízy sa rozhodla Európska komisia projektom Plánu obnovy a odolnosti obnoviť ekonomiku jednotlivých krajín. Plán obnovy a odolnosti má na Slovensku za cieľ naštartovať hospodársky rast a zameriava sa na reformy a investície do ekonomiky v oblastiach, ktoré predstavujú dlhodobé problémy Slovenska a ktoré boli pandémiou ešte viac umocnené (RÚZ, 2022). Jednou oblasťou programu slovenských reforiem je aj ochrana životného prostredia.

Zlepšovanie životného prostredia sa nezaobíde bez finančných zdrojov a podpory EÚ. Príspevok bol orientovaný na analýzu výdavkov na ochranu životného prostredia na Slovensku na národnej a miestnej úrovni. Po ich analýze bolo zistené, že počas koronakrízy došlo k výraznejšiemu zníženiu výdavkov na životné prostredie na národnej úrovni. Pokles sa spájal hlavne so znížením výdavkov zabezpečovaných prostriedkami Európskej únie, keďže viac ako dve tretiny výdavkov Ministerstva životného prostredia pochádza práve z fondov EÚ. Výdavky smerovali predovšetkým do oblasti znižovania znečistenia. Iná situácia bola na miestnej úrovni. Aj keď v tom čase obce do životného prostredia smerovali zo svojich celkových výdavkov menej prostriedkov, ich hodnoty nezaznamenali výrazné výkyvy. Výdavky sa týkali predovšetkým oblasti nakladania s odpadmi a odpadovými vodami.

Záverom možno skonštatovať, že ochrane životného prostredia je potrebné venovať zvýšenú pozornosť ale zároveň si aj uvedomiť, že zlepšovanie kvality životného prostredia sa nezaobíde bez investícií do moderných technológií a potrebnej environmentálnej infraštruktúry a finančných prostriedkov k tomu potrebných.

Príspevok je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0055/22 Význam smart technológií v procese zmierňovania ekonomických a sociálno-psychologických dopadov pandémie COVID-19 na kvalitu života občanov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BISHOP, B., H., 2013. *Context and Place Effects in Environmental Public Opinion*. Dostupné online: <<https://dukespace.lib.duke.edu/dspace/handle/10161/7273>>
2. *Climate and Environmental Expenditure in the Revised Estimates for Public Services, 2023*. Green Budgeting in REV 2024. Dostupné online: <https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/279629/8aa57df7-6358-4e8d-860b-43445e2cec5a.pdf#page=null>
3. ČECH, J., 2005. *Súčasná environmentálna ekonomika*. In: Acta Montanistica Slovaca, 10 (4), pp. 403-407. Dostupné online: <https://actamont.tuke.sk/pdf/2005/n4/11cech.pdf>

4. EUROSTAT, 2017. *National expenditure on environmental protection by institutional sector*. Dostupné online:
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_ac_epneis&lang=en
5. DOUGHERTY, S., NEBREDA, A. M., 2022. *Going global, locally? Decentralized environmental expenditure and air quality*. In: Public Sector Economics, Vol. 46, 4. Dostupné online:
https://www.pse-journal.hr/en/archive/going-global-locally-decentralized-environmental-expenditure-and-air-quality_9674/
6. MANDALOVÁ, K., 2012. *Zhodnotenie výdavkov vynaložených na ochranu životného prostredia v Európskej únii*. Dostupné online: <http://www.slpk.sk/eldo/2012/zborniky/025-12/13.pdf>
7. MLYNÁROVÁ, D., ŠČERBA, K., 2017. *Environmentálne verejné výdavky a ekonomický rast*. In: Hospodárska a menová politika v kontexte súčasného vývoja európskych integračných procesov (zborník príspevkov, UMB). Dostupné online:
http://www.ef.umb.sk/konferencie/kfu_2017/prispevky%20a%20prezentacie/prispevky/Mlyn%C3%A1rov%C3%A1,%20%C5%A0%C4%8Derba.pdf
8. MŽP SR. Návrh záverečného účtu kapitoly MŽP SR za roky 2018 - 2022
9. PAPÁČOVÁ, I., 2019. *Ochrana životného prostredia na úrovni obecnej samosprávy*. Dostupné online: <https://www.judikaty.info/document/article/4170/>
10. MF SR. Rozpočtové hospodárenie obcí v rokoch 2018 – 2022
11. RÚZ, 2022. *Covid-19: Dopady a cesty z krízy, 2022*. Dostupné online:
<https://www.ruzsr.sk/media/1a0e6ba3-99fa-4aee-ba60-245e8ac4ba41.pdf>
12. Vyhláška č. 257/2014 Z. z. ŠÚ SR, ktorou sa vydáva štatistická klasifikácia výdavkov verejnej správy
13. XIONGFENG PAN et al., 2020. Environmental expenditure spillovers: Evidence from an estimated multi-area DSGE model. In: Energy Economics, Vol. 86.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0140988319304426>
14. Zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny
15. Zákon č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike

KONTAKT

Ing. Eva Mihaliková, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
eva.mihalikova1@upjs.sk

POKROK SLOVENSKEJ REPUBLIKY V IMPLEMENTÁCII AGENDY 2030 PRE UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ

PROGRESS OF THE SLOVAK REPUBLIC IN THE IMPLEMENTATION OF THE 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Milan DOUŠA

Abstract

The 2030 Agenda for Sustainable Development (hereinafter referred to as the "2030 Agenda") of the United Nations is the most comprehensive set of global priorities for achieving sustainable development to date. The transformational power of the 2030 Agenda is represented by the 17 Sustainable Development Goals (SDGs) elaborated into 169 related sub-goals, which aim to guide the structural political, economic, and social transformation of individual countries in the world in response to the threats humanity faces today. The 2030 Agenda is not legally binding, even though the Slovak Republic signed up for the implementation of the 2030 Agenda in the document "Starting Points for the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development" approved by Government Resolution No. 95/2016. The main aim of the contribution is to identify the progress of the Slovak Republic in the implementation of selected goals of Agenda 2030 based on the impact of global challenges such as COVID-19, the war in Ukraine or the energy crisis. On this basis, a content analysis of national resources, a comparison and a list of UN indicators are used to fulfill the main aim. The result of the contribution is a quantitative mapping of the progress of selected sustainable development goals in the Slovak Republic. This article is part of the solution of project VEGA n. č. 1/0055/22. Význam smart technológií v procese zmierňovania ekonomických a sociálno-psychologických dopadov pandémie COVID-19 na kvalitu života občanov.

Keywords: *Agenda 2030, Sustainable development goals, Slovak republic*

ÚVOD

Svet ako celok sa vyvíja dynamicky a možno povedať, že aj mnohokrát chaoticky. Neustály exponenciálny rast čerpania zdrojov vychádzajúci z rastu populácie a materiálnej ekonomiky sa stáva základom fungovania v mnohých rozvinutých krajinách. Tento exponenciálny rast výroby a spotreby však v podmienkach ohrozeného ekosystému Zeme nie je dlhodobou udržateľný. Exponenciálny rast je totiž veľmi zradný. Dlhú dobu sa akoby nič nedeje, ale potom po dosiahnutí „bodu obratu“, je nezvládnuteľný (napr. zdvojnásobenie počtu obyvateľov, úbytok zásob podzemnej pitnej vody). Môžeme konštatovať, že svet čelí mnohým globálne neudržateľným problémom v oblasti životného prostredia (klimatické zmeny, biodiverzita, narušenie ozónovej vrstvy, výrub lesov a šírenie púští - tzv. proces dezertifikácie), v oblasti surovinových zdrojov (fosílna palivá, jadrová energia, obnoviteľné zdroje, odpady a recyklácia), v oblasti vývoja populačných trendov (migrácia), alebo tiež v oblasti problému s násilím (vojny a ozbrojené konflikty, terorizmus a organizovaný zločin).

Svet je taktiež stále viac urbanizovaný. Vzhľadom na to, že polovica svetovej populácie teraz žije v mestách s rozvojovými problémami, ako je zmena klímy, zdravie, zásobovanie vodou a potravinová bezpečnosť, ktoré majú obzvlášť silný vplyv na mestské obyvateľstvo a infraštruktúru. Svet potrebuje programové prístupy, ktoré sú vhodné na reakciu na vývoj a výzvy rýchleho urbanizačného sveta. Je nevyhnutné premýšľať nad nimi a realizovať vhodný nástroj v prospech našej planéty, pretože sa predpokladá, že počet ľudí žijúcich v mestách bude v roku 2030 tvoriť 70 % svetovej populácie. (Shashikant Nishant Sharma, 2013)

Udržateľný rozvoj sa stal najvýznamnejším pokusom konca 20. storočia a začiatku 21. storočia, ktorý sa snažil a stále má ambíciu formulovať a presadzovať koncept rozvoja ľudskej spoločnosti, ktorá by bola schopná demokratickým a pozitívnym spôsobom čeliť globálnym problémom a výzvam. Podľa Ernst von Weizsäckera (2005), či už chceme alebo nie, vstupujeme do storočia životného prostredia a globálnych výziev. V tomto storočí každý, kto sa považuje za realistu, bude nútený ospravedlňovať svoje konanie vo svetle toho, ako toto konanie prispieva k uchovaniu životného prostredia a fungovania spoločnosti.

Na komplexné presadzovanie tohto konceptu bola v roku 2015 prijatá na pôde OSN stratégia Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj. Je to právne nezáväzný dokument, ktorý však prijali všetky členské štáty OSN, a tým sa zaviazali premietnuť jeho napĺňanie do svojich národných priorít a politik. Európska únia pomáhala pri vytváraní tejto Agendy a následne po jej schválení jej taktiež premietla do svojej rozvojovej politiky na ďalšie roky. (MŽP SR, 2019)

Slovenská republika sa k implementácii Agendy 2030 prihlásila v dokumente „Východisko implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj“ schválenom uznesením vlády č. 95/2016. Implementácia Agendy 2030 na národnej úrovni gestorsky spadá pod Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu. (Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu, 2017). Externú dimenziu implementácie zastrešuje Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí. Zabezpečiť udržateľný rozvoj je však možné výlučne prostredníctvom jeho integrácie do všetkých verejných politík. Z tohto dôvodu bude aj Ministerstvo životného prostredia SR úzko participovať na vykonávaní Agendy 2030 a zavádzaní environmentálnych SDG do praxe. Postup implementácie environmentálnych cieľov Agendy 2030 v domácom prostredí vychádza zo skutočnosti, že téma udržateľného rozvoja nie je v domácich podmienkach nová. To umožňuje nadviazať na doterajšie aktivity, a zamerať sa jednak na oživenie úsilia o implementáciu už skôr spracovaných, viac alebo menej komplexných odvetvových stratégií a aktivít, predovšetkým na Národnú stratégiu trvalo udržateľného rozvoja prijatú vládou SR v roku 2001 a aktualizovanú stratégiu Slovensko 2030 (MŽP SR, 2019).

Agenda pre rok 2030 obsahuje aj silný mechanizmus následného sledovania a prieskumu, ktorý umožní všetkým partnerom posúdiť vplyv svojich činností. Na globálnej úrovni to podlieha politickému fóru o udržateľnom rozvoji, ktoré sa každoročne schádza v budove Organizácie Spojených národov (OSN), aby sledovalo pokrok (MŽP ČR, 2019). OSN tiež každoročne vydáva správu o pokroku v udržateľnom rozvoji a napĺňaní cieľov jednotlivými štátmi tzv. “SDG Index Reports”. Česká republika sa na začiatku tohto pokroku v roku 2018 umiestnila na 13. mieste a Slovenská republika na 24. mieste zo 156 skúmaných krajín. V poslednej správe z roku 2023 sa Česká republika posunula o 5 miest vyššie a umiestnila sa na 8. mieste. Slovenská republika sa v poslednej správe posunula len o jedno miesto a umiestnila sa na 23. mieste (The Sustainable Development Report, 2023). Posun a napredovanie v oblasti cieľov udržateľného rozvoja za posledných 5 rokov je jednoznačne lepší v Českej republike.

1 CIEĽ A METÓDY

Hlavným cieľom príspevku je identifikovať pokroky Slovenskej republiky v implementácii vybraných cieľov Agendy 2030 na základe vplyvu globálnych výziev ako COVID-19, vojna na Ukrajine alebo energetická kríza. Na tomto základe je k naplneniu hlavného cieľa využitá obsahová analýza národných zdrojov, komparácia a zoznam indikátorov OSN.

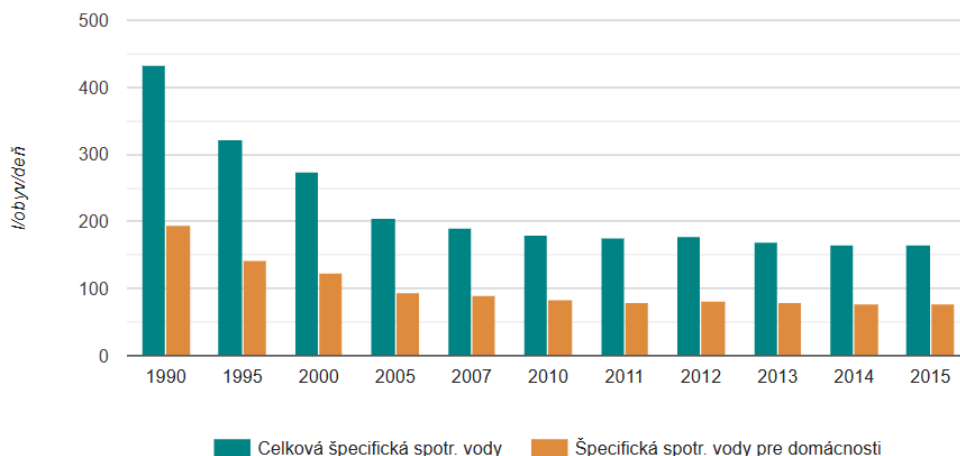
Najznámejším súborom indikátorov udržateľného rozvoja sú v súčasnosti indikátory, ktoré sleduje Divízia OSN pre udržateľný rozvoj (UN Division for Sustainable Development – UN

DSD). Táto organizácia bola vytvorená z predchádzajúcej Komisie OSN pre udržateľný rozvoj. Od roku 1995 sa rozvíjal indikátorový program, do ktorého sa zapojilo množstvo medzinárodných organizácií. Výsledkom bol návrh 134 indikátorov v štyroch skupinách – sociálne (41 navrhnutých indikátorov), ekonomické (23 indikátorov), environmentálne (55 indikátorov) a inštitucionálne (15 indikátorov) (Čížková, Hlaváček, 2003). V rokoch 1997-1999 prebehla testovacia fáza a vyhodnocovanie navrhnutých indikátorov v 22 vybraných krajinách. Zistilo sa, že množstvo údajov nie je k dispozícii, alebo sú ich interpretácie natoľko rozdielne, že neumožňujú vierohodné porovnanie. V roku 2000 bol preto navrhnutý „základný súbor“ (Core Set) 57 indikátorov. Boli zachované 4 dimenzie udržateľného rozvoja – sociálne (18 indikátorov), ekonomická (14 indikátorov), environmentálne (19 indikátorov) a inštitucionálne (6 indikátorov). (Mederly, 2006)

K analýze hodnotenie pokroku pre ciele udržateľného rozvoja číslo 6, 7, 11 bola vybraná indikátorová sada OSN, ako aj národne dáta štatistického úradu SR. Tieto ciele boli vybráni s cieľom zdôrazniť integrovanú a nedeliteľnú povahu cieľov trvalo udržateľného rozvoja. Výsledkom je kvantitatívne zmapovanie pokroku vybraných cieľov udržateľného rozvoja v Slovenskej republike.

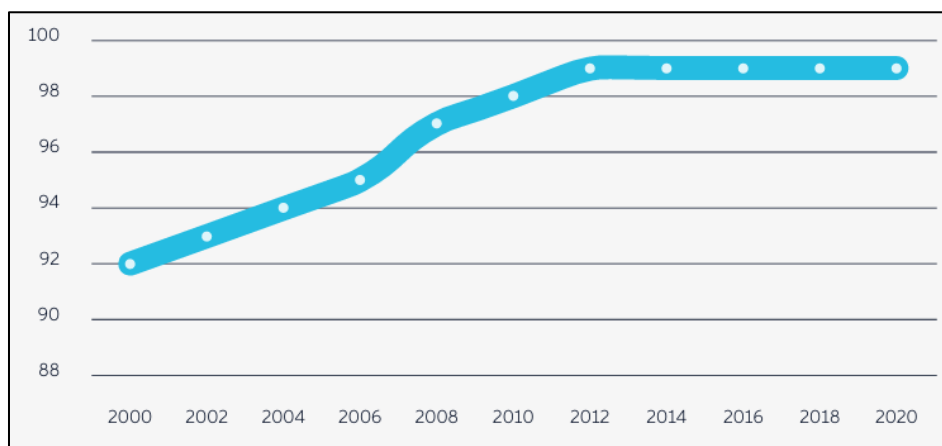
2 VÝSLEDKY

Ako prvý z analyzovaných cieľov udržateľného rozvoja bol cieľ č. 6, ktorý je zameraný na rovnaký prístup k čistej vode a sanitácii, ktoré tvoria nevyhnutné základné potreby kvality života občanov, udržateľnosť mestského a regionálneho rozvoja, ako aj sociálno-ekonomickú stabilitu v regiónoch. Okrem toho čistá voda pomáha prispôsobiť sa nepriaznivým vplyvom klímy zmeniť a udržať stabilné a zdravé ekosystémy (Weststrate, Dijkstra, Eshuis, et al. 2019). Predpokladom trvalo udržateľných miest a komunít je zlepšenie kvality vody, čistenie odpadových vôd, zber a čistenie dažďovej vody a efektívnosť využívania vody (Minister of Investments, Regional Development, and Informatization of the Slovak republic, 2023). Špecifickú spotrebu pitnej vody dodanej domácnostiam v SR ilustruje obrázok 1.

Obrázok 1: Špecifická spotreba vody na obyvateľa v SR
Zdroj: Enviroportal, 2024

V roku 2015 špecifická spotreba pitnej vody dodanej domácnostiam v správe Vodárenských spoločností dosiahla hodnotu 77,3 l.obyv.-1.deň-1, čo je alarmujúci stav. Kým v roku 1990 predstavovala celková špecifická potreba vody (na zásob. obyv.) 425 l.ob-1.deň-1, v roku 2015 bola len 164,96 l.ob-1.deň-1. Pokles odberov pitnej vody sa prejavil vo všetkých zásobovaných mestách a obciach Slovenska. V niektorých obciach klesli priemerné špecifické spotreby vody pre domácnosť až pod dolnú hranicu hygienického minima (t.j. pod 70 l.ob-1.deň-1). Zníženie dodávky vody pre domácnosti ovplyvnila predovšetkým úprava cien vodného a stočného. Prvé výrazné zvýšenie cien prebehlo v roku 1993, kedy stúpila cena vody o 130%. Zvyšovanie ceny vody malo za následok znižovanie odberov vody, snahu o racionálnejšie hospodárenie pitnou vodou šetrením, adresnejším meraním spotreby, inštalovaním spotrebičov s nižšou spotrebou pitnej vody. (Enviroportal, 2024)

Obrázok 2: Podiel obyvateľov SR využívajúcich službu pitnej vody (v %)
Zdroj: Minister of Investments, Regional Development and Informatization of the Slovak republic, 2023

Kvalita pitnej vody dodávanej verejnosti vodovodnými sieťami je na Slovensku vysoká. Podiel vzoriek pitnej vody splňuje hygienické limity na 99,72 % (2020). Kvalita vody v domácich studniach je však nepriaznivá. Podľa dostupných údajov približne jedna tretina domácich studní nespĺňa požiadavky na kvalitnú pitnú vodu. Tento problém je spojený také s klimatickými zmenami (suchami), ktoré negatívne ovplyvňujú kvalitu podzemných vôd.

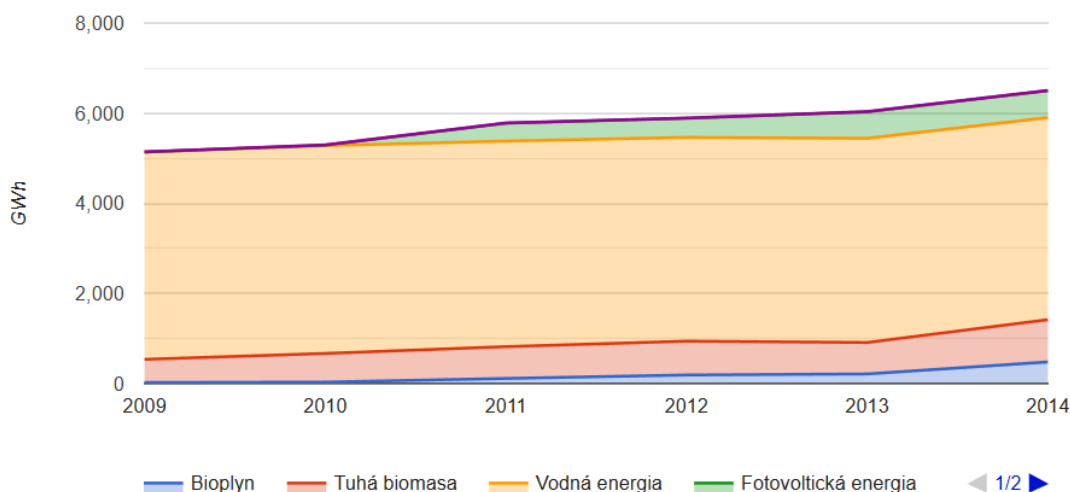
K prejavom prelínania klímy vo vzťahu k vode patrí zvýšený výskyt období sucha, ale aj častejšie extrémne prejavy počasia spôsobujúce silné dažde, sneženie, privalové povodne resp. záplavy (Minister of Investments, Regional Development and Informatization of the Slovak republic, 2023). V dôsledku vojenského konfliktu na Ukrajine vstúpilo pres 1 milión utečencov na Slovensko, pričom ich tu zostali tisíce. Toto náhle zvýšenie populácie spôsobuje výzvy pre budovanie efektívnej mestskej infraštruktúry, ubytovanie utečencov a poskytovanie základných potrieb pre všetkých. To zahŕňa aj tlak na vodárenskú infraštruktúru (úpravu vody a sanitáciu).

Celkovo sa Slovensku darí v oblasti naplňovania SDG 6, a hoci nedostatky pretrvávajú, trend sa zlepšuje. Pitná voda je široko dostupná a má vysokú kvalitu ako aj sanitácia, ktorá je tiež vysoká. Pripojenie verejnosti na kanalizačné systémy zostáva výzvou a hoci existuje rastúci trend, regionálne a socioekonomické rozdiely zostávajú významné. Množstvo vypúšťaných odpadových vôd a znečistenie v ňom obsiahnuté má klesajúcu tendenciu.

Ako druhý z analyzovaných cieľov udržateľného rozvoja bol cieľ č. 7, ktorý je zameraný na prístup k dostupnej a spoľahlivej energii, ktorá je nevyhnutná pre moderný životný štandard. Okrem toho je trvalo udržateľná energia nevyhnutná pre naše úsilie bojovať proti zmene klímy, ktorá je jednou z najväčších hrozieb našej doby. Medzi trvalo udržateľné energetické technológie patria najmä obnoviteľné zdroje energie, ako aj technológie na zlepšenie energetickej účinnosti.

Ruská vojenská agresia proti Ukrajine spôsobila silný energetický šok a prudký nárast v cenách energií a komodít. Okrem vojenského konfliktu existuje také široká škála klimatických rizík s rôznou úrovňou vplyvu na sektor energetiky: meniaci sa teplota, veterné podmienky, zrážky, vlny tepla alebo chladu, búrky, sucho, povodne, ako aj zosuvy pôdy. V dôsledku otepľovania možno očakávať v zimných mesiacoch skutočnosť, že dôjde k zníženiu požiadaviek na vykurovanie, avšak to môže mať za následok aj zhoršenie energetickej účinnosti z dôvodu predimenzovaných systémov diaľkového vykurovania. Oteplenie by zároveň viedlo k zvýšeniu energetickej náročnosti v letných mesiacoch z dôvodu zvýšeného dopytu po klimatizácii. Zmena vo veterných podmienkach môže ohroziť produkovaný výkon existujúcich veterných elektrární.

Výkyvy v prietokovom objeme vodných tokov môže mať a negatívny vplyv na prevádzku vodnej energie. Suchá môžu viesť k zvýšenej potrebe zavlažovanie, čo znamená rastúce požiadavky na elektrinu. Vývoj výroby elektrickej energie z obnoviteľných zdrojov v SR ilustruje obrázok č. 3.

Obrázok 3: Vývoj výroby elektrickej energie z obnoviteľných zdrojov v SR
Zdroj: Enviroportal, 2024

Od roku 2001 sa podiel elektrickej energie vyrobenej z obnoviteľných zdrojov zvyšuje. V roku 2014 pochádzalo 23,0 % vyrobenej elektrickej energie z obnoviteľných zdrojov. Medziročne došlo v porovnaní s rokom 2013 k nárastu podielu o 7,7 %.

Najväčší podiel výroby elektrickej energie z obnoviteľných zdrojov v roku 2014 pripadol na vodné elektrárne (68,9 %), nasledovala tuhá biomasa (14,4 %), solárne fotovoltické elektrárne (9,2 %), bioplyn (7,4 %) a veterné elektrárne (0,1%). Najväčší nárast nastal pri využívaní solárnej energie, ku ktorému došlo v posledných rokoch.

Dlhodobu prevláda dominantný podiel veľkých vodných elektrární na výrobe elektriny z obnoviteľných zdrojov, z toho dôvodu je množstvo elektriny vyrobenej z obnoviteľných zdrojov v SR závislé od vhodných hydroenergetických podmienok.

Zvyšovanie podielu elektriny z obnoviteľných zdrojov za sledované obdobie je pozitívnym signálom pre napĺňanie cieľov vo využívaní obnoviteľných zdrojov energie. Ďalším pozitívom je zvyšovanie rôznorodosti použitých obnoviteľných zdrojov, najmä solárnej energie, ku ktorému došlo v posledných rokoch.

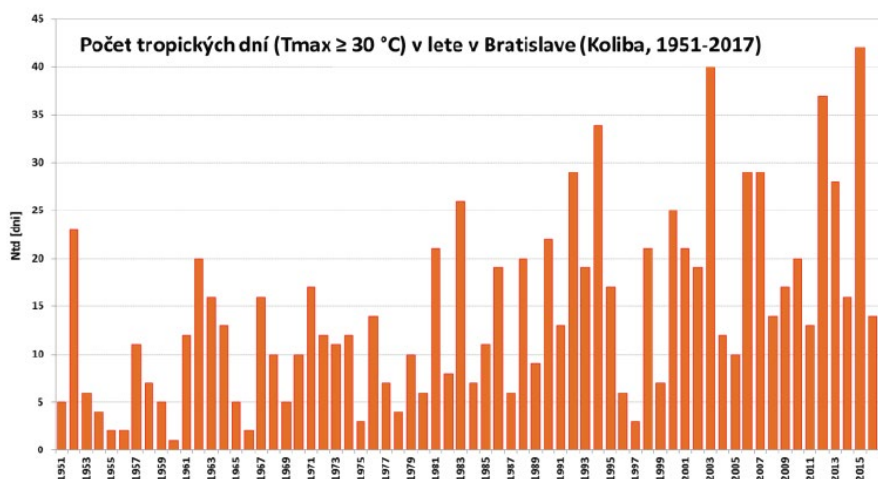
Celkový výkon Slovenska v rámci SDG 7 je pozitívny. Súčasná energetická kríza môže však pokrok ohroziť. Moderná energia so spoľahlivým pripojením je na Slovensku široko dostupná,

hoci jej cenová dostupnosť sa v dôsledku zvyšujúcich sa cien energií zhoršuje. Výrazne sa zvýšil podiel obnoviteľných zdrojov energie na celkovom energetickom mixe a energetická náročnosť má postupne klesajúcu tendenciu. (Minister of Investments, Regional Development and Informatization of the Slovak republic, 2023)

Ako tretí z analyzovaných cieľov udržateľného rozvoja bol cieľ č. 11, ktorý je zameraný na udržateľné mesta a obce. Mestá sú domovom väčšiny svetovej populácie. Sú hybnou silou hospodárskeho rastu a sú centrami inovácií a kultúry. Zároveň však tvoria viac ako 70 percent celosvetových skleníkových plynov emisií a sú poznačené zvýšeným znečistením ovzduší. Aby bol mestský rozvoj udržateľný a aby sa obrátila mesta na mesta inkluzívnej prosperity, starostlivé plánovanie a systematické riadenie sú nevyhnutné. (Weststrate, Dijkstra, Eshuis, et al. 2019)

Vojnový konflikt na Ukrajine, ktorého výsledkom je aj niekoľko tisíc utečencov v jednotlivých členských krajinách EU vplyva aj na činnosti a fungovaní jednotlivých miest. Náhly nárast populácie môže spôsobiť nedostatok domov a bytov, zvýšené ceny, tlak na verejné služby a časti infraštruktúry. Pandémie COVID 19 taktiež negatívne ovplyvnila naplňovanie tohto cieľa a to z dôvodu zníženej mobility, ktorá viedla k rozsiahlym sociálnym obmedzeniam. Ďalším faktorom, ktorý negatívne ovplyvňuje naplňovania tohto cieľa sú klimatické zmeny.

Prejavy klimatickej zmeny v urbánnom prostredí prostredia zahŕňajú zvýšenie počtu tropických dní a výskytu horúčav v lete; nerovnomerné časové a priestorové distribúcie zrážok; častejší výskyt extrémnych zrážok spôsobujúcich silný dážď, sneh, bleskové povodne; častejší výskyt sucha spôsobujúci zníženie kapacity vodných zdrojov a výskytom iného extrémneho počasia (búrky, veterné smršte, tornáda). V súčasnosti polovica obyvateľov Slovenska žije v mestách (približne 53 % z celkového počtu populácia). Dopady klimatickej zmeny na Slovensku, tak ako inde, je to najvýraznejšie v mestských oblastiach, ktoré sa vyznačujú vysokou hustotou obyvateľstva, vysokým podielom zo zastavanej plochy a nepriepustnými spevnenými povrchmi. Pomerne vysoký podiel budov na Slovensku je navrhnutý v súlade s technickými normami vytvorenými najmä v druhej polovici 20. storočia na základe minulých klimatických podmienok. Budovy zároveň významne prispievajú k spotrebe energie. Toto je doležité v prípade správy adaptácie a zmiernovania klimatických zmien. Toto všetko môže mať negatívny vplyv na pokrok smerom k udržateľným mestám a spoločenstvá.

Obrázok 4: Vývoj počtu tropických dní na meteorologickej stanici Bratislava-Koliba v lete v období 1951-2017

Zdroj: SHMU, 2017

V oblasti Bratislavy sa priemerná ročná teplota vzduchu rozšírila o takmer 2 °C od roku 1951 (priemerný rast teploty za desaťročia je 0,3 °C / desaťročia). Ročný úhrn atmosférických zrážok v priemere vzrástli o 6-12 mm (porovnanie 30letých priemerov 1951-1980 a 1981-2010), čo je nárast o 2 %. Počet mrazových dní medzi obdobiami 1951-1980 a 1981-2010 poklesol o 13 dní (z 96 na 83), počet letných dní naopak stúpol o 14 dní, a počet tropických dní o deväť (z 10 na 19). V budúcich dekádach 21. storočia očakávam ďalej významný rast dennej maximálnej a minimálnej teploty vzduchu. V horizonte 2050 predpokladáme významný nárast počtu letných dní (asi o 25 za rok), tropických dní (asi o 15), ale poklesne počet mrazových dní (asi o 25) a ľadových dní (asi o 15). Najdôležitejší dôsledok z hľadiska teplotného komfortu je vzrastajúci vlnový vietor, ktorý môže nastúpiť už v priebehu mája a nebudú vzácne ani do polovice septembra. Predpokladá sa aj vyšší počet dní s dusným počasím, vzhľadom k celkovému zvýšeniu parametrov obsahu vody v atmosfére. V zimnom období nepredkladá zníženie počtu dní s inverziou teploty vzduchu, čo bude mať za následok vznik smogových udalostí, najmä za slabého južného prúdenia. Očakáva sa rýchlejší nástup teplého a suchého počasia v jarnom období. Úhrny zrážok budú v priemere postupne, mierne zvyšovať.

Výkon Slovenska v oblasti naplňovanie SDG 11 sa hodnotí ťažšie ako v prípade iných SDG. Je to spôsobené komplexnou povahou cieľov a ukazovateľov, ktoré sú tomu priradené a najmä obmedzenou dostupnosťou údajov v globálnej databáze OSN. V niektorých prípadoch je však potrebné zvýšiť úsilie o zber údajov v tejto oblasti, ktorý by mal výrazne narásť. Adekvátne bývanie je vo všeobecnosti dostupné a miera deprivácie bývania v posledných rokoch klesá. Niektoré skupiny obyvateľstva, najmä ľudia žijúci v marginalizovaných rómskych komunitách a

Ľudia ohrození chudobou častejšie trpia nevhodným bývaním ako celková populácia. Výzvou zostáva udržateľná doprava, ako aj podiel verejnej dopravy voči osobnej doprave, ktorý je hlboko pod hodnotami zo začiatku 21. storočia. COVID-19 zasadil ťažký úder aj verejnej doprave. Bezpečnosť na cestách na druhej strane vykazuje stabilný pozitívny trend. Výdavky súvisiace s kultúrnym dedičstvom sa pomaly zvyšujú, hoci nie vždy sa to premietlo do želaných výsledkov. Dosiahol sa výrazný pokrok v recyklácii komunálneho odpadu, ale na druhej strane však množstvo vyprodukovaného komunálneho odpadu na obyvateľa naďalej rastie. Nakoniec bol identifikovaný určitý pokrok v posilňovaní plánovania národného a regionálneho rozvoja, vďaka prijatiu Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030. (Minister of Investments, Regional Development and Informatization of the Slovak republic, 2023)

ZÁVER

Slovensko predstavilo v roku 2023 svoju druhú dobrovoľnú správu o pokroku v implementácii Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj. Správa obsahuje národný implementačný rámec udržateľného rozvoja na Slovensku a venuje sa aj vplyvu globálnych výziev ako COVID-19, vojna na Ukrajine alebo energetická kríza. Jej jadrom je vyhodnotenie pokroku v naplňaní vybraných cieľov udržateľného rozvoja. Správa pozitívne hodnotí výsledky Slovenska v cieľi 6 (čistá voda a hygiena) a 7 (dostupná a čistá energia), hoci energetická kríza by mohla tento pokrok ohroziť. Zvýšené úsilie je potrebné pre naplnenie cieľov 9 (priemysel, inovácie a infraštruktúra), 11 (udržateľné mestá a komunity) a 17 (partnerstvá).

Príspevok je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0055/22 Význam smart technológií v procese zmiernovania ekonomických a sociálno-psychologických dopadov pandémie COVID-19 na kvalitu života občanov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ČÍŽKOVÁ, H., HLAVÁČEK, J. 2003. Průběh a výsledky Světového summitu o udržitelném rozvoji. In: Moldan, B., ed.: Světový summit o udržitelném rozvoji. Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha.
2. ERNST VON WEIZSÄCKER. 2005. Limits to Privatization - How to Avoid Too Much of a Good Thing, Earthscan, London. ISBN-10-1-84407-177-4
3. ENVIROPORTAL. 2024. Špecifická spotreba vody na obyvateľa. (online). Dostupné na internetu: <https://www.enviroportal.sk/indicator/detail?id=1562>
4. THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT REPORT. 2023. *The overall performance of all 193 UN Member States* (online). Dostupné na internetu: <https://dashboards.sdgindex.org/rankings>

5. SHASHIKANT NISHANT SHARMA. 2013. Sustainable Development Strategies and Approaches. In: *International Journal of Engineering and Technical Research (IJETR)*, Volume-1, Issue-8, October 2013, ISSN: 2321-0869.
6. MEDERLY, P. 2006. Indikátory trvale udržateľného rozvoje. Fakulta prírodných vied. Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra.
7. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR. 2018. Agenda 2030 - SDG Index and Dashboards Report [online]. [cit. 6.2.2024]. Dostupné na internetu: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/agenda_2030/\\$FILE/OUR_sdg_index_20181012_pdf.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/agenda_2030/$FILE/OUR_sdg_index_20181012_pdf.pdf)
8. MINISTERSTVO ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA SR. 2019. Udržateľný rozvoj - Agenda 2030. [online] [cit. 18.2.2024]. Dostupné na internetu: <http://www.minzp.sk/sekcie/temy-oblasti/udrzatelny-rozvoj/agenda-2030/>
9. MINISTER OF INVESTMENTS, REGIONAL DEVELOPMENT AND INFORMATIZATION OF THE SLOVAK REPUBLIC. 2023. Second Voluntary National Review of the Slovak Republic. [online]. [cit. 16.2.2024]. Dostupné na internetu: [VNR-2023-Slovakia-Report_0-2.pdf \(gov.sk\)](https://www.vnr.gov.sk/VNR-2023-Slovakia-Report_0-2.pdf)
10. SLOVENSKÝ HYDROMETEOROLOGICKÝ ÚSTAV. 2023. Prejavy klimatickej zmeny na Slovensku. [online]. [cit. 2023-09-28]. (online) Dostupné na internetu: <https://www.shmu.sk/sk/?page=1379>
11. ÚRAD PODPRESEDU VLÁDY SR PRE INVESTÍCIE A INFORMATIZÁCIU. 2017. Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj. [online], [cit. 25.2.2024]. Dostupné na internetu: <https://www.vicepremier.gov.sk/index.php/investicie/agenda-2030/index.html>
12. VAIDYA, H., CHATTERJI, T. 2020. SDG 11 Sustainable Cities and Communities. In: Franco, I., Chatterji, T., Derbyshire, E., Tracey, J. (eds) *Actioning the Global Goals for Local Impact. Science for Sustainable Societies*. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-32-9927-6_12
13. WESTSTRATĚ, J., DIJKSTRA, G., ESHUIS, J. ET AL. 2019. The Sustainable Development Goal on Water and Sanitation: Learning from the Millennium Development Goals. *Soc Indic Res* 143, 795–810. <https://doi.org/10.1007/s11205-018-1965-5>

KONTAKT

PhDr. Milan Douša, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Popradská 66, 040 11 Košice
milan.dousa@upjs.sk

CHUDOBA A JEJ VÝVOJ POČAS PANDÉMIE COVID-19

POVERTY AND ITS EVOLUTION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Richard VEJO

Abstract

Like all countries of the world, the Slovak Republic did not escape the COVID-19 pandemic. The resulting situation of the rapidly spreading coronavirus caused both economic and social problems. In the fight against the pandemic, the government had to take many measures, the effect of which was to prevent the spread of the virus. These measures and the overall situation had an impact on the life of the population, its financial, social and psychological situation. The aim of the paper is to analyze the state of poverty during the pandemic and evaluate the impact of measures and the pandemic situation on the development of poverty in our conditions.

Keywords: *Poverty, pandemic, social exclusion*

ÚVOD

Pandémie v rámci našich dejín nie sú ničím novým či výnimočným, skrz historický prierez sú zaznamenané nespočetné počty morov a udalostí, ktoré možno nazvať pandémiou. Avšak v moderných dejinách je pandémia skôr ojedinelým javom už tak často sa nevyskytujúcim. To je následkom hlavne pokroku v medicíne a objavov viacerých liečiv a vakcín, ktorých následkom boli choroby, ktoré masovo postihovali obyvateľstvo zredukované. Vakcinácia obyvateľstva a prístup k zdravotným službám a liekom sa stali prevenciou v šírení chorôb, ktorých následkom v minulosti bolo hromadné nakazenie sa a úmrtia obyvateľstva. Poslednými pandémiami boli hlavne pandémia varioli, na našom území poznané ako kiahne. To sa však zmenilo s príchodom ochorenia COVID-19, ktorého výskyt bol prvýkrát zaznamenaný v meste Wu-chan, a následne sa rozšíril do všetkých krajín sveta. To malo za následok vypuknutie celosvetovej pandémie v roku 2020, konštatovanej World health organization (WHO). (Žeňuch, 2021)

COVID-19 je vírusovým ochorením spôsobeným koronavírusom, ktoré postihuje dýchaciu sústavu a je vysoko nákazlivé. Preto musela Slovenská republika po vzore iných štátov zaviesť opatrenia a vyhlásiť núdzový stav, aby sa zamedzilo ďalšiemu šíreniu ochorenia. V rámci opatrení bol v celej krajine zavedený lockdown, obmedzenie pohybu obyvateľstva, bola nariadená karanténa obyvateľstva a repatriácia obyvateľov prichádzajúcich zo zahraničia. Bolo zamedzené

cestovanie, ako v rámci štátu, tak aj vycestovanie do iných štátov, rušili sa kultúrne podujatia a bol zákaz hromadného stretávania sa a združovania. Školstvo bolo nútené prejsť do režimu online výučby, hromadné podujatia všetkých druhov boli zakázané, a v rámci verejných priestorov musela byť zabezpečená dezinfekcia. Ďalšími opatreniami štátu v snahe o zastavenie šírenia ochorenia bolo aj uzatvorenie prevádzok, najmä reštaurácií, kaviarni a iných gastro-prevádzok. Uzavreté boli aj zariadenia cestovného ruchu ako hotely, lyžiarske strediská, kiná a iné. Postupom času a vývoja pandémie, Slovensko prešlo na systém testovania obyvateľstva v podobe hromadného celonárodného testovania, a následne individuálneho testovania, na základe ktorého výsledku mohol obyvateľ navštíviť jednotlivé prevádzky a inštitúcie.

Výsledkom protipandemických opatrení štátu bolo izolovanie obyvateľstva, uzatváranie prevádzok a snaha o zamedzenie pohybu obyvateľstva. To malo za následok negatívne vplyvy na psychiku obyvateľstva, kvalitu života obyvateľstva, vývoj detí, ktoré ostali izolované doma s rodičmi, ale aj na ekonomickú situáciu obyvateľstva. V dôsledku týchto opatrení, predovšetkým obyvateľstvo pracujúce najmä v sektore cestovného ruchu nemohlo vykonávať svoje zamestnanie. Taktiež tieto opatrenia mali za následok zatváranie mnohých prevádzok, ktoré nedokázali generovať príjmy na ich fungovanie a ďalšiu prevádzku, čo ich donútilo k ukončeniu podnikania. Pandémia COVID-19 zapríčinila zánik mnohých pracovných miest, prevádzok a poškodenie cestovného ruchu. Taktiež mala za následok zhoršenie psychického stavu obyvateľstva, a zároveň zníženie životnej úrovne obyvateľstva. COVID-19 zapríčinil mnohé zmeny vo fungovaní štátu, podnikateľského prostredia a životnému štýlu obyvateľstva.

Všetky vyššie uvedené skutočnosti sú predispozíciami na upadnutie určitých skupín obyvateľstva do chudoby, či prehĺbovanie nerovnosti v spoločnosti. To hlavne stratou zamestnania, zrušením podnikateľskej činnosti, stratou určitej časti z dôvodu karantény či OČR, ale aj možnej straty zdravotnej spôsobilosti pri ťažkom priebehu ochorenia. V práci sa preto pozrieme či pandémie a opatrenia v súvislosti s ňou mali dopad na vývoj chudoby v podmienkach SR.

1 CHUDOBA AKO SOCIÁLNY JAV

Chudoba ako sociálny jav je prítomná v ľudských štruktúrach od ich počiatkov, je jedným z najstarších sociálnych problémov. Je javom, ktorý sa objavuje v každej etape vývoja ľudskej spoločnosti, ako aj javom, ktorý mal v každej tejto etape rôzne riešenia. Vo všeobecnosti dnes nepoznáme jednotnú všeobecnú definíciu chudoby, ktorá by vedela obsiahnuť celý jej široký diapazón. Chudoba je nepriaznivým stavom jednotlivca či skupiny, ktorá vzniká na základe

negatívnej sociálnej udalosti či iného faktora. Chudobou v najjednoduchšom ponímaní je limitácia užívania zdrojov (služieb a tovarov), čo vedie k nemožnosti dosiahnuť minimálne akceptovaný životný štýl. To je zapríčinené najmä nerovnosťou v spotrebe, životných podmienkach alebo na trhu práce. Obmedzený prístup ku zdrojom a materiálnym prostriedkom má za následok prepad pod hranicu uspokojenia základných potrieb jedinca a skupiny. V rámci sociálnych udalostí spôsobujúcich chudobu možno spomenúť nezamestnanosť, invaliditu, nízke dôchodky či iné.

Chudoba však nemusí byť spojená priamo so sociálnymi udalosťami dejúcimi sa obyvateľstvu, ale aj s udalosťami iného charakteru. Mimo sociálnych udalostí môže chudobu v spoločnosti spôsobovať a prehľbovať aj inflácia, korupcia, vojnový konflikt, recesia či hospodárska kríza.

Aj chudoba má svoje koncepcie a typológiu, pričom najčastejšie je uvádzaná typológia deliaca chudobu na objektívnu, subjektívnu, absolútnu a relatívnu. Každý spomenutý druh má vlastnú definíciu a prežívanie tohto stavu, ako aj jeho vymedzenie štátnymi štruktúrami či medzinárodnými organizáciami. (Odekon, 2006)

Chudoba ako negatívny sociálny jav je problémom ako moderných západných štátov, tak krajín tretieho sveta a rozvojových krajín. Chudoba má za následok aj doplňujúce javy ako je sociálne vylúčenie/exklúzia, prehľbovanie nerovností, či inklinácia k deviantnému správaniu. Sociálne vylúčenie ako najčastejší následok chudoby je následkom nerovnomerného prístupu obyvateľstva, či už sa jedná o skupiny, jednotlivca alebo rodinu k zdrojom v spoločnosti. Týmto zdrojmi sú najmä zamestnanie, zdravotná starostlivosť, vzdelanie a bývanie. Sociálna exklúzia spôsobuje vylúčenie z účasti na živote spoločnosti a vytlačanie na perifériu. (Krebs, 2010) Ďalším negatívnym javom často spojením s chudobou je aj inklinovanie k deviantnému a patologickému správaniu. Osoby trpiace chudobou sú náchylnejšie na páchanie trestných činov a vykonávanie protizákonnej činnosti. V zmysle nedostatku zdrojov v podobe tovarov a služieb sú tiež náchylnejšie k spáchaniu samovraždy, v dôsledku zlého psychického zdravia a iných determinantov. Častým je aj snaha o krátkodobé zlepšenie finančnej situácie v podobe poskytovania sexuálnych služieb a vykonávania prostitúcie. (Ondrejko, 2009)

V rámci Slovenskej republiky je problematika chudoby riešená na niekoľkých úrovniach. Jej znižovaním sa zaoberajú najvyššie orgány SR, ale aj samosprávy, a aj tretí sektor v podobe neziskových organizácií či občianskych združení. Verejná politika si kladie znižovanie chudoby za prioritu s dlhodobým charakterom. To je viditeľné predovšetkým v podobe strategických dokumentov ako Agenda 2030 a Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe, ako dva najdôležitejšie dokumenty v oblasti zmierňovania chudoby. (MPSVR, 2023) V našich podmienkach je vytvorený aj systém sociálneho zabezpečenia, ktorého úlohou je

poskytovanie rôznych typov dávok občanov pri splnení zákonom určených kritérií. Tieto dávky majú viac druhov úloh, od zabezpečenia obyvateľstva v starobe, invalidite, tak aj pri práceneschopnosti či strate zamestnania. Najdôležitejším pri otázke riešenia chudoby je systém sociálnej pomoci štátu. Účelom tohto systému je zabezpečenie životného minima, a slúži ako posledná inštanca pomoci. V rámci tohto systému sú poskytované sociálne dávky vo finančnej forme, ale aj sociálne služby a sociálna práca. (Matlák, 2012)

2 CHUDOBA V PODMIENKACH SR

V podmienkach Slovenskej republiky je chudoba dlhodobo riešeným negatívnym javom, o ktorého zmiernenie sa pokúša mnoho inštitúcií. Meraniami, na základe ktorých sa odhaduje počet obyvateľstva trpiacich chudobou a sociálnym vylúčením, sa zaoberá najmä ŠÚ SR, a každoročne vydáva správu EU SILC, ktorá je analýzou životnej úrovne obyvateľstva v krajine. Zámerom dokumentu EU SILC je prezentovanie zistení o stave obyvateľstva postihnutého chudobou, materiálnou depriváciou a sociálnym vylúčením. Druhým dokumentom, ktorý odráža stav obyvateľstva je každoročne uverejňovaná Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky, ktorú má na starosti Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny.

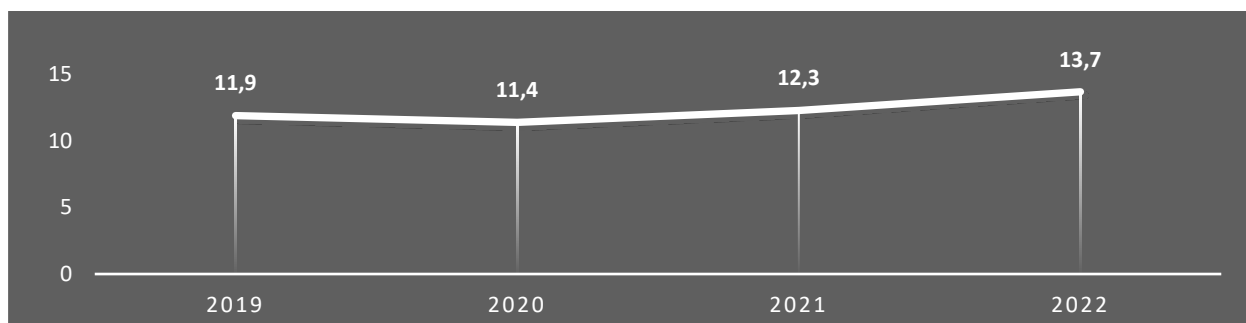
Pre potreby zistenia či pandémia ovplyvnila životnú úroveň Slovákov a stav chudoby v našich podmienkach budeme vychádzať zo štyroch hlavných indikátorov, ktoré sú merané na celoštátnej úrovni. Tými sú:

- miera rizika chudoby a sociálneho vylúčenia,
- miera rizika príjmovej chudoby,
- miera závažnej materiálnej a sociálnej deprivácie,
- miera veľmi nízkej intenzity práce.

Rovnako zanalyzujeme nezamestnanosť, a možné korelácie nezamestnanosti s indikátormi chudoby. Následne zhodnotíme či pandémia COVID-19 mala vplyv na vývoj chudoby v našich podmienkach, a aké sú príčinné okolnosti. Skúmaným obdobím budú roky 2019 až 2022. Nakoľko 2019 je rokom pred pandémiou a v roku 2022 pandémia skončila, bol zrušený núdzový stav, a taktiež väčšina opatrení. Zároveň treba poukázať na začiatok vojny na Ukrajine, ktorá mala za následok vypuknutie energetickej krízy. To by mohlo vplývať na uvedené štatistiky a skresľovať ich.

2.1 Miera rizika príjmovej chudoby

Je indikátorom predstavujúcim podiel osôb v celkovej populácii, ktorých disponibilný ekvivalentný príjem sa nachádza pod hranicou rizika chudoby. Hranicou rizika chudoby rozumieme 60% mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu. Disponibilný príjem domácností, ktorý je vydelený ekvivalentnou veľkosťou domácnosti, je ekvivalentným disponibilným príjmom, a je priradený na každého člena domácnosti. Miera rizika chudoby je ukazovateľom predstavujúcim podiel osôb vyjadrený v percentách na celkovej populácii, ktorých príjem je pod hranicou rizika chudoby. Tento indikátor je ovplyvňovaný mnohými faktormi ako vek, veľkosť domácnosti, vlastnícke pomery či región. V rámci posledných 4 rokov má miera rizika chudoby stúpajúcu tendenciu. Čoraz viac osôb sa dostáva s príjmami pod uznanú hranicu chudoby, a teda ňou trpí, vid' graf 1.

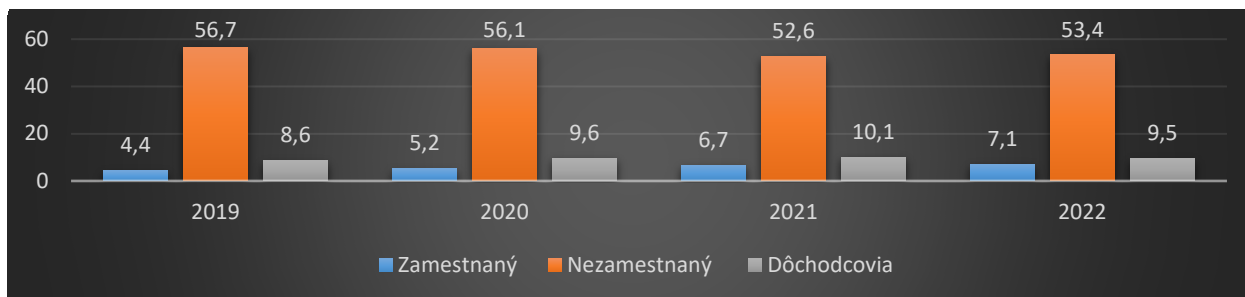

Graf 1: Miera rizika príjmovej chudoby v SR vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

Počet osôb na Slovensku, ktoré sa nachádzali pod hranicou chudoby počas 4 rokov narástol o takmer 2 p.b. Najrapídnejší rast možno vidieť medzi rokmi 2021 a 2022, kedy na Slovensku boli najsilnejšie vlny pandémie, a platili striktné proti-pandemické opatrenia. V roku 2019 bolo ohrozených rizikom chudoby približne 640 000 osôb, v roku 2022 tento počet narástol na takmer 735 000 osôb.

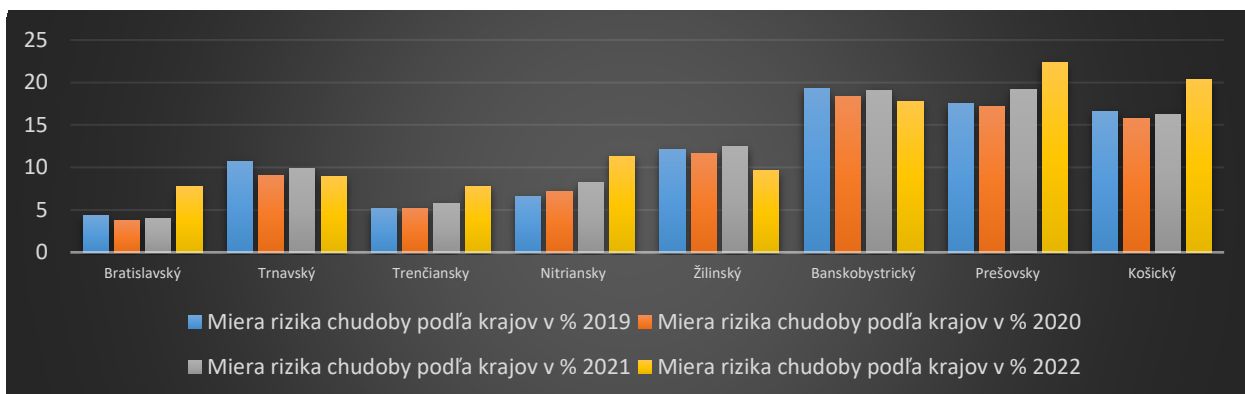
Z pohľadu pohlavia, príjmovu chudobu viac pociťujú ženy. To môže byť spôsobené ako stálou rodovou nerovnosťou v spoločnosti, tak aj potrebou, najmä počas pandémie, napríklad ostávať doma na OČR pri online vyučovaní. Najviac ohrozenými sú však ženy po 65 roku života, teda na starobnom dôchodku, kde rozdiel dosahoval pri porovnaní pohlavia aj veku až 3,4 p.b. Graf 2 jasne ukazuje, že pri riziku ohrozenia chudobou sú najzraniteľnejšou skupinou nezamestnané osoby, až 50% nezamestnaných osôb trpí rizikom prepadu pod hranicu chudoby.

Graf 2: Miera rizika ohrozenia chudobou pri vybraných skupinách obyvateľstva v %
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

To je spôsobené najmä negenerovaním dôchodku. Väčšina týchto nezamestnaných je UoZ. Na druhej strane, zamestnaní sú rizikom chudoby ohrození najmenej, avšak možno vidieť nárast rizika počas trvania pandémie. To môže byť spôsobené najmä výpadkom časti príjmov, napríklad pri povinnej karanténe. Dôchodcovia ako posledná skupina, nezaznamenali výrazný nárast či prepád ohrozenia, nakoľko ich dôchodok ostal nezmenený, a neboli ohrození stratou príjmu.

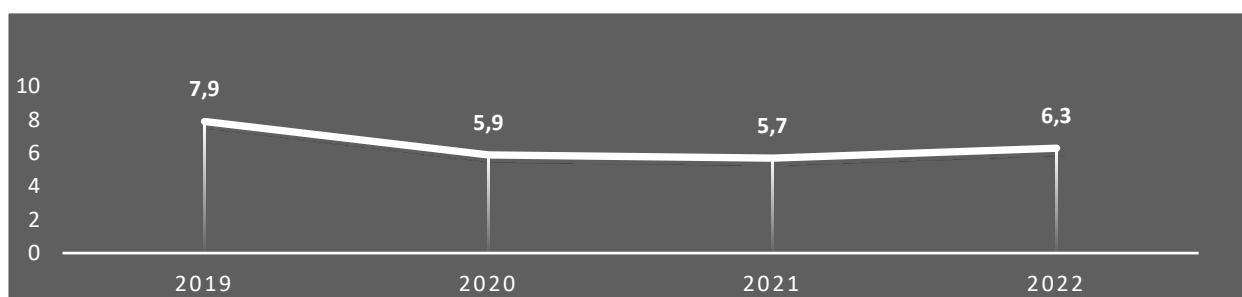
Posledným indikátorom pri ukazovateli miery rizika chudoby je poukázanie na vývoj v jednotlivých krajoch SR. Členenie na úrovni NUTS 3 delí Slovenskú republiku na 8 krajov. Najmenší podiel ohrozenia príjmovou chudobou je v Bratislavskom kraji, kde sa percento pohybuje stále pod úrovňou 10. Najhoršie sú na tom Banskobystrický, Prešovský a Košický kraj. Tie majú oproti ostatným markantne vyššie úrovne podielu svojho obyvateľstva ohrozené rizikom chudoby. Pričom niektoré atakujú až 20 a viac percent. To je spôsobené najmä dlhodobou situáciou v krajoch, malou rozvinutosťou a zaostávajúcím tempom rozvoja regiónov v krajoch. Ktoré sú následne náchylnejšie na negatívne zmeny v hospodárstve a ekonomike ale aj k spoločenskému vývoju. Možnosť grafického vývoja miery rizika možno vidieť v grafe 3 nižšie.

Graf 3: Miera rizika chudoby v krajoch vyjadrená v %
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

2.2 Miera závažnej materiálnej a sociálnej deprivácie

Chudoba nie je problémom spojeným len s príjmom domácnosti a financiami, je spojená aj s nedostatkom vecí, hlavne materiálnych, ktoré si daná osoba nemôže dovoliť. Materiálnou a sociálnou depriváciou rozumieme nedobrovoľné, a hlavne nedostatočné uspokojovanie potrieb. Materiálna deprivácia vzniká, keď si osoba nemôže dovoliť, kvôli nedostatku zdrojov statky a služby, ako napríklad určitý druh potravín, nový nábytok, automobil či mobilný telefón. Závažná materiálna deprivácia sa v podmienkach SR merala na základe indikátora závažnej materiálnej deprivácie, ktorý je určený ako nedostatok aspoň 4 z 9 položiek, ktoré spadajú do sféry finančnej záťaže. Tieto položky sú určené ako depriváčne položky, v roku 2021 sa však zmenil spôsob merania deprivácie. Počet depriváčnych položiek sa rozšíril z 9 na 13, a za osobu trpiacu závažnou materiálnou depriváciou sa považovala taká, ktorá si nemôže dovoliť 7 z 13 položiek, namiesto pôvodných 4 z 9.

Graf 4: Miera závažnej materiálnej deprivácie v %

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

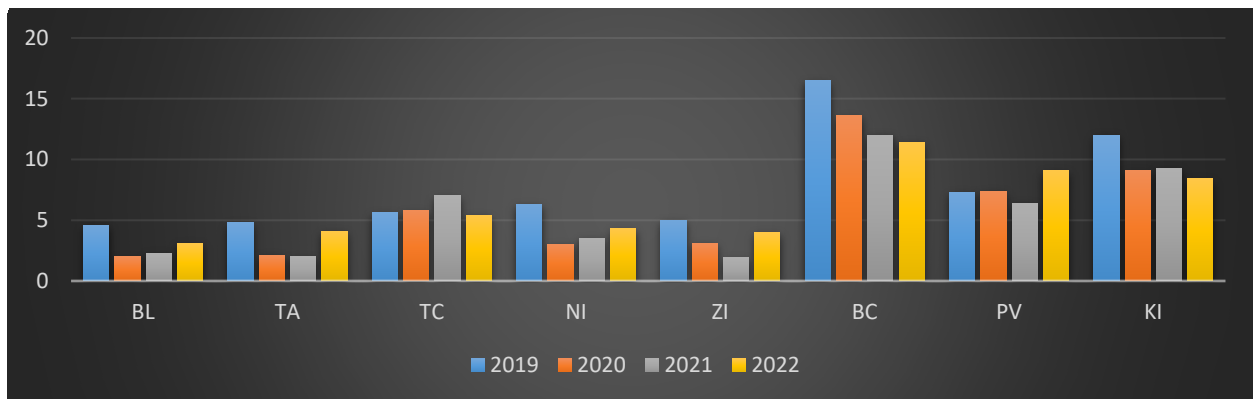
Graf 4 ukazuje vývoj závažnej materiálnej deprivácie v SR, kde je možné vidieť pozitívny trend znižovania od roku 2019. Aj napriek opätovnému zvýšeniu v roku 2022, nedosahuje závažná materiálna deprivácia úroveň z roku 2019, kedy ňou trpelo 7,9% obyvateľstva. Tento pozitívny trend môže byť však spôsobený aj zmenou v metodike skúmania daného indikátora. Z pohľadu pohlavia, je ako pri miere rizika príjmovej chudoby znova ohrozené viac ženské pohlavie. No rozdiel medzi mužským a ženským pohlavím pri deprivácií už nie je tak priepastný, a zvyčajne sa pohybuje v rovine do 1%, prípadne sa rovnajú.

Pri zisťovaní závažnej materiálnej deprivácie sa zisťuje stav na základe depriváčnych položiek. Ako bolo uvedené, dnes sa posudzuje na základe 13 položiek, pričom závažnou materiálnou depriváciou trpí osoba, ktorá splňa minimálne 7 položiek a viac. Depriváčne položky sú rôzne, ako napríklad osoba nemá doma pripojenie k internetu, osoba si nemôže dovoliť mobilný telefón, osoba si nevie zadovážiť automobil či vymeniť starý nábytok. V týchto položkách sa nachádzajú niektoré, ktorých hodnoty sú nízke, avšak 3 položky sú enormne vysoké oproti ostatným. Tieto

položky dlhodobo vykazujú percentuálne zastúpenie v krajoch od 10 až do 40% obyvateľstva. Týmto najviac rizikovými depriváčnymi položkami sú:

- domácnosť si nemohla dovoliť ísť raz za rok na jeden týždeň dovolenky mimo domu
- domácnosť si nemohla dovoliť jesť jedlo s mäsom, kuraťom, rybou (alebo vegetariánskou obdobou) každý druhý deň
- domácnosť nemôže čeliť neočakávaným výdavkom vo výške sumy stanovenej ako mesačná národná hranica rizika chudoby za obdobie predchádzajúceho roka

Najvyššie hodnoty uvedených depriváčnych položiek dosahujú znova Banskobystrický, Košický a Prešovský. Príčinou vysokej deprivácie v daných položkách je už spomínaný pomalý rozvoj krajov. Práve v týchto krajoch sa nachádza väčšina NRO, teda najmenej rozvinutých okresov. Nachádzajú sa tu tzv. hladové doliny. Zle dobudovaná infraštruktúra, vysoká nezamestnanosť či dlhodobo negatívne migračné saldo. Jedným z dôvodov vysokých čísel v týchto krajoch, je aj značné zastúpenie marginalizovanej rómskej komunity, ktorá je zastúpená hlavne na juhu Slovenskej republiky.

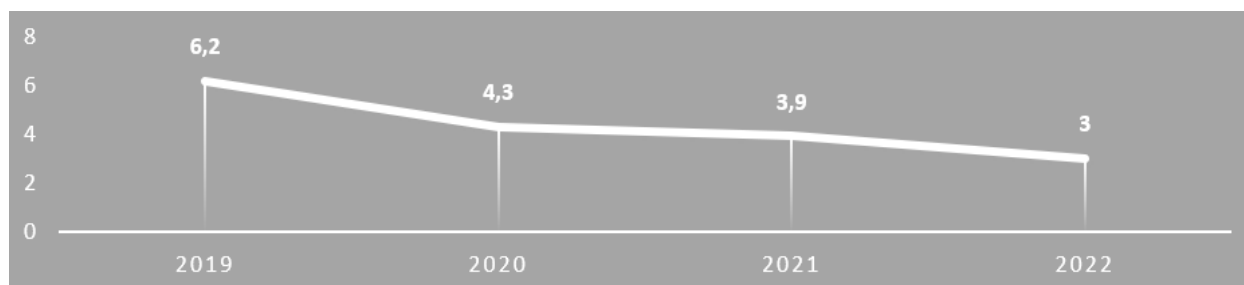
Graf 5: Miera závažnej materiálnej deprivácie vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

Pri pohľade na Graf 5 zobrazujúci celkovú závažnú materiálnu depriváciu v krajoch, je možné spozorovať negatívny trend obnovenia rastu deprivácie. Zatiaľ čo v roku 2020 a 2021, ktoré boli najviac poznačené pandémiou, materiálna deprivácia klesá, v roku 2022 znova narastá, čo považujeme za negatívny trend. Rok 2022 ukončoval pandemické obdobie, začiatkom roka však vypukla vojnová invázia na Ukrajinu. Tá spôsobila ako migračnú, tak aj energetickú krízu, ako aj nárast cien potravín či komodít ako sú nehnuteľnosti. Preto nejde priamo rozlíšiť či v roku 2022 spôsobovala zvýšenie materiálnej deprivácie u obyvateľstva pandémia alebo začiatok vojny.

2.3 Miera veľmi nízkej intenzity práce

Je vyjadrením podielu osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce. Veľmi nízka intenzita práce znamená menej ako 20% k celkovej populácii. Osoby žijúce v domácnostiach vo veku 0-64 rokov, kde členovia v pracovnom veku počas minulého roka celkovo odpracovali menej ako 20% svojho celkového pracovného potenciálu. Od roku 2019 má nízka intenzita práca klesajúci charakter. Od roku 2019, kedy v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce žilo 6,2% obyvateľov, v roku 2022 sa tento podiel znížil o polovicu na 3%. Najmenej ohrození obyvatelia sú v Bratislavskom kraji, kde podiel osôb dosahuje len 0,5%. Najviac ohrozenými sú v Banskobystrickom kraji (6,1%), Prešovskom kraji (5,3%) a Košickom kraji (4,4%). V ostatných krajoch Slovenska je veľmi nízka intenzita práce pod úrovňou národnej.

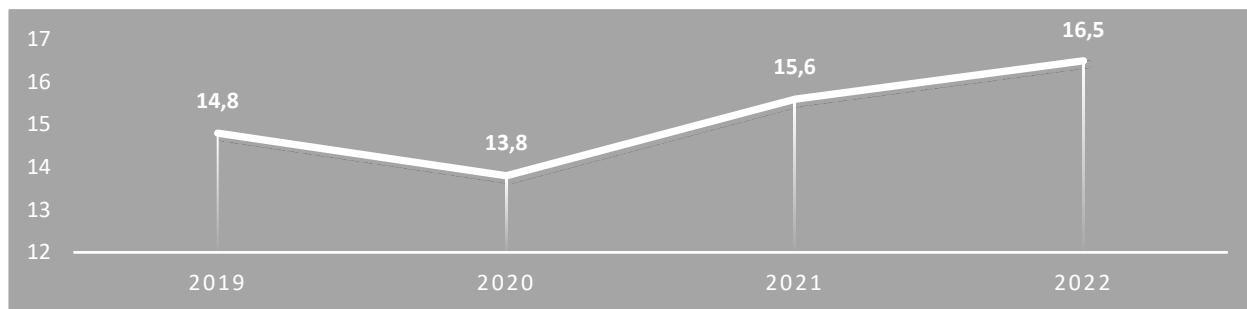

Graf 6: Miera veľmi nízkej intenzity práce vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

2.4 Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia

Posledným dôležitým indikátorom pri meraní chudoby je indikátor miery chudoby alebo sociálneho vylúčenia. Je kľúčovým a hlavným faktorom pri monitorovaní cieľov Agendy 2030 v oblasti chudoby, ktorá je v rámci Agendy 2030 cieľom č. 2. Tento indikátor sa skladá z kombinácie vyššie uvedených indikátorov miery rizika príjmovej chudoby, miery závažnej materiálnej a sociálnej deprivácie, a miery nízkej intenzity práce. Miera rizika chudoby a sociálneho vylúčenia je spojenie týchto troch indikátorov, a súčet ich vzájomných prienikov, pri prekrytí jednotlivých dimenzií chudoby. Táto kombinácia a súčet znamená celkové vyjadrenie ohrozením chudoby a sociálneho vylúčenia, niektorí jednotlivci môžu byť postihnutí čisto len mierou rizika príjmovej chudoby, iní len závažnou materiálnou depriváciou, či nízkou intenzitou práce. Graf 9 zobrazuje vývoj indikátora počas 4 rokov, je viditeľné že celková miera rizika má narastajúci charakter aj napriek klesajúcej tendencii niektorých ukazovateľov, ako nízka intenzita práce či závažná materiálna deprivácia. No miera rizika príjmovej chudoby má rastúci charakter, čo následne spôsobuje aj pri prieniku jednotlivých indikátorov nárast celkového ohrozenia chudobou a sociálnym vylúčením, a je ním ohrozených približne 800 tis. obyvateľov.

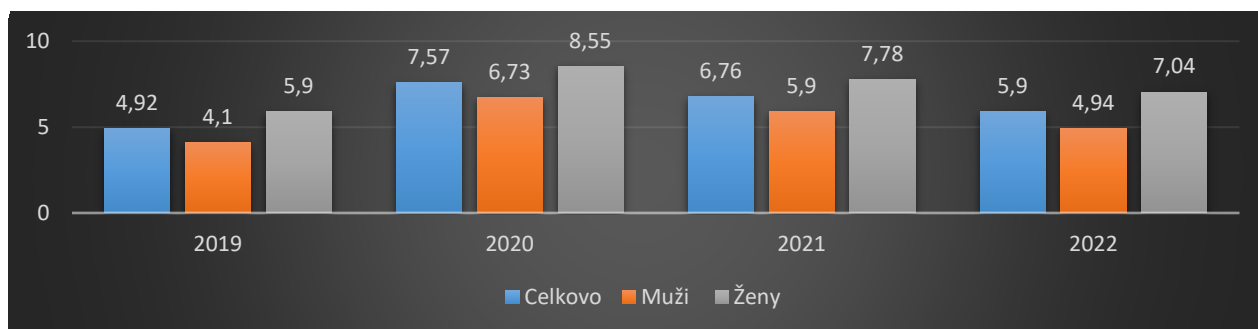

Graf 7: Miera rizika chudoby a sociálneho vylúčenia v %

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

2.5 Evidovaná miera nezamestnanosti

Pre účely príspevku je nutné k vyššie uvedeným a skúmaným indikátorom doplniť aj mieru evidovanej nezamestnanosti. To hlavne z dôvodov, že nezamestnaní sú náchylnejší dostať sa pod hranicu chudoby. O čom vypovedá aj štatistika ukazujúca, že nezamestnaní ľudia sú viacnásobne postihnutí hlavne rizikom príjmovej chudoby ako zamestnaní či poberajúci starobný dôchodok. Miera evidovanej nezamestnanosti, predovšetkým v rokoch 2020 a 2021 zaznamenala negatívny vývoj, kedy sa zvýšila najviac oproti roku 2016. Tento vývoj možno pripísať pandémií, ktorej vplyvom v roku 2020 ukončilo svoju činnosť 2 577 mikropodnikov a 184 malých podnikov. Taktiež sa znížila celková výška tržieb jednotlivých podnikov, čo viedlo k prepúšťaniu z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov. Takémuto prepúšťaniu sa však snažila vláda zabrániť, a to finančným príspevkom určeným najmä prevádzkam, ktoré museli byť vyhláškou vlády či UVZ zatvorené. Jednalo sa najmä o gastro-prevádzky a zariadenia cestovného ruchu. Príspevok bol poskytovaný v sume najviac 80% mzdy do výšky maximálne 1 100 eur. Aj napriek snahám vlády však nezamestnanosť počas 2 rokov najsilnejšej pandémie a najtvrdších opatrení rástla. Tento rast však v roku 2022, kedy odznievala posledná vlna pandémie, ustúpil a očakáva sa zlepšenie. V grafe 10 tiež možno vidieť, že ženy v každom roku prevyšujú v miere nezamestnanosti mužov. Teda podiel nezamestnaných žien v spoločnosti oproti mužom je vyšší. To možno spojiť aj s vyššie uvedenými štatistikami, kedy ženy boli viac postihnuté rizikom príjmov chudoby, tak aj závažnou materiálnou depriváciou.

Graf 8: Evidovaná miera nezamestnanosti v %

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

ZÁVER

Pandémia COVID-19 trvajúca od roku 2020 do roku 2022 bola skúškou finančnej, ale aj psychickej odolnosti nie len u nás, ale aj za hranicami. Tento dlhotrvajúci stav si vyžiadal mnoho životov, ale aj opatrení na jeho zamedzenie a ekonomických strát. K nim musíme pripočítať aj zhoršenie psychického zdravia obyvateľstva a sociálny dištanc, ktorý je v spoločnosti stále viditeľný. Pandémia mala vplyv aj na študentov v rámci vzdelávania, kedy museli prejsť do online priestoru. Ten bol skúškou ako pre študentov, tak aj vyučujúcich, a negatívne dôsledky hlavne v zanedbaní vzdelania a návykov bude možné pozorovať v nasledujúcich rokoch.

Opatrenia prijaté vládou v podobe tvrdého lockdownu krajiny, zákazu vychádzania a združovania, sa odzrkadlili najmä na ekonomike štátu, trhu a správania sa spotrebiteľov. Avšak vplyv mali dozaista aj na oblasť sociálnu, a to aj na jav akým je chudoba. Tento negatívny sociálny a spoločenský jav sa v našich podmienkach snažíme dlhodobo riešiť. Avšak obdobie koronakrízy, mohlo by sa zdať, bolo vhodným klimatom na jeho rozšírenie. Jav chudoby a sociálneho vylúčenia podľa štatistík v spoločnosť počas sledovaného obdobia narástol, treba však povedať, že napriek zlej situácii sa jeho úroveň držala na prijateľných hodnotách. Zvýšenie o maximálne 2 p. b. pri riziku chudoby a sociálneho vylúčenia pri neľahkých podmienkach, aké vtedy obyvateľstvo zažívalo možno nazvať primeraným zhoršením. V pozitívnej rovine možno usúdiť, že očakávané zhoršenie bolo oveľa pesimistickejšieho charakteru. Najviac obyvateľstvo na území Slovenskej republiky postihuje príjmová chudoba, ktorá narastá každoročne, a je jediným indikátorom, ktorý vykazuje rast v negatívnom ponímaní. Ostatné dva indikátory, ako závažná materiálna deprivácia a nízka intenzita práce sú na ústupe, a podiel obyvateľstva nimi postihnutý sa znižuje.

Aj napriek očakávaniam sa v celkovom pohľade slovenské obyvateľstvo neprepadlo pod hranicu, ako by sa dalo čakať. To je zapríčinené aj širokým balíkom vládnej pomoci či už sa jedná o pomoc pre podnikateľov, ale pre jednotlivcov. Jedným z nich bol balíček na podporu udržania zamestnanosti, kedy štát preplácal 80% priemerného zárobku v prevádzkach, ktoré museli

zatvorit'. Na podporu pri poklese zisku štát poskytoval SZČO, ktoré mali obmedzené prevádzkovanie zárobkovej činnosti finančnú pomoc. Pre vybrané FO bol vytvorený paušálny príspevok, poskytovaný ako náhrada straty príjmu. Pre osoby, ktoré museli ošetrovať chorého člena rodiny, starať sa o maloleté dieťa počas online výučby, alebo sa ocitli v karanténe boli zavedené pandemické nemocenské dávky. Tieto, a mnohé ostatné opatrenia prispeli k utlmeniu postihnutia chudobou a zhoršeniu stavu.

Chudoba má v našich podmienkach stále zjavné zastúpenie. Viac sú ňou ohrozované ženy ako muži, čo môže byť spôsobené aj pretrvávajúcou rodovou nerovnosťou v našej spoločnosti. Pandémia COVID-19 aj napriek pesimistickým výhl'adom nepostihla slovenské obyvateľstvo v oblasti chudoby až tak ťažko ako by sa očakávalo. Pravdaže počet obyvateľstva ňou trpiaci sa zvýšil, avšak dalo by sa povedať, že závažnosť situácie ostala v norme.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. MATLÁK, J. a kol. 2012. Právo sociálneho zabezpečenia 2. vyd. Plzeň: Aleš Čenek. ISBN 978-80-7380-403-9
2. MPSVaR SR, 2020. Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2019. [online]. [cit. 27-01-2024]. Dostupné na internete: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2020/sprava_o_soc_situacii_obyvatelstva_sr_2019.pdf
3. MPSVaR SR, 2021. Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2020. [online]. [cit. 27-01-2024]. Dostupné na internete: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2021/sprava-socialnej-situacii-obyvatelstva-sr_2020_pub.pdf
4. MPSVaR SR, 2022. Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2021. [online]. [cit. 27-01-2024]. Dostupné na internete: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2022/spravasossr_2021_pub.pdf
5. MPSVaR SR, 2023. Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2022. [online]. [cit. 27-01-2024]. Dostupné na internete: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/2023/spravasossr_2022_final.pdf
6. MPSVaR SR, 2024. Boj proti chudobe [online]. [cit. 27-01-2024]. Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/boj-proti-chudobe/>
7. NÁRODNÉ PODNIKATEĽSKÉ CENTRUM, 2020. Vysvetlenie prijatých opatrení [online]. [cit. 27-01-2024]. Dostupné na internete: <https://www.npc.sk/sk/podnikanie-v-koronakrizе/vysvetlenie-prijatych-opatreni-pre-podnikatelov/>
8. ODEKON, M. 2006. Encyclopedia of world poverty. California: Sage publications. ISBN: 1-4129-1807-3
9. ONDREJKOVIČ, P. 2009. Chudoba, prostitúcia, drogy a samovraždy – príčinné súvislosti. Sladkovičovo: Vysoká škola Visegrádu. ISBN: 978-80-89267-28-6
10. SLOVAK BUSSINES AGENCY, 2021. Vývoj maloobchodu v SR s dôrazom na pandémiu COVID-19 [online]. [cit. 27-01-2024]. Dostupné na internete: <https://monitoringmsp.sk/wp->

content/uploads/2021/06/V%C3%BDvoj-maloobchodu-v-SR-s-d%C3%B4razom-na-pand%C3%A9miu-COVID-19_final.docx.pdf

11. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2020. EU SILC 2019 Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. Bratislava: ŠU SR. ISBN 978-80-8121-761-6
12. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2021. EU SILC 2020 Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. Bratislava: ŠU SR. ISBN 978-80-8121-828-6
13. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2022. EU SILC 2021 Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. Bratislava: ŠU SR. ISBN 978-80-8121-867-5
14. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2023. EU SILC 2022 Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia. Bratislava: ŠU SR. ISBN 978-80-8121-913-9
15. ŽENUCH, V. 2021. Boj voči pandémie (porovnanie opatrení v boji proti ochoreniu Variola vera a COVID-19 na území Slovenska). In: Historia Medicinae Slovaca VI. Str. 21-36 [online]. [cit. 27-01-2024]. Dostupné na internete: https://www.fmed.uniba.sk/fileadmin/lf/sucasti/Teoreticke_ustavy/Ustav_socialneho_lekarstva_a_lekarskej_etiky/historia/Acta_historica_medicinae_VI.pdf

KONTAKT

Bc. Richard Vejo

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Fakulta verejnej správy

Popradská 66, 040 11 Košice

richard.vejo@student.upjs.sk

Kvalita života občanov - výzvy, determinanty a riešenia III.

Nekonferenčný zborník vedeckých prác

Zostavovateľ: Ing. Eva Mihaliková, PhD., univerzitný docent

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2024

Počet strán: 145

Rozsah: 7,95 AH

Vydanie: prvé

ISBN 978-80-574-0331-9 (e-publikácia)